

televizyonun
gerçek gücü
norman swallow

istanbul reklām yayınları: 32

Ö N S Ö Z

"Televizyonun Gerçek Gücü" ile anlatılmak istenen, her yerde, herkesin kullandığı ve çalışmaktaki televizyon denilen (araç) ile, televizyonda görevli kişilerin sorunları, ortaya çıkardıkları programlar, kullandıkları tekniklerdir. Durum, bir yapımcı gözü ile incelenmiştir.

Kitabın yazarı, Norman Swallow, İngiliz televizyonlarında yazar, yapımcı ve yönetmen olarak on altı yıl çalışmıştır. Yazar, incelemesine, öznel (sübjektif) davranma sakıncalarını da göze alarak başlamış; ancak, "ormanı incelemek için ağaca çok yakın bulunuşu" zararlı değil, yararlı sonuç vermiştir. Araştırmaları, konuyu yakından bilen kişilerin, — televizyonda çalışmış, ya da çalışmaktaki kişilerin — görüşlerinden ve düşüncelerinden yararlanılarak sürdürülmüş; böylece de görüşler pekiştirilmiştir. Yapıtın özgünlüğü, televizyonda çalışmamış kişiler ile eleştirmenlerin düşüncelerine yer verilmeyişindedir. Yapıtın üstünlük sağlayan bir başka özellik de, yazarın, ulusal ya da uluslararası televizyon programlarının büyük çoğunluğunu izlemiş olmasıdır.

Televizyonun her şeyden önce "güc"ünü anlamak gerekir. Gücünü, izleyici sayısının çokluğundan alan televizyonun, yapabilecekleri ile yapamayacakları bilinmeli; bu "en çok izleyicisi olan" iletişim (haberleşme) aracının sorumlulukları da kesinlikle saptanmalıdır. Gücünü kullanacak televizyon, kendi sorumluluğunu yüklenerek, şüphe yok ki, kendine özgü siyasasını güdecektir. Bu arada, dış baskılara direnecek; yansızlığını ortaya koyarak, görüşler arasında bir denge kuracaktır.

Televizyonda salt nesnel (objektif) programlara yer verilmesi alışlagelmiş bir uygulamadır; daha çok sanat yönü üstün gelen öznel (kişisel) programların önemi ise henüz anlaşılmış değildir. Oysa, öznel programlar, nesnel programların bir bütünleyicisidir.

Gerçekleri değiştirebilme niteliği ile televizyon, haber sunuş ilkelerine de bağlı kalmalıdır. Televizyonun kültüre katkısı da düşünülecek olursa, tarih programları ile bilimsel programların hazırlanmasındaki özelliklerin belirlenmesi de önem kazanır. Programları ile televizyon, ya toplumun beğeni düzeyine iner, ya da toplumun beğeni düzeyini yükseltmeyi amaçlar. Bu iki seçenek de televizyonun olanakları içindedir.

Bir de okullara giren, sınıflarda uygulanmaya konulan televizyon vardır: Eğitim televizyonu... Program yapımlarında sanat yolu ile kişilere yaklaşım sorunu, tümüyle yapımcıların yeteneklerine dayanır. Son yıllarda gerçekçi film çalışmaları ile kişisel belgeleme

hızlanmıştır; burada yapımcıların yetenekleri önemli bir konudur. Gereç yetersizliği de çalışmaları kısıtlayan bir öğedir. Sorunlar çözüldükçe gelecekteki aşamalar da belirlenecektir.

Öte yandan, uluslararası yaklaşımlar için de televizyon, en güçlü kaynak sayılmaktadır. Ulusal önyargılarından arınmış kişiler üstün nitelikte programlar hazırlayarak, bir yandan programların niteliklerinin yükselmesine, öte yandan da ulusların birbirlerini daha iyi anlamalarına katkıda bulunabilirler. Yazar, tüm bu konuları ele alarak incelemekte; üstelik de, televizyondan bir kişi olarak, yapıcı önerilerde bulunmaktadır.

Her ülkenin kendine özgü sorunları ile koşulları altında, televizyonun da etki alanı ve değer anlamı değişebilir. Bir ülkenin televizyonu uygulayış biçimi, bir ötekine ters düşebilir. Bu ışık altında çevirisi kısaltılarak sunulan bu kitabın, ülkemizdeki televizyon uygulayıcılarına, televizyon sorununa yakından ilgi duyan kişilere yararlı olacağı kanısındayız.

Dr. Süheyl GÜRBASKAN

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1.

Televizyon ile Dünya Olayları	9
Televizyon haberlerinin yansızlığı	9
Televizyon yorumlarının etkisi	9
Siyasa	10
Yansızlığın türleri	10
Dış baskılar	10
Karşılaştırma	11

BÖLÜM 2.

Televizyon Haberleri	12
Televizyon haberlerinin sunuluşu	12
Haber yayımcısı-spiker	12
Filmlerle haber	14
"Video" bant	14
Olay yerinde canlı kameralar	15
Stüdyoda cansızların "stili" kullanılması	15
Televizyon haberlerinin kısıtlılığı	15

BÖLÜM 3.

Magazin Programı	17
Programcılar ile yayımcıların payı	17
Güç ve onur	17
Programın içeriği	18
Programı biçimlendirmek	18
Sunuş	19
Teknik	20
Düzenle eleştirici bir bakış	20
Magazin programlarının geleceği	20

BÖLÜM 4.

Günün Olaylarının Belgelenmesi	22
İlk belgeler	22
Amerika Birleşik Devletlerinde belgesel haber	24
İngiltere'deki belgeseller	25
Yansız yaklaşımın güçlükleri	26
Örnekler	27
Belgeleme tekniği	29
Öteki ülkelerde	30

BÖLÜM 5.

Muhabirler ile Haber Verme	31
Eğilimleri suçlama	31
Televizyon gerçekleri, olayları değiştirebilir	32
Haber verme tekniği	33
Karşılıklı görüşme yapanlar için kurallar	34

BÖLÜM 6.

Televizyon ile Parti Siyaseti	35
Seçim üzerindeki etkisi	35
Yöntem seçimi	36
Profesyonel politik yayınlar	36
Seçimleri bildirme tekniği	37
Parlamentodan televizyon yayını	37

BÖLÜM 7.

Televizyon ile Genel Bilgi	39
İlgi uyandırmak	39
Beğenilme isteği içinde yaklaşımların sakıncaları	40
Tarihten görünüm	40
Giyisiler içinde aktörler	40
Gerçek tanıklar	41
Profesyonel tarihçiler	41
Eski nesneler stüdyoda	41
Kameraların nesnelere, kalıntılara götürülmesi	41
Resimler ile fotoğraflar	42
Film arşivinin kullanılması	42
Haritalar, çizelgeler, örnekler	42
Yöntemlerin kaynaştırılması	43
Bilimin sunuluşu	43
Bilim programlarının tekniği	44
Uzmanın yaklaşımı	44
Toplumun beğendiği bilim	45
Yolculuk, doğal tarih, antropoloji	45
Uzmanlara gereksinme	45
Sanat sorunları	46
İzleyiciler	46
İnsanlara yönelik yaklaşım	47
Sanatsal yaklaşım	47
Yine de yeterli değil	48

BÖLÜM 8.

Televizyon ile Eğitim	49
Sınıfta	49
Dış etkilere kaçış	50
Gelecekteki olasılıklar	50

BÖLÜM 9.

Kişisel Belgeleme	52
Kişisel görüşler	52
Teknik niteliğin kazanılması	53
Anında yakalama	53
Senaryo yazımını bırakış	54
Bir kişinin yöntemi	54

Film yapımcılarının önyargıları	55
Özel programlara gereksinme	55
Gereç yetersizliğinin güçlükleri	56
Teyp'in (ses kayıt aygıtının) etkisi	57
16 mm'lik kameranın gelişmesi	57
Gerçekçilik tekniği	58
Video bant (video-tape) in gelişmesi	58
Oyun ile belgelemenin birbirine karışması	59

BÖLÜM 10.

Televizyon ile Kişiler	60
Sonuç	61
Canlı programların azlığı ile özgünlük sorunu	61
Gelecek aşama	61
Yöneticilerin düşünceleri	62

BÖLÜM 1.

TELEVİZYON İLE DÜNYA OLAYLARI

Yakın zamanlarda yapılan bir araştırmada pek çok kişiye *"Haberlerinizi genellikle nereden alıyorsunuz; gazeteden mi yoksa televizyondan mı?"* diye sorulmuş, karşılık verenlerin üçte ikisinin haber kaynağı televizyon olarak saptanmıştır. Bugün, gerçekten, televizyon haberleri dinleyicisi hem gazetelerinkinden hem de radyonunkinden çoktur. Dinleyici sayısının çokluğu da televizyonu güçlü kılar, güçlülük ise yansızlığı gerektirir.

Televizyon Haberlerinin Yansızlığı

Televizyon yayını yapan her ülkenin kendine özgü haber yayınları vardır. "Haber yayımcıları" Ulusal ve uluslararası haberlerimiz için giderek daha çok dayandığımız kişilerdir. Karşımızda görünen yüzler tüm ünlü kişilerinki kadar tanındıktır bize, üstelik de daha yakındır. Dünyanın her yerinde haberleri, televizyonun ulusal basından çok daha dürüst bir biçimde verdiği görülür. İki aracın da özgür bulunduğu yerlerde bu dürüstlük oranı televizyonda daha da büyüktür.

Televizyon Yorumlarının Etkisi

Olayların gerçekliğe uygunluğu kutsal sayılır; ancak, kişi yorumda da özgürdür, denilir hep. Televizyonun da doğrudan haber yayınlamanın yanısıra yorum programı vardır. Bu, programın başarısı dinleyici sayısı ile ölçülebilir. Televizyonun en son olaylara değinen programları, genellikle büyük dinleyici kitleleri toplar; ancak bu programların matematiksel hesaplarla ölçülemeyecek denli önemli bir etkisi de vardır. Programlar, toplumsal ve politik konuları işleyerek, kamuoyunu oluştururlar.

1962'de İngiltere'de demiryolları grevi sürdürülürken Richard Dimbleby televizyonda bir açıkoturum düzenlemiş, daha sonra da yönettiği bu programdaki yorumlarıyla Çalışma Bakanının görevini yüklediği gerekçesiyle suçlanmıştır. Amerika'da da 1954'te Edward Murrow bir televizyon programında McCarthy'nin gerçek yüzünü büyük bir yüreklilikle ortaya koymuş, öteki liberaller de ancak bundan sonra onu izleyebilmişlerdir.

Dinleyici kitlesinin büyüklüğü, dünyanın belli başlı önemli kişilerine yaklaşım olanağı, teknik kaynaklarının esnekliği nedeniyle televizyon bilgi verme görevini basından, rad-

yodan, sinemadan almış, asal bilgi verici durumuna geçmiştir. Yalnızca bu olay da televizyonun yirminci yüzyıl kültürüne katkıda bulunan en güçlü tek araç olduğu savını haklı çıkarır.

Siyasa

Batı ülkelerinde televizyon kurumlarından, haber programlarında nesnellik, yorum programlarında da yansızlık siyasasını izlemeleri istenir; bir yerde kurumlar buna zorundurlar da. Karşı güçler arasında denge sağlamak onların görevidir. Amerika'da televizyon — CBS — Murrow'ın Senatör McCarthy'i suçlamasını korkusuzca yayınlamış, ancak senatöre de bir başka programda karşılık verme hakkını tanımıştır. İngiltere'de 1956 Süveyş bunalımı sırasında televizyon kurumları — hem BBC hem de ITA — Eden hükümeti siyasası ile şiddetli tepki gösteren İşçi Partisi arasında büyük bir ustalıkla denge kurmuşlardır.

Yansızlık sıkıcı ve kısıtlayıcı bir siyasa gibi görülebilir, oysa bu toplumsal bir değere bile dönüştürülebilir. Siyasa olarak yansızlığın olumlu yönlerini Donald Edwards şöyle belirtiyor :

"Yayın ulusu yansıtacaksa, tartışma konularının tümünü kapsamına almalıdır. Kimimize tatsız, sıkıcı da gelse, başkalarının görüşlerini öğrenmek zorluğundayız. Dürüst muhabirler olarak görevimizdir bu bizim. Kamu her yandan gerçekleri öğrenmek ister. Araştırma olanakları bizim elimizdedir; kamu için kullanmamız gerekir bu olanakları. Konuşmalarımızda, görüşmelerimizde, sorularımızda bu görevimizi unutmamalıyız. Yanlışları ortaya koymayı da bizden yine kamu ister".

Yansızlığın Türleri

Demek ki, yansızlık sıkıcılığı aşabiliyor. Öte yandan, en dar anlamda yansızlık da olanak dışıdır. Batı dünyasında televizyon hizmetleri toplum yaşantısının kimi alanlarında yansızlıktan uzaklaşmış, bundan da kimse yakınmamıştır. Günün olayları yapımcılarının en iyileri, genellikle kesin politik inançlara bağlı radikal kişilerdir. İnancı yoksa iyi bir yapımcı olamaz o kimse, çünkü, programa kendinden bir şey katamaz. Televizyondaki en büyük çelişki de budur işte. Günün olayları yapımcılarının hem sağlam inançlı kişiler olması beklenir, hem de inançlarda yan tutmaya karşı direnmeleri istenir.

Televizyonda yansızlık çok beğenilen, ancak yerine getirilmesi güç bir niteliktir. Nesnel gerçeklerin gizlenmesini isteyenlerin sürekli baskısı altındadır televizyon. Programı para yönünden destekleyenlerin baskısı her zaman beklenebilir. Amerika'da kimi programlar bu nedenden ötürü ölü saatlere alınmıştır. Açıkça görülmeyen bir başka baskı daha vardır; televizyonla resmen ilişkileri bulunmayan, ancak yayılamalarıyla programa çok şey kazandırabilecek ya da çok şey kaybettirebilecek örgütlerle kişilerin baskısıdır bu. Televizyondaki günün olayları program yapımcısı yaşantısının her gününde onlarla karşı karşıya olmak zorluğundadır.

Dış Baskılar

Halkla ilişkiler görevlilerinin çağında yaşıyoruz, gerçekleri araştırırken televizyon yapımcısının yoluna da çok iyi eğitim görmüş ve çalıştıkları yerlerin çıkarlarını koruyan, bu çıkarlara ters düşen her şeyi engellemeye hazır bu beyler çıkar. Politik partiler, ticari imparatorluklar, devlet kuruluşları, sendikalar, din kurumları, eğitim kurumları, ordu, müzeler, sanat galerileri, futbol takımları, yerel kuruluşlar, polis gücü bu tür halkla ilişkiler görevleriyle doludur.

Televizyonda devletin hoşuna gitmeyen bir program yayınlandığında, o devlet halkla ilişkiler görevlisi aracılığıyla tepkisini göstermekte gecikmez. Daha da alınır, devletin küçümsendiği kanısına varırsa, o programda çalışmış personelin gelecekte ülkesinin sınırları içine girmesine izin vermez. Televizyon yapımcısının böyle bir durumda çözüm yolu vardır; teknisyenini ya da muhabirini turist görünümüyle protesto eden ülkeye sokar — yirminci yüzyılın ortasında 16 mm'lik bir film makinesi de turistın sıradan eşyalarındandır! Bunları anlatmamın nedeni bunca güçlü baskı grupları içinde gerçekleri yansıtmamanın güçlüğünü göstermektir.

Karşılaştırma

Televizyon haberleri ile günün olayları programlarına ilişkin siyasa tartışılırken televizyon kurumlarının, programlara harcanan hara tutarıyla, gündüz ya da gece gösterildikleri zamanla ölçülen, önem derecesine de değinmek gerekir. Sözelimi, günün olaylarına ilişkin bir televizyon programının değeri ile yansızlığı büyük bir övgüyle karşılanabilir, ancak ayda bir program üretebilecek para alır, gece saat 11'de on dakika gösterilirse bu yündeki siyasaya kuşkuyla bakılır.

Günün olayları alanında, öteki televizyon kurumlarıyla karşılaştırıldığında, BBC en çok program üreten ve bunları en tutulan, en iyi saatlerde gösteren bir kurumdur. En tutulan televizyon izleme saatlerini yedi ile on arasında alırsak, haberler dışında olaylar programını BBC, en çok dinleyici toplayan bu sürede üç saat gösterir. Televizyon kurumlarının yayınlarını banka hesapları ile halka hizmet arasındaki çatışma etkiler.

Yayınlar konusunda başka etkenler de önemlidir. Donald Edwards bu konuda şöyle der:

"BBC halka istediğini mi, yoksa gerekeni mi vermelidir? sorusuyla zaman zaman karşılaştım. Buna en güzel yanıtı ilk genel müdürümüz, Lord Reith vermişti: "Ne istediğini pek az kişi bilir, neyi gereksediğini ise hemen hemen kimse bilmez.

"Halkın isteği ile daha olgun kişilerin gereksemeleri arasında bir denge kurmağa çalışıyoruz biz. Hem halkın televizyonuyuz hem de kamu görevi gören bir televizyonuz. Çoğunluğu da, azınlığı da düşünüyoruz. Halkın beğenisinin önünde gitmeğe çalışıyoruz; ancak çok da öne gitmiyoruz, yoksa halk bizi dinlemez. Yalnızca halkın ilgi alanını genişletmek, beğenilerini yükseltmek için itki olabilecek ölçüde önde gitmemiz gerekir".

Gerçekten çok önemli bir noktadır bu. Konu salt ciddi programları beğenmek üzere dinleyicinin "eğitilmesi" sorunu değildir, yeni yetişen kuşak bu tür programları istemektedir.

Bugün haberler ile günün olayları kuşkusuz televizyonun asal program işlevidir. İçinde yaşadığımız karmaşık, tehlikeli, heyecanlı dünya, bilgiyi, haberi gerektirir. Amerikalı program yapımcılarından Fred Friendly şöyle diyor:

"Dünyadaki insanların öğrenecekleri, her gün daha çok artmaktadır; bilmediklerimiz de her gün bizi öldürebilir".

BÖLÜM 2.

TELEVİZYON HABERLERİ

Televizyon haberlerinden önce olaylar sessiz film makinesiyle çekilir, sonradan seslendirilirdi. Bugün ise artık televizyonlar uluslararası ve ulusal günlük programlar hazırlamaktadır. Yerel istasyonlar kurulmuştur. TV kameramanları, fotoğrafçıların yerini almışlardır ve olayları yerinde izlemektedirler — 1956'da Süveyş'te, 1960'da Kongo'da, 1962'de Küba'da, 1964'de Kıbrıs'ta, 1965'de Viet Nam'da idiler. Önemli bir kişi uluslararası bir havaalanına ulaştığında, karşısında televizyon muhabirleri ile televizyon kameralarını bulur.

Televizyonla haberlere ilişkin iki şey kesinlikle söylenebilir: Dinleyicileri sayıca, ulusal gazete okuyucularının tümünü aşmıştır, ayrıca halkı da günlük olaylara ve olayları yaratan kişilere, daha önce hiç bir aracın yapamadığı biçimde, yaklaştırmıştır.

Televizyon haberleri kısa geçmişi içinde kendine özgü teknikler yaratmıştır. Bunlar nelerdir ve nasıl kullanılırlar?

Televizyon Haberlerinin Sunuluşu

Bir televizyon haber programında olayın sunulabileceği beş yol vardır:

1. Doğrudan stüdyo kamerasının kaşısında görülen spikerin konuşmasıyla.
2. Olayın geçtiği yerde çekilmiş ya da film arşivinden alınmış filmle.
3. Kayıt yapılmış "video" bantla.
4. Olayın geçtiği yerden canlı kamercılarla.
5. Stüdyoda "cansızların" kullanılmasıyla. Bunlar fotoğraflar, çizimler ya da haritalar olabilir.

Bu yöntemlerin her biri ayrı açıdan yararlıdır, bundan ötürü de ayrı ayrı incelenmeyi gerektirirler.

Haber Yayımcısı – Spiker

Haberler geleneksel olarak okunur hep. Daha uzman spikerler yazılı bir metinden zaman zaman uzaklaşarak konuşurlar. Radyoda kişi değil de sestirler, duygulardan yoksun, bedensel işlevleri bulunmayan yaratıklardır. Televizyon ise bu duygusuz, kişiliksiz sesleri insanlaştırmış, onlara adlarını kazandırmıştır. Sesin mekanikliği televizyonda da süregit-

miştir, ancak yüzlerin görünmesi insanlık ögesi:ini katmıştır sese. Televizyonda haberleri okuyan bir kişi, radyoda okuyan kadar uzak, kişilik dışı olamaz. Oturma odamıza her akşam konuk gelen, günün haberlerini tümüyle bilen bir dosttur o. Demek ki, televizyon haberleri radyo haberlerinin dürüst, gerçeklere uygun görünüşünü sürdürüp, buna ayrıca bir de insanlık ögesini katar — radyoda okuyan bir makinedir, televizyondaki ise insan.

Geoffrey Cox şöyle der: "Televizyon haberlerinin temel sorunlarından birisi belirli zamana — sözgelimi yirmi dakika — yalnızca birkaç olayı sığdırabilme durumudur. Bu dakikalar içine radyo daha çok kolay sığdırabilir, gazetenin ise bu tür bir sorunu yoktur. Haber yayımcısı psikolojik yönden soruna en iyi çözümdür. Kişiliğine, bilgisine, yetkisine dinleyicilerin saygı duyduğu bir kimsedir yayımcı. Ekranı çıkıp, 'bugün bana gelen haberler arasında önemli olduklarına inandıklarım bunlar' diyecek kişidir. Demek ki, yayımcı salt gerçekleri söylediği için değil, önemli olayları seçmedeki ustalığı için de güven kazanmalıdır. Bunu yazma yeteneği de varsa, daha kolay kazanır; gazetecilik yapması kendi yararınadır. Çünkü haber yayımcısı sunduğu haberleri yakından bilen bir kimsedir, kişiliği değil, hiç bir zaman da olamaz."

Haber spikeri haberleri birarada tutar. Ekranda ilk görülen de, son görülen de onun yüzüdür. Bundan ötürü de, bir ölçüde, her program görevli spikerin anlatımı ile "görüntüsü"nü taşır. Spikerin toplam görünme zamanı programa göre değişir. Dışardan çekilmiş filmi kapsayan bir haberde spiker kuşkusuz az görülüp, az duyulacaktır, basın haberlerini ya da stüdyoda karşılıklı görüşmeyi kapsayan bir programda ise spikerin katkısı çok büyüktür.

Haber programının asal kişinin, adı ister spiker, ister haber yayımcısı, ister haber yorumcusu olsun, bize salt günün önemli haberlerini, nice etkili, nice kendine özgü de olsa, okumadan öteye aşması için tanınacak ölçü herkesi mutlu kılacak bir biçimde çözülemeyecek bir sorundur. Televizyon haber servisinde hemen herkesin bildiği bir gerçek vardır, "yansızlık" tutumunu yeterince sağlandıktan sonra, (spikerin söylediklerine ilgi duymasının) programın etkinliğine katkısı büyüktür. Otomat görünüşten ne denli uzaklaşırsa, programı o denli iyi olur. Tümüyle nesnelliğin olanaksızlığına inananlar vardır. Barrie Heads şöyle der:

"Haberler servisinde çalışanlar da insanoğullarıdır. Yansızlığı, gerçeği ararken nesnelliği onlar da isteyebilirler. Ancak, insanoğulları olayları kişilikleri, çevreleri, yetiştirilişleri ve eğitimlerine göre değerlendirir. Kendilerini ilgilendirenleri seçerler. Haberde gerçeğin kesin bir tanımı yoktur.

"Haber bölümünün niteliği haber toplama gereçleri yanı sıra orada çalışan kimselere de bağlıdır. Eğitim görmüş, dürüst kişiler haberleri kendi öznellik açılarından verecekler; öte yandan, karşı görüşleri savunanları da ortaya koyarak haber verme düzeyini öznel yüksek tutacaklardır.

"Merkez örgütün askıncısı, haberler kapsamının giderak koyu, durgun ve benzer nitelikte ortaya çıkmasıdır. Bu ülkede varlıklarını sürdürebilen başarılı gazeteler hep belirli bir tavırları olan gazetelerdir. Bu tavır, kuşkusuz, olayları seçerken yansımamalıdır. Olaylar verilirken düşüncelerden insanoğulların yapabildiği ölçüde sınırlamak gerekir".

Görüş böylece sürdürülür. Televizyonda haberler her zaman için nesnel, ancak yine de coşkun olmalıdır. Bu yönde çaba gösterilmelidir hiç değilse.

Haber yayımcısının programdaki payına ilişkin iki temel sorundan ikincisi de görünme derecesidir. Burada konu bir siyasa sorunu değil, bir sanat sorunudur — yapımcının sesle görüntü karışımında göstereceği düş gücüne bağlıdır. On dakika süreyle okuyanı gösteren bir televizyon programı, yaratıcılıktan uzaktır, sıkcıdır. Televizyon haberlerini tanımlarsak, günün olaylarını resimlerle sunma yöntemidir. Bu varsayımın spiker kısa sürelerle, oldukça az görünmelidir; filmde bir olayı sürdürebilir, stüdyoda bir görüşmeyi

yönetebilir ya da fotoğraf, harita veya çizimler yardımıyla konuşabilir. Bilinmesi gereken nokta şudur: Tümüyle spikerin okuduğu bir haber programı televizyon programı değil, resimli radyo programıdır.

Filmle Haber

Olayın geçtiği yerde çekilmiş film haberlerin en etkili, en canlı sunuluş biçimidir. Stuart Hood (BBC'in eski haberler bölümü yönetmeni) şöyle der:

"Resmin büyük önem taşıdığı olaylar vardır. Burada 30 saniyelik bir filmin yaratacağı etkiyi hiç bir anlatım, hiç bir söz yaratamaz. Bu tür olaylara az rastlanır kuşkusuz. Sonra basın konferansları ile karşılıklı görüşmeler gelir; burada önemli olan konuşmacıların verdikleri karşılıklardır, bunların yerini hiç bir şey alamaz. Bu durumda tek sorun, haber toplama yönünden gelir — konuşmalar genellikle güç ya da hoş olmayan koşullar altında sürdürülür. Bir de üçüncü tür haberler vardır ki, burada resim ikinci derecede önemlidir — politikacıların gelişleri gidişleri türünde. Burada yürekli bir davranışla filmi haber spikerinin arkasında gösterip, izleyicilere, "Bu filme dikkatle bakmanız gereksiz — biz oradaydık, spikerin sözünü ettiği kişi de işte budur," demek isteyebilirsiniz".

16 mm'lik kameraların piyasada tutunmasını televizyon sağlamıştır. Ardından film gereçleri sanayii, televizyonun gereksemelerine göre geliştirilmiştir. Bugün, haber kamera ekibinde ortalama üç kişi bulunur: Muhabir, kameraman ve ses kayıtçısı. Gerektiğinde bir ya da iki ışık mühendisi de bunlara katılabilir. Hafif ve güvenilir gereçleriyle hızla çalışan bir ekiptir bu.

Televizyon haberlerinde filmin zayıflığı çekim ile yayım arasındaki zamandan ötürüdür. Çünkü film fiziksel birtakım işlemleri gerektirir; film merkezinde işlenir, izlenir, resimlere uyacak biçimde yazılarda değişiklikler yapılır. Tüm bunlar zaman gerektiren işlemlerdir, televizyon haber filmleri de zaman açısından geri kalmış durumdadır. Ancak, tutumda devrim yaratmıştır televizyon; olayın eskiliğini, dinleyicilerin bu konuda bilgilerinin bulunduğunu bildiklerini açıkça söyler; saklamaz bunu. Böylece asal olaya filmi ve yorumlarıyla yeni boyutlar kazandırır. Demek ki, televizyon haberleri, kendi özel niteliğini eline aldığı olaylara kattığı için, geç kalabilir, bunda da bir sakınca yoktur.

Haberlerdeki film başka bir nedenle, başka bir amaç için çekilmiş, o haberde kullanılmak üzere film arşivinden alınmış olabilir. Ünlü bir kişinin ölümünde, sözgelimi, filmle kısa bir yaşam öyküsü anlatılabilir. Filmin bu yönde kullanılmasında unutulmaması gereken nokta, "bugünkü" olayla ilintisinin sürdürülmesidir. Gerçekte bugün de zamanımızın olaylarını saptayan kameramanların her biri, geleceğin tarihçilerine değerli gereç hazırlamaktadır. Bugünün haberi, yarının tarihidir.

"Video" bant

Görüntü ile sesi kaydetmenin iki asal yönteminden birisi filmidir, öteki de "video" banttır. Filmin laboratuvara götürülüp işlenmesi gerekir. "Video" bant ise yerinde ya da bir kanal bağlantısıyla hemen kayıt yapar, kayıttan birkaç dakika sonra da gösterilebilir. Bantta kayıt film laboratuvarındaki gecikmeyi ortadan kaldırdığı için, yakında haberlerin küçük elektronik kameralarıyla sesle görüntü kaydeden kişilerce ya hemen haber editörüne gönderileceğini ya da doğrudan programa olayın yakınından verileceğini düşünmek doğru bir oranlamadır.

Televizyonda filmin yerine programlarda tümüyle banta dönüşüm devrimi yakındır. Şu dönemde "video" bant zaman zaman haber programlarında, çoğunluk da daha önceleri canlı gösterilenlerden parçalar biçiminde kullanılır. Tümüyle dışardan yayım genellikle

bir iki dakika süren bir haber için çok pahalı bir iştir. Pek az yapılır. "Video" bantın televizyon haberlerinde kullanılması gelecek için bir umuttur.

Olay Yerinde Canlı Kameralar

İlk Rus astronotları Moskova hava alanına indiklerinde, olay İngiliz seyircisine canlı gösterildi. Kennedy'nin cenazesi de Washington'dan uduyla İngiltere'ye anında iletili. Bu tür canlı TV kameralarının kullanılması, televizyonun ilk ortaya çıktığında dinleyicilerin televizyon haberlerinden beledikleri şeydi. Oysa pek azdır bu tür televizyon haber programları. Bunun da birkaç yalın nedeni vardır. Dışardan canlı yayın pahalıdır; gereçlerin devingenliği azdır; uluslararası bağlantı her zaman istenen anda olanaklı değildir; genellikle önemli olayların normal zamanlar dışında ortaya çıkma alışkanlıkları vardır. Bir olayın önceden biliniş beklenmesi, üstelik de tam haberler programı sırasında yer alması çok az görülür; gerçekleşeni de genellikle önemsizdir.

Teknik yönden canlı haberlerin, olayın geçtiği ülkeden, Atlantik ötesinden bile, yayını gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu tür yayın çok para gerektirir, günün önemli öteki olaylarının çoğunu da dışarda bırakır. Böylece, haber programı magazin programına dönüşür.

Yine de zaman, kuşkusuz, elektronik televizyondan yanadır. Filmin yerini "video" bantlar, bantların yerini de canlı yayın alacaktır en sonunda. Kaçınılmaz bir gelişmedir bu. Televizyon haberlerinin gerçekten canlı yapılabilmesi her televizyon habercisinin belediği bir olaydır.

Stüdyoda cansızların "still" kullanılması

Televizyon haberleri sık sık stüdyoda "görsel gereçlerden" yararlanır. Venezüella'daki bir devrim bildirilirken, Güney Amerika haritası gösterilirse Avrupalı dinleyiciler Venezüella'nın yerini kesinlikle bilebilirler. Önemli bir kamu görevlisinin atanması haberini de o kişinin bir resmi tamamlayabilir. Vergilere ilişkin bir değişiklik de, sıradan kişilerin anlayabilmesi için yalın bir çizelgeyle verilebilir. Bu tür cansız şekillere her zaman yer vardır. Hareket eden bir resim, hareket etmeyenenden kuşkusuz çok daha coşkuludur, ancak durgun bir resim bulunması da hiç yoktan iyidir.

Televizyon Haberlerinin Kısıtlılığı

Televizyonun bugün haber yayımı için en tutulan araç sayılması, televizyon izleyicilerinin radyo dinleyenlerden, sinemaya gidenlerden, gazete okuyanlardan daha çok olmasından, bir yerde de resimlerin çekiciliğinden ötürüdür. Televizyon haberlerinde hareket eden resimler vardır; bu da çekici ve ilginçtir. Haber yayımcısı izleyici için seçim yapar, zamandan kazanç da izleyiciye hoş gelir. Oysa haber araçları arasında televizyon haberleri en yetkin değildir. Televizyon haberleri radyodan da, gazeteden de daha az olay verir. Donald Edwards TV haberlerinin eksikliklerini şöyle sıralar:

"Önce sözler için zaman yetersizliği vardır. Radyoda on dakikada 1200 sözcük söylenebilir, TV'de ise bu daha da azdır. Ayrıntıya geçilemez, çoğu kez de kimi haberlerin ödürülmesi gerekir. Haber seçimi sorunu teyevizyonda çok daha büyüktür. Filmi kesebilirsiniz, ancak özetleyemezsiniz. Stüdyo görüşmelerini ya da dışardan yapılan yayını da özetleyemezsiniz.

"BBC'deki bizler haberlerimizin yüzeyde kaldığını biliyoruz. Ancak, açıklamalar, derinlemesine haber, daha uzun program zamanı gerektirir. Bu da öteki programları kısıtlar.

“İkinci sorun şudur. Televizyon haberleri akşamüstü eğlence programları arasında bir sille gibidir. İzleyecileri yabancılaştırmayacak bir program vermesi gerekir. Bir tür “show” programı havasına bürünüp, önemli ve değerli haberlerin yanısıra hafif ve resimli haberler de verir. Haberlerin yanısıra görüşler.”

Bu eksikliği kapamak için televizyon haberleri programları giderek uzamaktadır. Ancak, yalnızca haberlerin verilip, olabildiğince de görüntülerin sunulması yeterli değildir. Gücü ve toplumsal amacı nedeniyle televizyonun sunduğu haberleri ayırtması gerekir. Belirli siyasaların ardında yatan ya da karşı görüşleri de vermelidir televizyon. Bunu yapmak için de televizyon ayrıca yorum programları hazırlar. Bu programlar iki türde toplanır: *Magazin programı ile günün olaylarını belgeleme.*

BÖLÜM 3.

MAGAZİN PROGRAMI

Magazin programı iki asal koşulu karşılar; tıpkı ayın ya da haftanın belirli günlerinde satışa çıkarılan dergiler gibi. O da düzenli bir biçimde belirli yayın zamanı görülür ve yine dergiler gibi, program birkaç değişik olayı kapsar. Asal olmasa da genellikle karşılanılan üçüncü koşul, sürekli görünen bir ekibe dayanmasıdır; katkıda bulunan bu kişiler programa süreklilik sağlarlar, belirli kişilerin görüntüsü izleyicilerin akıllarında da bir bütünlük yaratır. "Panorama" ile "Geçtiğimiz Hafta" türünde programlar televizyonun en çok izlendiği saatlerde büyük sayıda dinleyici kitleleri toplamaktadır.

Programcılar ile Yayımcıların Payı

Magazin programlarının başarısının katkıda bulunanlara ne ölçüde dayandığını kestirmek güçtür. Bu kişiler genellikle, "show" programlarının yıldızları gibi izleyicilerinden mektuplar alırlar; yorum özgürlüğü onlara haber yayımcılarından çok büyük bir üstünlük sağlar. Televizyon izleyicilerine göre program bu kişilerdir. Bunların çoğu genellikle gazetecilikten gelmişlerdir; görevleri yine geleneksel gazete haberciliği türündedir; dünyanın öteki ucundan haber göndermek, toplumsal bir skandalı ortaya çıkarmak ya da önemli bir kişiyle görüşleri yanısıra güdülerini de belirten görüşmeler yapmak vb. Genellikle her tür olayı ele almaları beklense de, çoğu belirli alanlarda uzmanlaşmışlardır.

Belirttiğim gibi magazin programı ile doğrudan haber programı arasındaki asal ayrımlardan birisi bu habercilerdir. Açıkça görülen bir başkası da zamandır. Magazin programı genellikle haber programının üç, dört katı uzunluktadır, hazırlamak içinde yeterince çok zaman vardır.

Güç ve Onur

Magazin programı ile haber programı arasındaki bir başka ayrım, belki de en önemlisi, kamu gözünde "Geçtiğimiz Hafta", "Eylem İçinde Dünya" türünde programların kazandığı güç ile onurdur. Bu güç ile onur yansızlık gereğiyle bir ölçüde azalır, program yapımcılarının süregelen sorunlarından birisi de, gerçekte, yan tutmaksızın ilgi çekebilme, canlılık yaratma sorunudur. Uygulamada görüldüğünden daha kolay çözülebilir bu sorun. Toplumsal sorunlar açısından, göze batan kötülüklerle karşı çıkılması genellikle onaylanır. Sözgelimi,

John Morgan "Panorama"da binlerce Londralının evsiz barksız, pislik içindeki yaşantılarını gösterdiğinde, bunun toplumsal bir utanç sayılması dışında bir tutum takınılamazdı. Sonra bir de Televizyon örgütü, kendi görüşü olmadığını açıklıkla belirterek, konuda uzman bir kişinin yargılarını verebilir.

Olağanüstü durumlar dışında magazin programlarının genel uygulamaları incelenmek üzere ele alınan konularla, olaylarda gerçekleri ilgililerin kişisel görüşleriyle birlikte sunmaktır. Haklının, haksızın bulunması, doğrunun yanlışın saptanması izleyenlere bırakılır.

Bu hassas dengeyi sağlamak, haksızlık yapmaksızın sürekli coşku yaratabilmek, olayları modası geçmeden günü gününe izleyebilmek, habercileri ile kamera ekibini dünyanın neresine göndermesi gerektiğini önceden bilmek, yurt içindeki ve yurtdışındaki önemli kişilerle korkusuzca ve daha önceden hazırlanmaksızın görüşme yapılmasını sağlamak son anda uluslararası havayollarında yer ayırtmak, yeni haber görevlileri bulup eğitmek, gerektiğinde hazırlanmış bir programı günün haberi için bir yana atmak, tüm bunlar televizyon magazin programı yapımcısının görevlerinin yalnızca birkaçıdır. Kimi kez haberleri izleme yerine haberi program yapımcısı yaratabilir. Zaman zaman toplumun duygularını programının seslendirdiğini bilmenin hoşnutluğunu tadar yapımcı. Televizyon gazeteciliği ögesini abartmak istemiyorum, ancak program yapımcısının teknik yönden yeterliliği başarı getirmez kesinlikle. Ustalığının yanısıra dünyaya ilişkin duyguları, görüşleri gereklidir.

Programın İçeriği

Televizyon magazin programı yapımcıları da, öteki araçlarda da görüldüğünce, önceden saptanmış belirli kural dizilerine göre çalışamazlar. Her programın içeriği anın haberine, gelecek olayı önceden bilebilme şansına, araştırmacıların yetkinliğine bağlıdır. Basılan bir derginin yazı işleri yönetmenini sayfa sayısı kısıtlar, televizyon magazin programı yapımcısını da kendine ayrılan saatler kısıtlar. Elli dakikalık bir zaman yapımcıya esneklik verir. Bu zaman içinde rahatlıkla dört konu işleyebilir.

Programların her birinin dünya olaylarını kapsaması beklenir, bundan ötürü de, her programın yurt olayları ile dış olaylar arasında bir denge sağlaması gerekir. Bir program iki konuyu işleyecekse, birisi yurtiçine, öteki de yurtdışına ilişkindir. Yılın her haftasında programın bir habercisinin kamerasıyla dış ülkelerde gezdiğini varsaymak hiç de yanlış değildir.

Dış olaylar genellikle film kameralarıyla saptanır, bu nedenle de stüdyoda yapılan tartışmalardan ya da doğrudan görüşmelerden daha çok ilgi uyandırılır. Bu da yapımcıya gözönünde bulunduracağı bir başka etkeni önerir; programının içeriğini tasarlarken iç olaylarla dış olayları dengeleme yanında duruk bir stüdyo programını, canlı bir resimli olayın izlenmesini sağlamağa çalışacaktır.

Programı Biçimlendirmek

Bir magazin programını biçimlendirirken ortaya oyun yazarının ya da romancınıninkine benzer sorunlar çıkar: Akış ile ruhsal durumlara türkülük nasıl getirilmeli, kafaya yaklaşan bölümlerle yüreğe yaklaşan bölümler arasında denge nasıl sağlanmalı, etkili bir biçimde nasıl başlamalı, son bölüm için olayları nasıl hazırlayıp kuralmalı? Asal olayı seçiş kuşkusuz çok önemlidir, kimi kez olay kendini seçse de, yapımcının üç dört olay arasından seçim yapma zorunda kaldığı durumlar çoktur.

Asal konu ivedilik gerektirir, her zaman da ulusal ya da uluslararası ölçüde önem taşıması beklenir. Son konunun seçimi zamanlama yönünden güçlük yaratır. Son konu, değerinden bir şey yitirmeksizin, kısaltılıp uzatılabilecek türde olmalı ya da değişik uzunluklarda bir iki film son anda seçime hazır bulundurulmalıdır. Bunların da ötesinde yapımcı son anda hazırladığı konuların bir ikisini değil tümünü de gerekirse atabilmelidir. Güç bir karardır bu, ancak böylesine bir kararın alınacağı durumlar ortaya çıkabilir. Olağandışı da olsa bu tür önemli kararlar almağa hazır bulunmalıdır magazin programı yapımcısı.

Televizyon magazin programının işlevini "Panaroma"nın yöneticisi Paul Fox şöyle belirtiyor:

"Panaroma türünde bir programın asal görevlerinden birisi, kuşkusuz, günün haberlerine yorum ile ayrıştırma getirmektir. Haberi yinelenmekte bir yarar yoktur, dinleyicinin bildiğine bir katkıda bulunmak gerekir. Katkı da yorum derinliğidir. Olayın değeri on dakikalık ise, on dakika ayrılır ona, kırk elli dakikalık ise, kırk elli dakika sürebilir. Ben programın başarısının bir ölçüde izleyicilerle eleştirmenlerin tepkisiyle, bir ölçüde de — çok daha önemlisi — ertesi günkü sabah gazetelerinin haber sütunlarında değinilmesiyle yargılanabileceği kanısındayım. Bu, çoğunluk özellikle bir bakanın ya da dış ülkelerin önde gelen devlet adamlarından birisinin programda görünmesinden sonra olur. Ya da programın kendisi bir araştırmayı başlatıp, sonra tüm ulusal basının da konuyu ele aldığında bu görülür; Londra'daki evsiz yurttaşlar üzerine açılan araştırma buna güzel bir örnektir.

"Kuşkusuz haberleri izlemek haber yaratmaktan daha kolaydır; ancak kimi kez bu iki işlem birbirine bağlanır. Sözgelimi, büyük bir ulusal grev, izlenip, stüdyoda iki yanın önde gelen kişileri biraraya getirilebilir. Böylece bu görüşmenin kendisi haber olur ve ertesi günkü gazetelere aktarılır.

"Bunların ötesinde kamunun dürüst ve sorumluluk taşıyan haber kaynağı olduğumuzu hatırlatmamız da zorunludur. Bundan ötürü, önemsiz ve eğlenceli konulardan çok, ulusal ve uluslararası önem taşıyan konularla ilgilenmemiz gerekir. Programımız yalıtılmış düşünülemez. Televizyon magazin programları haberlerle toplumsal olayları kapsamına almamalıdır."

Sunuş

Magazin programının sunuş teknikleri haberlerinkine benzer. Televizyonlarda, bunalım anlarında soğukkanlılığını elden bırakmayan, beklenmedik olayları ustalıkla yöneten pek az kişi vardır. Akıcı bir biçimde çabuk yazabilmek, çok güzel okuyabilmek, görüşmeleri etkili sürdürebilmek bu görevin istediği gereklerdir. İzleyici nasıl okuduğu haberleri spikerin kendisinin seçtiğini sanıyorsa, magazin programının sunucusunu da programın içeriğinden sorumlu tutar. Program sunucunun görüntüsüyle özdeşleştirilir. En iyi spikerlerin okuyacakları haberleri yazmaları gibi magazin programı sunucuları da kapsanacak konularda etkilidirler. Spikerlerden ayrı olarak onlar olayları sunuşla kısıtlanmazlar; tartışmaları yönetebilir, az da olsa, kimi kez kendi görüşlerini de açıklayabilirler.

Programda görülen "değişmez" bir kişinin bulunması kimi yerlerde modası geçmiş bir yöntem sayılır. Bunun savunucuları ise değişmez sunucunun programa katılık değil, esneklik getirdiği görüşündedirler. Kamera karşısındaki bu kimse olayları istenilen şeye, istenilen yere teknik güçlükleri aşarak götürebilir; gerektiğinde hazırlanmış programı durdurup yeni eklemeler yapabilir; kendi payına düşen bölümü uzatıp kısaltabilir. Bu "değişmez adam" görüşünü savunular, kişisel yakınlık sağlanmasının önemini belirtirler,

televizyonda yıllarca görülen bir kimsenin artık ailenin yakın güvenilir bir dostu sayılabileceğini öne sürerler. “Değişmez” sonucunun kişiliğinde programın da kişilik kazandığı bir gerçektir.

Teknik

Magazin programlarında temel teknik araç olarak haber programlarındaki türde, aşağıda belirtilenler gerekseir:

1. Yirmi otuz kişiyi, arabaları ya da bilimsel araçları alabilecek büyüklükte canlı bir stüdyo.
2. Duran ve hareket eden arka çıkıntının kullanılması.
3. Her hafta bir dış ve bir iç olayı ele almağa yetecek büyüklükte film birimi.
4. Dışardan yayın olanaklarına gerektiğinde ulaşabilme girişi.
5. İstendiğinde uluslararası yayın aktarma girişi. Bu kuşkusuz oldukça karmaşıktır, hatlar istenen zamanda boş olmayabilir.
6. Teype kayıt yapma olanağı.
7. Tüm bu program gereksemelerini sağlayabilecek çoklukta sürekli kadro.

Düzene Eleştirici Bir Bakış

Magazin programlarına ilişkin iki noktaya daha değineceğim. Bunlardan ilki örgüte ilişkindir. Kanımca, haberlerin günün olaylarından yönetimde ayrılması hem tuhaftır, hem karışıklıklar yaratır, hem de ekonomik değildir. Bu ayrılık haber ile yorum arasındaki kutsal ayrıma bağlanabilir — haberlerde dürüstlikle doğruluğun sağlanabilmesi için bu bölümde çalışan kişilerin, değişik görüşler ortaya atılan bölümden uzak, yalıtılmış çalışmaları istenir. Bu durum karışıklık yaratır. Pahalı, mantıksız çoğaltmalar görülür. İki program da olay yerine ayrı ayrı kendi habercilerini gönderirler ya da bir gecede iki program belirli bir olayı işler, izleyiciler birkaç saat arayla benzer resimleri görür. Bunun bir sakınca olmadığı söylenebilir; gazetelerde de sayfalar arasında benzer durumun görüldüğü belirtilebilir. Evet, doğrudur bu; ancak, gazetelerdeki yazılarda bu benzerliklere rastlanırken, gazetenin editörü birdir hiç değilse. Televizyondaki bu iki program arasında da, taktik ile strateji düzeyinde biçimsel bir işbirliğinin yapılması gereklidir.

İki program da belirli bir kamu hizmeti gördüğünden, bu karışıklığın sürdürülmemesi görüşündeyim ben. Olayların doğru verilmesinin yanısıra günün önemli haberleri üzerinde yorum ile tartışma da televizyonun temel görevlerindendir. Bir programda salt olayların verilmesi, öteki programlarda da bu olayların ayrıştırılmasına gidilmesinde tuhafılık vardır. Kanımca, dinleyiciler haberlerle yorumların bir programda toplanmasını gereksiniyor, sonunda da bunu elde edecekler.

Televizyon magazin programlarına ilişkin ilk genel önerilerim, günlerinin sınırlandırılması, bir yandan haberlerle, öte yandan da çoğaltılacak haber belgeleriyle işlevinin sürdürülmesidir. Bu tür bir gelişme, yönetimin de yeniden örgütlenmesini gerektirecektir. Haberlerle günün olaylarının yönetsel ayrılığı olanaksızlaşacaktır artık.

Magazin Programlarının Geleceği

Değirmek istediğim ikinci nokta ilkiyle bir ölçüde çelişkiye düşer. Çünkü ulusal çapta yayınının yakında modası geçeceğine inansam da, uluslararası televizyonda yepyeni bir geleceğe ulaşabileceğini kuşum yok. On dakikalık bir magazin programı dünyanın her yerinde satış yapabilir. Uluslararası pazarda aranan programlardır bunlar.

Uluslararası magazin programı kavramı yavaş yavaş yerleşmeğe başlamıştır. Birkaç ülke arasında — Güney Almanya, İtalya, Fransız Kanadası, Belçika — ortak televizyon magazin programları üretme ekibi kurulmuştur. Helmut Hammerschmidt bunu şöyle anlatır.

“Programların yöneticileri ortak bir büro kurmuşlardır; tasarımlarına ilişkin bilgi alışverişlerini burada sürdürürler. Yer olarak Brüksel’i seçmişlerdir. Bu girişimin amacı ayrı ayrı yapılması güç ya da olanaksız, çok para gerektiren üstün nitelikli programların sık sık ve etkin bir biçimde yapılmasını sağlamaktır. Her istasyon sırayla bir yöneticinin başkanlığında teknik ekibini gönderir ve bu ekibe öteki istasyonlardan yöneticiler de katılır. Böylece istasyonların tümü de filmin kapsamına katkıda bulunur, öte yandan her biri programın yazılışında bağımsızdır, dilediğinde de değişiklikler yapabilir. Yapım için harcanan para aralarında bölüşülür”.

Böylesine bir işbirliği, işin birçok kuruluşça yapılmasını önleyerek para artırımını sağlayan salt teknik bir olaydır. Bu ülkelerden birisinden seçilen bir kişinin denetimi altında değildirler program yöneticileri. Ulusal yayıncıların her biri siyasa yönünden özerktir, yorumunu kendisi yapar.

Ben, uluslararası bir siyasanın güdüleceği bir programa ulaşılacağını umut ediyorum. Televizyondaki yaratıcı kişilerin, ulusal önyargılarından arınıp, birbirleriyle anlaşmaya gideceklerine, iyi ve coşku yaratan programlar yapma alışkanlığı edineceklerine inanıyorum. Bu kişilerin çoğu benzer çizgiler içinde düşünüyorlar, benzer yöntemlerle çalışıyorlar, sürekli de ilişki içindeler. Böylece ulus çapında modası geçen televizyon magazin programının sonunda uluslararası televizyon dünyasında yepyeni bir canlılık kazanacağı kanısındayım.

BÖLÜM 4.

GÜNÜN OLAYLARININ BELGELENMESİ

"Günün olaylarının belgelenmesi" ile anlatmak istediğim, önem taşıyan bir konuyu derinlemesine hemen tümüyle filmde veren, uzun bir programdır. 1964'te Kıbrıs olaylarına haber programında birkaç dakika, magazin programlarında ise yarım saat ayrılmıştır. Cezayir'deki olayların en şiddetli döneminde haber programı muhabirleri sürekli olarak orada kalıp, televizyona filmler göndermişlerdir. Son yıllar içinde Atlantik'in ötesinde zenci hakları için yapılan çarpışmalarda bunalım anları ivedilikle filmlerle yansıtılmıştır. Magazin programları dünya olaylarının patlak verdiği yerlere kamera ekipleriyle muhabirlerini yollayarak, bu olaylara ilişkin ayrıntıları bir saat vermiştir.

Televizyonda ilk belgelemenin teknik yönden kısıtlamaları vardı — stüdyoda yer darlığı, hareket edebilen film birimlerinden yoksunluk, elektronik film makinelerinin bulunmaması türünde. O dönemde canlı stüdyoda haritalarla, görüşmelerle, çoğu sessiz kısa filmlerle belgeleme yapılırdı.

İlk Belgelermeler

Teknik yönden ilk aşama 1951 ile 1952 yıllarında görülmüştür. Amerika Birleşik Devletlerinde "Kore'de Noel" adlı tarihsel bir program insancılık yönünden kavram kargaşasını ortaya koymuştur. BBC'de de ilk program yine o dönemde Glasgow'un kenar yörelerindeki yoksulluğu belgelemiştir. Bu iki program "Şimdi Görün" ve "Özel Araştırma" adlarıyla haftalık ve aylık program dizileri biçiminde birkaç yıl sürdürülmüştür. İki program da değişmez sunucuların kişiliğine dayandırılmıştır. Sunucuların olayları inceleyişi, gerçekleri arayışı izleyiciler adına yapıldığı izlenimini bırakmıştır. İzleyicilerin yerine koymuşlardır kendilerini sunucular, başka bir engel de tanımamışlardır. İzleyiciler için sunucu güvenilir, "bizden" biri diyebilecekleri bir kişi kimliğini kazanmıştır. Konuya yaklaşımı şöyle tanımlamışlardır bu kişiler:

"Gazetecilik açısından yalın bir yaklaşım türüydü bu. Televizyonun yeterince ele alıp açıklamadığı toplumsal sorunların bulunduğunu biliyorduk. İşte, yüce bir görev yüklendiğimizi varsayarak işe başlamadık. Yalnızca, toplumsal sorunları, kamunun ilgisini çeken konular olarak, açıklığa çıkarmakta başarılı gazetecilerin yaptığını, biz de televizyonda yapmağa çalıştık. Temelde görevimiz kişilere bilgi vermektir.

"Eskiden televizyon belgeleri belirli konulardaki uzmanlar yaparlardı. Bizim konulara yaklaşmamız ise sokaktaki bir adamdan beklenecek türdeydi. Sıradan bir izleyicinin sorabileceği tüm soruları düşünüyor, onları yanıtlamağa çalışıyorduk. Bu yaklaşımın iki yönden yararını gördük. Öncelikle uzman gibi tepeden bakmayıp, izleyicilerle bir düzeyde bulunduğumuz izlenimi yaratıldı; sonra bir de ele alınan toplumsal sorunlara duygusal, sıcak bir ilgi uyandırıldı.

Bu programlar stüdyodaki görevlinin düşmeye basarak iletildiği başka bir kentte ya da ülkede bulunan habercinin filme aldığı belgeye ya da doğrudan uzak bir yöreden canlı yayıma dayanır. Sunucular haber editörlerinin görevlerini yüklenir, habercilerinden bilgi toplarlardı. Ancak, geleneksel stüdyoya dayanan program türünden — konusunun temel gerçeklerini üstün tavırlar takınarak veren uzmanlardan — ayrılmışlardır; haberciler kameralarını konuya esneklik getirerek, kendileri de araştırmalarını sürdürerek kullanırlar. Belgesel programlarda bir de duygusal yaklaşımdan korkulmamıştır hiç bir zaman. Kafanın yanı sıra yüreğe de saygı gösterilmiştir. "Kore'de Noel", anılarda televizyon tarihinin insanlığa ilişkin en içten belgelerinden biri olarak kalacaktır. Glasgow'un yoksul yörelerinin ortaya konması da, bugün insanın insanı sömürmesine karşı çıkışa en güzel örnektir. Bu tür diziler, gerçekte, karşı çıkışlarıyla doruklarına ulaşmışlardır.

Yeni diziler ilk denemelerden öğrendikleriyle daha da başarılı örnekler verdiler. Güç koşulları altında daha hızlı çalışabiliyor artık, doğru ve tam bir yeniden yapım ustalığı da kazanılmıştır. Değişik görüşlerdeki kişilerin karşıt bildirilerinden birbirine ters düşen alınışları seçme tekniğinin gelişmesiyle, geleneksel tartışmaların zaman alan biçimselliğinden uzaklaşarak gerçek çelişkinin temeline ulaşma kolaylaşmıştır. Televizyonun siyasa kısıtlamalarının günün olayları programlarında törel bir tavır almayı engellemediği de anlaşılmıştır.

Belgesel programların şanssızlığı, ilk çıktığında özellikle İngiltere'de ülkenin önde gelen kişilerinin karşı görüşlerini savunmak üzere televizyonda görünmekten kaçınmalarıydı.

Geleneksel güçlerin televizyon yöneticileri üzerindeki baskıları bugünkünden daha çoktu o zamanlar. İngiliz demiryollarını incelemeyi amaçlayan bir araştırma programını İngiliz Ulaşım Komisyonu, film kameralarının tren istasyonları ile trenlere girmelerini engelleyerek yaptırmamıştır. Bugün böyle bir engelleme olanaksızdır.

1956 ile 1963 yılları arasında İngiltere'de yalnız bir tek sürekli TV belgesel haber programı vardı. Bu da oldukça yalın bir programdı, asal, tekniği de doğrudan bildirmeydi; temelde haberlerin bir uzantısıydı. Programın uzunluğu 15 ile 30 dakika arasında değişmekteydi; bir program içinde değişik olaylara değinerek kimi kez de magazin programı niteliğine bürünüyor; değişmeyen bir sunucudan da yoksundu.

Sonraki yıllarda giderek toplumsal konulara değinen belgesel diziler televizyonlarda yer almağa başlamıştır. Dizilerde dolaysız bir yöntem kullanılıyor ve sert bir tutumla şaşırtılıyordu izleyici. Belgeler katıydı, acıma duygusu değil de haksızlığa başkaldırma isteği yaratılıyordu. Gelişen tekniklerle stüdyodan çok film kameralarından yararlanmağa yönelince de, karmaşık bir ulusal ya da uluslararası sorunun ele alınışında salt bu yöntemin kullanılmayacağı açıktır. Bir dönemde olaylara özetleyerek yaklaşım, beğenilen ve istenen bir tutumdur, ancak belli başlı temel konuların derinlemesine verilmesi gereğini duyan televizyon görevlileri giderek çoğalmış ve bu konuda gerçekten olumlu uygulamalara girişilip, güzel örnekler de verilmiştir.

Amerika Birleşik Devletlerinde Belgesel Haber

1959'dan bu yana Amerikan televizyonlarında nüfus patlaması, sokakta ölüm, ırksal gerilimler, Fransız Cumhurbaşkanı de Gaulle'un sorunları, savaş sonrası İngiltere, dünya için gerekli suyun sağlanması, Doğu Almanya, Amerikan tutuculuğu, Avrupa Ortak Pazarı, Allen Dulles'in çalışmaları ve CIA — Merkezi Haber Alma Örgütü — Kongo, Güney Afrika, Amerikalı girişimciler, Konrad Adenauer'ın yaşantısı türünde değişik konulara değinilmiştir. Doğruluğuna inanılan konular açıkça ortaya konmuş ve çoğunlukça tutulmayan ya da sözü geçen kişileri rahatsız eden sorunlar korkusuzca desteklenmiştir.

Belgesel televizyon programlarında görülen seçkin kişileri şöyle sıralayabiliriz: Eyüp Han; Willy Brandt, Allen Dulles, J.K. Galbraith, Başkan Eisenhower, Averall Harriman, Ürdün Kralı Hüseyin, Herman Khan, Cumhurbaşkanı Kennedy, Robert Kennedy, Walter Lippmann, Harold Macmillan, Robert McNamara, Krishna Menon, Jean Monnet, Nehru, Richard Nixon, İran Şahı, eski Brezilya Cumhurbaşkanı Janio Quadros, Nelson A. Rockefeller, Dean Rusk, Bertrand Russell, General Salan, Jacques Soustelle, eski Dominik diktatörü Generalissimo Trujillo, Harry S. Truman, Walter Ulbricht, Konrad Adenauer.

Bu dizileri hazırlayanlar çalışmaları için şöyle derler: "Sürekli on, on iki konu üzerinde çalışırız. Bunların kimi birkaç ay içinde biter, kimi yıllarca sürer, kimi de hiç bitmez. Temelde haber dizileridir bunlar. Son dakikada programa aldığımız konular da vardır -ancak bunların tümü değilse de büyük bir bölümü daha önceki bir araştırmaya ya da yapıma dayanır. Yayın tarihleri gelişmelere uyacak biçimde değiştirilebilir. Bizim görevimiz olaylara ışık tutmağa, insanları rahatsız eden konuların anlaşılmasına yardım etmeğe çalışmaktır."

Dizilerin kimi daha sık yer alıyordu, kimi de iki ayda bir altmış dakika süren programlardı. İki ayda bir gösterilen bir program "kameralarını ülkenin tüm yaşantısını etkileyebilecek temel sorunlara, eğilimlere, gelişmelere yöneltmeyi" amaçlamış ve öteki programlardan daha korkusuz, daha kesin bir tavır takınmıştır. Bu programın bir dizisi ırk ayrımına karşı verilen savaşta belirli bir olayın- Nashville, Tennessee'de zencilerin bir kahveye girip, çıkmamakta direnmelerinin- incelenmesidir. Yürekliği ve dürüstlüğü yanı sıra program, televizyonun geçmiş ile yaşanan zamanı karşılaştırabilme yeteneğinden de yararlanmıştır. Olayın geçtiği döneme ilişkin haber gereçleriyle daha sonra, hiç değilse dış görünümü içinde, yatışmış Nashville'den görüntüleri de kullanarak, program o günün geçmişi yorumlamasına, geçmişin de içinde yaşayan zamana ders vermesine olanak sağlamıştır. Olaya katılmış zenci öğrenciler izlediklerini anlatıp, geçmişteki ve o günkü görüşlerini açıklamışlardır. Yörenin valisi de olayların önemli bir kişisi olarak geçmişi kendi sözleriyle ortaya koymuş, ayrıca o gün ile gelecek üzerine açıklamalar da yapmıştır. Böylece, izleyiciler olayı yaşayanların gözleriyle konuya öznellik içinde bakmışlardır. Yöntem olaya yepyeni boyutlar kazandırmıştır. Kişilerin düşünceleri ve davranışları üzerine anlattıkları ile buhran döneminde, gerçekte, nasıl davrandıkları karşılaştırılmış ve çok ilginç yönler ortaya çıkarılmıştır.

Kişilerin kendilerini kendi ağızlarıyla ve saptanmış davranışlarıyla ortaya koymalarını sağlar bu tür programlar. Açıkça söylenmez bu hiç bir zaman, yalnızca yayın ustalığıyla belirtilir. Buna en güzel bir başka örnek zenci demagogu, Adam Clayton Powell üzerine yapılmış bir filmidir. Filim Powell'in büyük beyaz dostlarıyla gününü gün edişini, sonra da kendisini destekleyen yoksul zenciler arasındaki davranışlarını saptamıştır. Filmdeki tüm görüntüler, söylenen tüm sözler gerçektir, ayrıca bir yorumda da bulunulmamıştır -yorum görüntüleri ve konuşmalar birbiri ardına sıralayışla verilmiştir, bu da filme güç kazandırmıştır.

Çelişkileri yanyana getirmek, birkaç kişinin bildirimlerinden deyişler seçmek, bunlarla birbiri ardına akan kanıtlı tartışmalar oluşturmak dizilerde çok kullanılan bir yöntemdir. Günün

önemli olayları dizilerinden özel yaklaşımın bir tür uygulamasıydı bu. Nicholas Webster yaşamın bir zenciye nasıl göründüğünü göstermek üzere (Bir Zenci Olarak Yaşamak) film dizisini yapmıştır. Amerikan televizyonunda yeni bir yaklaşım sayılır bu. Daha sonra, 1960'da New Orleans okullarında zencilerle beyazların karışık eğitim görmelerini sağlama çabasını gösteren bir dizi hazırlanmıştır. Bu filmde de programın işlemek istediği sorunun yakından etkilediği kişilerin gözüyle yaşama bakmağa çalışma yöntemi kullanılmıştır.

Bu kişiler kimi kez yetkili durumlardakiler, kimi kez de sıradan kişilerdir. Kameralar önemli kararlar alan sorumlu kişilerin çalışma yerlerine de girmiştir, ancak karşılıklı bir görüşmenin yapılmasından kaçınılmıştır hep. Bu tür filmler olaylara "değişik" bir bakış getirmiştir. Amerikan televizyonunun özellikle uzmanlaştığı "anında belgeleme" biçimi son zamanlarda ticarî (tecimsel) destekleyicilerin giderek ilgilendiği bir türdür. Değişik kuruluşlar para yardımıyla bulunarak beğendiklere türde belgelenmelerin yapılmasını desteklemiştir.

Belgelenmelerin sıkıcılıktan kurtulması üzerine Richard Tobin "Communications" dergisinin 14 Mart 1964 sayısında şöyle der: "Haber yorumcusu günü geçmiştir artık. Belgeleme günü gelmiştir. Çünkü bu tür haberlerde kamu düzeni şimdiye dek görülmemiş bir biçimde yansıtılır, belgeleme bir kez başlatıldığında para yönünden destek bulunması da kolaydır. Belgeleme çekici bir eğlence niteliği kazanmıştır."

Haber belgelenmenin para desteği bulması beğenilecek bir nitelik olabilir. Asıl önemlisi bu durumun haber programları ile günün olayları programlarını büyük ölçüde etkileyişidir. Başlıca televizyon istasyonlarında haber programlarının süresi bugün otuz dakikadır. Doğrudan olayları yansıtmada dışında yorum yapmak için de yeterlidir bu zaman. Bu haber -yorum karması sürekli bir esneklik getirir; böylece, günün olaylarının kapsamına hem derinlik hem de ivedilik girerken, belgelenmeler de günün konuları üzerine incelemeleri ortaya koyar. Bu tür bir plan günün en önemli olayları ile ilgi çeken yorumları, haberleri tam veren bir günlük gazetenin niteliklerini ayrıntılı bilgilerle dolu politik bir haftalık dergininkilerle birleştirir. Haberle günün olaylarını ele alanların amaçlayacakları noktalar ideal olarak şunlardır: En son haberler, günün "önemli" haberlerinin televizyonun en çok izlendiği saatte verilmesi, haberler üzerinde yapılacak yorum, haberleri yaratan kişilerle görüşme yapmak için olağanın üzerinde zaman ayırımı, önemli haberlerin belgelenmesi için zaman (en uygun süre otuz dakikadır- bu da günlük gazetelerin önemli olaylarının yerini alır- her tür konunun belirli bir derinlik içinde incelenmesine yeterlidir bu zaman), uzun süreden beri hazırlanmış içinde yaşadığımız çağı yakından ilgilendiren, ancak o günkü belirli bir olayla ilintisi bulunmayan belgelenmelere de zaman ayrılmalıdır. Televizyon yayını yapan ülkelerin hiç birinde bu konularda ideal bir örneğe ulaşamamıştır henüz.

İngiltere'deki Belgeseller

İlk dönemlerde bu alanda tek tek programlar yapılmıştır. Anlık coşkular dönemi diyebiliriz bu döneme. Bu belgelenmeler kişisel nitelik taşımaktaydı. Giderek her hafta aranan programlara dönüşen belgelenmelerin tasarımı önceden yapılmağa ve bildirilmeğe başlanmıştır. Ancak günün önemli haberleri nedeniyle ileri tarihlere ertelenen programlar olmuştur (sözgelimi, İngiliz atletleri üzerine hazırlanan bir program iki hafta ardarda ertelenmiş, tifo salgınına ilişkin bir başka program da Lord Beaverbrook'un ölümü üzerine bir hafta sonraya ertelenmiştir.)

Daha sonraları programlarda önemli değişiklikler görülmüştür. Tutumda ve yöntemde değişiklik yapılmıştır. Geleneksel uygulamadan sapma iki biçimde ortaya çıkmıştır: Dizilerde kişisel haberciler ya da görüşmeciler görülmez, çoğunluk da, televizyonun genel tutumu

izlenir ya da bu tür bir izlenim yaratılır. Görülmeksizin doğrudan sesle anlatım daha önceleri de başarıyla uygulanan bir yöntemin sürdürülmesidir.

Yeni belgesel programlar birbirinden oldukça ayrı konuları kapsar: Franco'nun İspanyası, Sir Alec Douglas-Home'un ailesi, 2000 yılında ulusal önderliğimizi yapacak kuşağın- yedi yaşındaki oğlanların- dünyası, Kıbrıs, pis yiyecekler, kalp hastalığı, Cumhurbaşkanı Ken- nedy'nin ölümünden sonra Dallas'daki durum, "Beatles" topluluğu New York'ta, 1964'de Welsh grevi, İngiltere'de kilisenin yeri türünde. Başlıkların böylece sıralanışı gerekli etkiyi yapamaz kuşkusuz. Burada önemli olan teknikte ve tutumda köklü bir değişikliğin geti- rilidiği varsayımdır.

Gerçekte, "World in Action" dizisinde eski bir yöntem yeni bir aşama diye kullanılmıştır. Anlatım için iki karşıt sesin kullanılması, görüşmecilerin tümüyle yokluğu, aynı zamanda yapılan konuşmaların doğrudan kameraya verilmesi, hızlı kesişler programa yeni bir görü- rünüm, yeni bir güç vermek üzere biraraya getirilmişlerdir. Geçmiş deneylerine dayanan. kamunun tutup beğendiği ünlü gazetecilerin görüşleri yerine, programda kendinden gü- venli bir başyazarın itkisi görülür. Duyduğumuz seslerin adı yoktur artık bizim için, salt oku- yan sestirler. Sonunda da onur tüm yapım ekibinin, yapımcıların adları da sırayla veri- rilir. Ancak yine de gerçekten onurlandırılan kişi yönetmendir; programdaki görüşler de onun görüşleri diye alınabilir. Belgesel programlarla günün olayları programları arasındaki ayırım şöyle belirlenir.

"Günün olayları programlarında olayların olabildiğince yansız verilmesi, ilgili tüm görüş- lerin toplanması geleneğine bağlı kalınır. Doğruyu yanlış, haklıyı haksızı ayırma işlemi izleyiciye bırakılır. Ekranda görünmeleri haber doğruluğu için güvence sayılacak ünlü gaze- tecilerin bu görevlere atanmalarının nedeni de budur. Belgesel programlarda ise durum değişiktir. Adsız bir yetkilinin görüşlerinin açıklandığı izlenimi verilir. Kimi kez açıkça, kimi kez kapalı bir biçimde ele alınan konu üzerinde nasıl düşünülmesi gerektiği önerilir. Karar izleyiciye bırakılmaz, onun yerine alınır."

Belgesel programların bu tutumlarının abartılması gereksizdir. Çünkü yansızlığın isten- mediği, toplumsal bir tutum sayılmayan durumlar pek çoktur. Yansızlık, konunun işlenmesi yanında konu seçişine de dayanır.

Yansız Yaklaşımın Güçlükleri

Güçlükler kanımca, siyasal değil de toplumsal konularda ortaya çıkar. Tam bir yansızlığa ulaşamayacağını savunanlar şöyle derler:

"Kişi kimi konulara, ekrandan uyandırılmasını görmek istediği bir inançla ya da önyargı- larıyla girer, ya da tam tersi önceden edinilmiş inançlardan arınmış bir araştırma ve soruş- turma için programlar yapılır. Araştırmanın dürüst ve doğru yapıldığına inanıldıktan sonra, elde edilen bilgiden bir sonuca varılması yapımcının sorumluluğuna girer artık. Profes- yonel seyircilik geçerli değildir; yaşam böyle davranmaya izin vermez. Varılan sonuç ya- pımcının görüşünü açıkça belirlemelidir. Zaman ölçüsü içinde tüm olay sunulmalı, ancak bu arada da yapımcının kendi tutumu gizlenmeyip, ortaya konmalıdır."

Yapımcıyı onurlandıran işte bu tutumdur. Televizyon yöneticilerinin program yapımcıla- rını atadıktan sonra onlara sınırsız bir özgürlük sağlamaları gerekir. İnceledikleri sorunlar- dan çıkardıkları sonuçları izleyiciye böylece iletebilirler ancak. Atandıktan sonra yönetimin özgür bırakıp, karışmayacağı yapımcıların ön seçimleri bu nedenle büyük önem taşır.

"Yayında denge arama istenilen bir ögedir kuşkusuz. Ancak tüm inançlar temelde önyargılara dayandığından, bu dengeye değişik görüş ve tutumlardaki yapımcıların varlığıyla ulaşılabilir. Yetkililer, programın bir bölümüyle ya da konuşmalarda geçen bir sözle ilgilencekleri yerde, çalışmalarını bu yönde geliştirirlerse, çok daha yararlı bir sonuca ulaşırlar kanısındayım."

Bu güçlü görüşe televizyon yöneticilerinin yanıtı, yapımcıların siyasal görüşlerini incelemeksizin bir program içinde ya da dizi programlarda dengeyi sağlayabildikleri türünde olacaktır. Salt seyirci kalan kişilerin etkisizliğini onaylarlar; ancak kendi görüşlerini açık açık, zorla onatırmayı amaçlamadan sorunları tüm yönleriyle ortaya koyabilen duyarlı ve zeki yapımcılar bulduklarını da belirtirler. Tim Hewat'ın yukarda aktarılan sözleri dürüst bir yaklaşımı gösterir, uygulaması ise çok güçtür; uygulanabilirse televizyonu canlandıracağı söylenebilir yalnızca. 1964'de İngiltere'de savunma için harcanan para üzerine bir program yapılmıştı. Gerçeklere dayanan bir programdı bu. Para toplamı verilmişti. Önyargısı bulunmayan bir izleyicinin programdan çıkaracağı sonuç, vergi diye verdiği paraların hükümetçe yanlış yere harcandığı türündeydi.

Program, bu parayı harcamaya yetkili kişileri çağırıp siyasanın açıklanmasına olanak vermemiştir. Yapımcılar gerçeklerin, verilen sayıların açıklayıcı nitelikte bulunduğunu, yoruma gerek kalmadığını duygusu içindeydiler; programın savunma siyasasına değil, savunma harcamasına ilişkin olduğunu belirtmişlerdir.

İngiliz atletleri üzerine hazırlanan bir başka programda da benzer biçimde gerçekleri belgelemeye dayanarak, açıkça, devletten daha çok destek görselerdi atletlerin Olimpiyatlarda daha başarılı olabilecekleri savunulmuştur. Sayısal karşılaştırmalar, kanıtlar ve tanıklarla durum ortaya konmuştur. Savunma harcamalarına ilişkin programdaki gibi burada da düşünceli bir izleyici kesin bir sonuca varır: İngiltere atletlerine daha çok para ve kaynak ayırmalıdır. Programa hükümetten ya da partilerden kimse çağırılmamıştır yine. "Tüm gerçekleri ve düşünceleri sunalım, izleyici kararını kendisi verir", türündeki tavır ilk bakışta hoş gidebilir; oysa karara varmak, doğruyu bulmak hiç de kolay değildir. Diyelim ki, İngiliz hükümetleri birbirleri adına halkın paralarını savunma için boşuna harcıyorlar; bunun açıklanması kamunun yararına değil midir? Sarhoş sürücüler, Güney Afrika Hükümeti, zenci hakları, gecekondu yöreleri için "yan" tutabiliyorsak, neden başka şeylerde yan tutmayalım. Yanıtı kesindir. Demokratik bir toplumda yansızlık sorumlu bir televizyon kurumunun izlemesi gereken bir siyasa olsa da, tümüyle doyurucu değildir.

ÖRNEKLER

Bu siyasa ikilemi en çok belgesel programlarda ortaya çıkar; çünkü bu programlar konuyu derinliğine araştırmak, genellemeye gitmeksizin tüm görüşleri kapsamına almak için yeterince uzundur. Burada belirli programlardan örnekler vererek programların siyasalarını, ayrıntılı tekniklerini kendi siyasal ve sosyal önyargılarıma göre inceleyeceğim.

İngiliz Sağlık Örgütü'nün nesnel bir gözle ayrıştırılmasını amaçlayan bir program yapılmıştır. Hastaneler, doktorlar ve hizmetler tüm yönleriyle ele alınmış, konuyla doğrudan ilintili kişilerin — hastaların, eczacıların, gözlükçülerin — görüşleri film kameralarına aktarılmış, yapımcının sürdürdüğü yorum ise geriden anlatılmıştır. Bir saat süren bu film birkaç ay içinde büyük bir özenle hazırlanmıştır. Kanımca, tümüyle etkili bir film di bu; gerçekleri yararları ve sorunlarıyla açık seçik vermiştir. Çünkü, konuşmacılar kendi deneylerini ortaya koymuşlardır. İzleyici, gördükleriyle önyargılarını birleştirip bir sonuca varmak üzere bırakılmıştır. Benim vardığım sonuç, varmak istediğim sonuçtu: Sağlık Örgütü

her yerde beklenen düzende çalışmıyorsa da, görkemli başlangıçtı, övünç duyulacak bir kuruluştu. Konuya duygusallıktan yoksun yaklaşım özellikle hoşuma gitti; filmin sonunda konuya yabancı, bilgiden yoksun bir kişinin bilmesi gerekeni öğrendiğim, tümüyle yansız ve belgesel bir araştırmaya tanık olduğum duygusuna kapıldım. Çıkardığım sonuç istediğim türde sonuç olduğu için bu programı, teknik üstünlüklerinin yanı sıra, çok beğenilecek bir yapıt diye aldım. Pek çok kimse ve eleştirmen de benzer duygular içindeydiler. Yansız tutuma kimse karşı çıkmadı.

İdam cezaları üzerine hazırlanan bir başka program da benzer yöntemleri kullanmıştır. Olay doğrudan anlatılmış, ilgili kişilerin yanında ve karşısında yorumları kameraya verilmiştir. Belgesel film konusu yönünden Sağlık Örgütüne ilişkin programdan üç yolda ayrılır: Birincisi, belirli bir partinin siyasal tutumunu göstermez; ikincisi, doğrudan öylesine coşkun bir duygusal tepki yaratır ki, hem yapımcı hem de izleyici için nesnel bir değerlendirme olanağı kalmaz; üçüncüsü, görmeğe dayanan bir konu değildir bu. Film tüm bu güçlükleri yenerek, büyük bir başarıya ulaşmış, sonunda da toplanan kanıtlarla ağırlık kazanmış, etkili olmuştur. Filme avukatların, yargıçların, uygulayıcıların, idam cezasını kaldıran, kaldırmayan ülkelerden izlenimlerin, araştırmaların katkısı olmuştur. Yorum duygusallıktan yoksun sürdürülmüştür burada da.

İdam cezası tümüyle bir yansızlık örneği idi; sorunu değişik ülkelerdeki gerçeklere dayanarak da duygusallıktan uzak kalınmıştı. Ancak duygu yine de konuşmacıların — avukatların, yükümlülerin, polisin — sözlerinde varlığını sürdürmüştür. Buyruklara uyarak öteki adamları öldürmekle görevli kişinin durgun, donuk sözlerinde bile gizli bir duygu birikimi görülmüştür.

Programdan benim çıkardığım sonuç yine kişisel önyargılarımı pekiştirecek nitelikteydi: İdam cezası kesinlikle töreye aykırıydı, büyük bir olasılıkla da etkisizdi; bu nedenle kaldırılması gerekliydi. Bu konuda Albert Camus'un ünlü denemesi her şeyi en güzel biçimde söylemişti. Bu film de büyük önem taşıyan konunun ey yetkin belgesi olarak kalacaktı.

"Sabahleyin Ölüm" adlı program da, adının da belirttiğince, yaşıntıya son vermeğe ilişkindi. Hayvanların öldürülmesini konu edinmişti program; bu da İngilizler için duygusal bir konu idi — özellikle öldürülen hayvan şirin tilki olduğunda. Burada yine tümüyle yansız bir program sunulmuştur bize. Bu programın öteki iki programdan ayrılığı, çok etkili olağanüstü güzellikteki fotoğraflarla görsel bir yorum da getirmesi idi. Anlatımda da yanında ve karşısındaki görüşler eş ölçüde canlılık verilmiştir. Filmin yöntemi ise oldukça değişiktir. Belirli bir av içinde sınırlandırmıştır kendini. Araştırmalara girilmemiş, boğa güreşlerine değinilmemiş, salt İngiltere'nin kırsal yörelerinde dolaşmıştır. Filmdeki asal canlılar avcılar, köpekler ve tilkilerdir. Kimse doğrudan kameraya konuşmamıştır — bir an için tilki konuşuyor gibi görünse de ... Konuşmalar karşılıklı görüşmelerle yürütülmüştür; anlatıcı da zaman zaman kamera karşısında görünüp, doğrudan konuşmuştur; programın en zayıf noktası da budur.

Birçok yönüyle parlak sayılabilecek bu programı ben pek doyurucu bulmadım. Yorum ya da karşılıklı görüşmeler bulunmasaydı, salt avdaki kişiler konuşsaydı, kanımca, çok daha güzel bir deneme ortaya çıkardı. Bu tür bir film, avcılarının düşünce ve itkilerini daha ayrıntılı verebilirdi.

Filmin ön yargılarıma etkisine gelince, açıkça belirtmeliyim ki, bu filmin bende tüm ötekilerden daha çok itki gücü olmuştur. Genel anlamda avlanmaya karşı idim hep, nedenini ise düşünmemiştim. Bu program böylesine kanlı sporlara karşı çıkmamızın nedenini açıklamanın ötesinde mantıksızlığımızı da göstermiştir. Şimdi anlıyorum ki, benim karlı

sporlara karşı çıkışım bu işle uğraşanlara düşmanlığımın yansıması idi — modası geçmiş, yirminci yüzyılda sürdürülmemesi gereken bir yaşantı türünün simgesi diye görüyordum bu sporu ben. Kısacası karşı çıkışım daha çok sosyal ve siyasal düşüncelerimin yansımasıydı. Bunu bana anlattığı için program yapımcısına teşekkür borçluyum. Ön yargılarımı yeniden gözden geçirmemi sağlayan bu film benim için çok etkiliydi. Öte yandan, yansızlık kurallarına da tam anlamıyla uygun sürdürülmüştür program.

"Supersonic" adlı programda da yöntem, sözünü ettiğimiz ilk iki programınkine benzer. Anlatımı ekran dışından bir ses sürdürür, konuda uzman kişiler dizisi ise tartışmayı yürütür. Filmde görünen kişilerin tümü de "supersonic" uçaklar ve uçuşlarla en yakın ilişkileri bulunan kişilerdir. Böylece program yetkili bir kaynak olma özelliği kazanmış, kendisine uzmanların düşünceleri sunulan izleyici de varacağı sonuçta özgür bırakılmıştır.

Yapılmamış bir uçağı konu edinen bir filmin estetik düzeyde başarısız kalması olağandır. Bu programda da görüntü yetersizliği vardı, modeller, ofisler, atelyeler, çizim tahtaları, yapılmaktaki uçakların parçaları sürekli gösteriliyordu. Ancak, bir sanat filminden çok düşünce filmi olduğunu gözönünde tutarsak, filmin görevini yetkinlikle yerine getirdiğini onaylarız. Programda açık seçik bir sonuca ulaşılmamıştır. Soruşturmalarla konu açılmıştır. Soruların kimi yanıtları doyurucudur, kimi soruların ise yanıtı bile alınamamıştır. Bana etkisine gelince, güvenilir bir programdı bu benim için.

Belgeleme Tekniği

Kamu olaylarını derinlemesine işleyen programlar — bunlara ben bu bölümde günün olaylarını belgeleme dedim — televizyonun aranan, kaçınılmaz bölümü olmuşlardır. Kullanılan yöntemler yöreden yöreye, yapımcıdan yapımcıya değişse de, bir genelleştirmeye gitmekte sakınca yoktur sanırım.

Çoğu günün olaylarının belgelenmesi filmlerle yapılmıştır. Bu arada, "stüdyo görüşmeleri ile küçük film ekler" de zaman zaman görülmüştür. Film asal yöntem olduğundan kameraların kolaylıkla ve ivedilikle taşınması gerekir. Tim Hewat bu konuyu şöyle belirler:

"Günün olayları programları için hız ile devingenlik temelidir. Araba en önemli gereçtir kuşkusuz. Arabada dört-beş kişi ile gerekli yük ve araç için yer bulunmalıdır. Arabaya binecek kişiler, yapımcı ya da yazar, kameraman ya da yönetmen, ses yönetmeni ve sürücüdür; beşinci kişi, gerekirse, röportajcıdır. Elektrikçiye pek gerek kalmaz; çoğu çalışma yerinde kolayca bulunabilir. Bu arada iki yönlü bir gelişme de zorunludur. Yönetmenler kamera kullanmasını, kameramanlar da çekimleri yönetmesini öğrenmelidirler kanımca".

Bu özellikle konulu ve hızlı çekim gerektiren filmler için geçerlidir. Gelecekte video-bantların filmin yerine kullanılacağını da düşünebiliriz; böylece devingenlik artar, yayım hızı da kesinleşir.

Günün olaylarının belgelenmesinde üç anlatım vardır: Ekranda görülen görüşmecinin anlatımı, ekranda görülmeyen bir kişinin ya da kişilerin anlatımı, üçüncüsü de ilk ağızdan bir kimsenin öznel anlatımı. Geleceğe ilişkin bir oranlama yaparsam, kişisel görüş açısından kavranılıp çekilmiş, kişilerce anlatılan belgesel programları göreceğimizi sanırım. Bir sanayi tartışmasına sendikacı gözıyla bakılabilir, politik bir kavga yandaşların birinin görüşünden verilebilir. Gerçekçi sinemadaki örneklerce kamera belirli bir kişiyi izleyebilir.

Öznel bakış — konuyu kapsamına aldığı kişilerden birinin gördüğü biçimde inceleme — uzun yıllar tutulmuştur ve bugün artık sessiz resimler ardındaki ses basmakalıp gelir. Seslendirme en iyi durumda duygusal bir güç kazandırır programa. Bir olayı ne resimler

ne de, nice özenle hazırlanırsa hazırlansın, parlak bir yorum, olayı tanıdığına verebileceği yetkinlikte anlatabilir. Günün olaylarının belgelenmesine güç kazandıran işte bu "orada bulunma" duygusudur, olaya tanıklıktır.

Öteki Ülkelerde

Bu bölümde belgeleme programlarına değinirken kendimi özellikle İngiltere ile Amerika'daki televizyon programlarına kısıtlamıştım. Bunun bir nedeni izlediğim programları yazmayı yeğlemem, öteki nedeni ise bu ülkelerin belgeleme programlarında öncülük yapmaları, onlar üzerine söylenenlerin öteki ülkeler için de geçerli olabileceğidir. Çoğu ülkelerde yayım özgürlüğü kısıtlanmıştır; ancak yine de belgesel programların ortak yanları değişikliklerinden daha çoktur. Televizyon yayını yapan ülkelerin çoğu İngiliz magazin programlarını uzun belgesellere yeğlemişlerdir. Bu arada Avrupa televizyon programlarında anılarda yer eden birkaç günün olayı belgelenmiştir. Fransa'da kendi toplumsal sorunlarına dönük — doğum kontrolü, ırkçılık, konut, fahişelik sorunlarını inceleyen — "Faire Face" dizisi unutulmayan bir programdı. Ömür boyu tutukluk üzerine hazırlanan İtalyan programı da çok etkiliydi. 1963'te ülkelerinin kuzeyini kasıp kavuran kar fırtınası üzerine Japonlar da çok güzel bir belgesel program yapmışlardı. Polonya'da yapılan, pek çok beğenilen belgelemeler arasında gerçekçi terimler içinde suç işlemeyi — tutuklanma, soruşturma, yargılanma ve kararı — konu edinen "Soruşturma" adlı programın adını anmadan geçmek istemem. Batı Almanya'nın hırslı, ancak bence bir ölçüde başarısız bir programında, Avrupalıların ortak yanları araştırılırken, ünlü Avrupalılara — bu arada Sophia Loren'e, Henry Moore'a, Rebecca West'e, Carlo Menotti'ye, Sena Jurniac'a — danışılmıştır. Belçika'da her yerde savsaklanan bir konu ortaya çıkarılmış ve bir film ile kadın dergilerinin yöntemleri, etkileri üzerine bir ayrıştırma yapılmıştır.

Günün olaylarının belgelenmesinde İngiltere'de uygulanan teknik, dünyanın her yeri için geçerlidir. Programlardaki değişiklikler teknik yönden değil, ulusal tutum, davranış ayrılıklardan doğar. Belgeleme programı da, kanımca, magazin programları gibi zengin bir uluslararası işbirliği yapma kaynağıdır; oysa böylesine bir işbirliğine henüz gidilmemiştir. Bu tür bir çaba Amerika, Avustralya, Kanada televizyon yayın kurumlarıncı gösterilmiş ve ortak bir çalışma ile Viet-Nam'da, İngiltere'de, İtalya'da, Ghana'da, Pakistan'da, Kenya'da üstün nitelikte filmler yapmışlardır. Her film, katkıda bulunan örgütlerce gösterilmiş ve kırk-elli milyon kişiye izlenmiştir. Ulusların ortak yanlarının çok olduğu bu alanda belgesel program yapımcılarının bir araya gelmemeleriyle pek çok şey yitirilmektedir. Toplumsal tavırların, kamuoyunun oluşturulmasında yapıcı bir görev yüklenebilecek bir televizyon biçiminin, kuramda değilse de, uygulamada kısıtlanması üzülecek bir durumdur. Ulusal yayın kurumları tek tek konut, ırkçılık, suç, sağlık kurumları, eğitim konuları üzerine kendi başlarına program yapıyorlar da, neden birlikte ulusallığı aşan, herkesi ilgilendiren bu tür sorunlara ilişkin program dizileri hazırlayamıyorlar? Oysa artık sınırlar ortadan kalkıyor, giderek de dünya daha bir küçülüyor.

BÖLÜM 5.

MUHAİRİLER İLE HABER VERME

Günün olayları alanında televizyon programlarının çoğu haber vermeyi ve muhabirleri kapsarlar. Televizyon muhabirleri istendiği her an dünyanın öteki ucuna gitmeğe hazırdırlar. Bir cumhurbaşkanı ya da bir başbakanla görüşme yapmağa hazırlıklıdırlar. Kullandıkları sözcüklerin, sordukları soruların hemen tümü kendilerininindir. Sorumlulukları son derece büyüktür; davranışları ise sürekli tartışma konusudur.

"Daily Mail"e göre muhabirlerin çoğu saldırgandır. "Yokshire Post"un editörü ise daha yumuşaktır bu konuda. Ona göre televizyon, muhabirlerin görevlerini geliştiriyor, genişletiyor- savaş muhabirleri ya da özel muhabirler örneğinde çaba gösteriyor televizyon muhabirleri. İngiliz televizyonlarının en yetenekli muhabirlerinden biri, Robin Day, geçmiş deneylerine dayanarak şöyle yazıyor: "Televizyonda sürdürülen karşılıklı görüşmeler büyük tartışmalara yol açmıştır. Son yıllarda, televizyondaki görüşmeler kamu olaylarında itici bir güç olmuş, gazetelerin ön sayfalarına kaynak sağlamış, her yerde konuşulan görüşleri yaratmışlardır."

Eğilimleri Suçlama

Televizyondaki karşılıklı görüşmelerin kimi kez hem yan tuttuğu hem de kaba davranıldığı, muhabirlerin dünyanın türlü yörelerinden dürüstlükten uzak, doğruluktan yoksun haberlerle döndükleri, ancak yine de dünya olaylarında üzerlerine önemli görevleri aldıkları söylenegelmiştir. Sözgelimi Yemen'den gelen haberleri hem Kahire hem de Westminster yan tutuyor saymışlardır. Çin'den gelen filmler ve bilgiler de televizyonda verilirken bir başka muhabir, yapabildiği ölçüdeki incelikle, kimi yönlerden eksiklikleri anlatmağa çalışmıştır. Elektrik Sendikaları başkanıyla televizyonda yapılan bir görüşmeyi birçok İşçi Partili "duruşma" diye nitelendirmiştir.

Tüm bunlar konunun önemini belirtir kuşkusuz. Televizyonun büyük gücü ile etkisini ortaya koyarken, muhabirlerinin de etkisi ile önemi ortaya çıkar. Televizyon muhabirlerinin "gelişmekteki" ülkelerden kendi eğilimlerini belirleyen, yan tutan filme alınmış haberlerle dönmeleri çok kolaydır, ancak yan tutulduğunu en çok kendileri önyargılı baskı grupları ile örgütler söylerler. Gerçi ulusal bir önderle yapılan bir görüşmenin değiştirilmesi, gerçekte söylediklerinin tam tersini söylemişçesine görüşmenin sunulması teknik yönden ola-

naklıdır. Bu tür birkaç duruma tanık oldum. Ancak, televizyonda görüşmeyi sürdüren muhabir konuşma yaptığı politikacının karşısında güçlü, kolay kandırılmaz, sağlam duruyorsa, politikacı kendisine kötü davranıldığını söyleyemez; gerçekte televizyonlarımızdaki bu tür görüşmelerin ardından politikacı ile muhabir dostça el sıkışılar ya da birlikte içki içerler.

Televizyon Gerçekleri, Olayları, Değiştirebilir

Tüm bunlara karşın, televizyon muhabirleri önyargılarından acaba nasıl uzaklaşabilirler? Kişiler önyargılarından tümüyle arınamaz hiç bir zaman; bilinen bir gerçektir bu. Ve yine yapımcıları nesnel ve dürüst olabilmeleri için onlara nasıl yardım edebilirler acaba? Bir görüşmede dürüst davranma nasıl bir yana kayar, nesnellik de saygısızlığa ne zaman dönüşür? Televizyon stüdyolarının parlamentodan daha büyük bir önem kazanması sakıncası var mıdır acaba? Politikacılar televizyon stüdyolarında, hoşla gitmek, kırmamak çabasıyla, parlamentoda davrandıklarından daha yumuşaktırlar.

Soruna Alex Kendrick şöyle bakıyor: "Televizyonla haber verme temel nitelikte değişikliğe uğramaktadır. Öneminden bir şey yitirmemiştir, ancak televizyon muhabiri gazete muhabiri örneği tek başına gidip haber göndermez, beraberinde kameraman ile kayıtçı da götürmesi gerekir. İşitilmesinin yanısıra görülmesi de beklenir televizyon muhabirinin. Sonunda yardımcılarını birlikte muhabirin yaptıklarını dünyanın her yerinde milyonlarca kişi izler. Kısacası bu demektir ki, televizyon haberi büyük bir olay, hem de fırsattır. Haber yaratanlar, politikacılar, ayaklananlar, eyleme geçenler televizyon görevlilerinin aralarında olduklarını bilirler ve kuşkusuz buna göre davranırlar. Bu durumun sakıncası kişilerin gerçek davranışlarından uzaklaşıp, bir yerde yapma bir tutuma girip, oyun oynamalarıdır. Bir devlet başkanının tutumu gazetecilerle yaptığı bir basın toplantısında ayırdır, televizyonda görüneceğini bildiğinde ayırdır. Politik bir gösteri düzenleyen kişiler, televizyon görevlilerinin aralarında bulunduklarını bilirlerse, çevredekileri etkilemeyi bir yana bırakıp televizyonda kendilerini izleyecek milyonlarca kişiye göre davranışlarını sürdürürler. Kimi kez de ilginç görev yapan kişilerin haber vermeğe değer işlerini zamanında yakalamak güçlüğü vardır. Birleşmiş Milletler için Afrika'da ya da Asya'da çalışan görevlilerin, çok ilginç olayları saptamak üzere oralara giden televizyon ekipleri, orada kaldıkları süre içinde ilginç bir olayla karşılaşmayabilirler. Televizyona çıkabilmek için görevliler değişik olaylar yaratma çabası içine düşebilirler.

Tüm bu durumlarda televizyon muhabirlerinin anlattıkları temelde doğrudur, gerçektir; ancak doğruyu yakalayabilmek için saptamak istedikleri gerçekleri değiştirmek zorunda kalmışlardır. Anlattıkları yanlış değildir, değişen doğru olanın kendisidir. Cumhurbaşkanının konuşması televizyona verileceği için değişmiştir. Başkanın söyledikleri gerçektir, ancak televizyon görevlileri orada bulunmasaydılar, söyledikleri değişik olabilirdi. Kimi kez televizyon muhabirleri de bu arada soru sormak gerekliliğini duyarlar — soru bilgi almak için değil de ya izleyicilerine orada bulunduğunu bildirmek ya da güç sorularla konuşmacıyı terleterek izleyicilerinin beğenisini toplamak içindir çoğunluk.

İnsanlık tarihinde siyasal kararların televizyon izleyicilerini hoşnut etmek için alınabileceği bir döneme girdik. Savaş taktikleri televizyon teknisyenlerine uygun biçimde ayarlanabilir, gösteriler ile ayaklanmalar da televizyonda tümüyle yer alacak zamanlarda yapılabilir. Burada benim önermek istediğim, önemi ile büyük kitleleri karşısına alması nedeniyle televizyonun olayların niteliklerini değiştirebilme durumuna geçmesidir. Oysa televizyonun görevi, kuramda, olayın niteliğini değiştirmek değil, olayı saptamaktır".

Bu sakıncaların önemini ben de görüyorum. Gerçekte bu sakıncalar televizyonu toplumsal ve siyasal bir olay yapma çabasının belirtileridir. Oysa televizyonun yaptığı, basının yaptığından temelde hiç de değişik değildir. Değişiklik türde değil, ölçüde görülebilir ancak; bu da televizyonun daha güçlü bir araç olmasındandır. Televizyonu olayların içine sokmamaya hakkımız yoktur; tersine, halkın yeterince bilgi edinmesini istiyorsak, televizyonun kısıtlanmaksızın her olayı, her kararı bildirmesine izin vermeliyiz. Burada yapılacak şey sakıncaları en aza indirmeye çalışmaktır. Dürüst muhabirlerden, ün kazanmak yerine gerçeği aramalarını isteyebiliriz. Televizyonun kamu olaylarında etkisini eleştirenleri rahatsız eden sorulara, televizyon kurumları özenle seçtikleri muhabir ve yapımcılarla karşılık verebilirler.

Haber Verme Tekniği

Televizyon muhabirinin eğilimini gösteren bir haber pek hoş a gitmeyecektir ve önemli görevinde muhabirin çok titiz davranması kendisinden beklenecektir. Televizyon muhabirleri için birkaç genel ilkenin burada önerilmesinde yarar vardır. Bu ilkeler bir tekniği oluştururlar. Televizyonda teknik salt gereç ve görmeğe ilişkin ustalık sorunu değildir; kişileri ve düşünceleri de kapsar.

1. Televizyon muhabirleri bir olayı tüm yönleriyle yansıtmaya zorunlu bulunduklarını unutmamalıdır. Bu demektir ki, verdikleri resimlerle her görüşü sırayla destekler görünecek, her yanın savunucularıyla görüşme yapma olanağını arayacaklardır.
2. Kendi yokluklarında ortaya çıkmış bir olayı yeniden yapma sorumluluğuna düştüklerinde, bunu açıkça belirtmeleri gerekir.
3. Çalışmalarının çoğu dış ülkelerden banta alınmış görüşmeler ile çekilmiş filmleri kapsayacaktır. Her durumda olayları verileceğinin üç dört katı uzunluğunda çekmelidirler. Sonra da kısaltırken ana noktaları değiştirmemek için büyük bir özen göstermek gerekir. Bu kısaltma çoğunluk muhabirler geri dönmeden yapıldığından, filmle birlikte temel konuyu belirleyen bilginin de gönderilmesi zorunludur. Yapımcılar da muhabirlerin isteklerine uyacaklardır.
4. Bilgiler binlerce mil uzaktan gönderildiğinden kesinlik ve açıklık özellikle önemlidir. Gerçekler istemeden kolayca değişikliğe uğrayabilir.
5. Muhabirlerin olaya kattıkları kişisel görüşlerin de ayrıca belirtilmesi gerekir. Bu kişisel görüşlerin yayınlanıp yayınlanmayacağına yapımcılar son kararı verirler. Çünkü çoğu kez eleştirirler, gösterilen resimler ya da genel eğilimden çok, konuya yaklaşım ile kişisel görüşlere yöneltilir. Oysa, muhabirler olay yerinde konuyu türlü yönlerden incelerler, onları eleştirenler ise tek yönlü işlerler.
6. Çoğu televizyon haber görevleri ivedilik gerektirir, ivediliğin sakıncalarını ise hepimiz biliriz. Özetlemenin de benzer sakıncaları vardır. Sözgelimi, üç günlük bir incelemeyle bir devletin durumunun on dakika sürecek bir programa sığdırılması istenir. Bunlar uğraşın sıkıcı yönleridir. Muhabirlerden kısaltmalarında büyük bir özen gösterilmeleri beklenir. Toplanacak bilginin, konuşmak üzere seçilecek kişilerin büyük önemi vardır. Ancak yine de gerçek olan şey vardır, televizyon muhabiri politikacılarla konuşurken görülecek, çektiği resimler yayınlanacaktır. Bunlar yeterince inandırıcı nitelik taşırlar. Televizyonun en yalın gerekleri muhabirlerle sıkı bir düzen oluşturur.
7. Televizyon bir resim aracı da olsa, sözcükler de televizyon muhabirlerinin önemli araçlarıdır. Muhabirlerin iyi yazabilmeleri gerekir. Kimi olaylar tümüyle sözcüklere dayanır. Çok önemli konuşmalar yapan politikacıların resimleri ya da filimleri yeterli midir? Ne türlü hazırlanırsa hazırlansın, bir programın en son etkiyi yazılan yazılar, söylenen sözlerle yaratılır. Bundan ötürü de televizyon muhabirliği sanatı iyi yazma yeteneğine dayanır.

Televizyondaki karşılıklı görüşmelere yaklaşımı saptayan ilkeler ayrıca incelenecektir. Burada görüşülen kişilerin yutturmaca yapmalarına izin vermemek de ayrı bir sorundur, çok da önemlidir. Günün olayları programlarının çoğu politikacılarla ilgilenmek zorundadır, politikacılar doğallıkla da kendi inançlarının doğruluğunu onatma eğilimindedirler. Televizyon onlar için görüşlerini rahatlıkla ortaya koyacakları en güzel araçtır.

Karşılıklı Görüşme Yapanlar İçin Kurallar

Bir politikacı ile görüşme yaparken muhabirin işlevi oldukça yalındır. Görüşmeyi yürüten muhabirin kışkırtıcılık yapması beklenmez hiç bir zaman; onun görevi yalnız politikacının günün konularına ilişkin görüşlerini öğrenmek, sorularına yanıt almağa çalışmaktır. Robin Day televizyon görüşmecileri için, buraya aktarmağa değen kurallar ortaya koymuştur.

1. Televizyon görüşmecisi de gazeteciler gibi gerçekler ile düşünceleri araştırmağa çalışmalıdır.
2. Görevli kendi önyargılarını bir yana itip, değişik görüşleri yansıtan sorular sormalıdır.
3. Güçlü bir kişi karşısında hiç bir zaman korkup sinmemelidir.
4. Biçimsiz konuları çıkarıp, önceden sorular sorarak görüşmenin dürüstlüğünü bozmamalıdır.
5. Yetkili kişileri hoşnut etmek için kendisini yumuşatmak isteyenlere karşı direnmelidir.
6. Soru sorulacak alanların açıklanması doğaldır, sorular ise görüşme yapılacak kişiye önceden kesinlikle verilemez. Belirli soruları önceden gösterirse, daha sonra, yanıtı aydınlatıcı ek sorular soramaz.
7. Yanıt için konuşmacıya, televizyonun elverdiği ölçüde, yeterli olanak tanımalıdır.
8. Sorularında direnmelidir; ancak hiç bir zaman kırıcı olmamalıdır.
9. Televizyona çıkmaya alışkın olmayan birisini, kendi alışkanlığına ve deneylerine dayanarak, kötü duruma sokmamalıdır.
10. Televizyonda görüşmeyi yürütecek görevli, bir tartışmacı, bir savcı, bir psikiyatrist olarak değil, salt görüştüğü kişiden bilgi alacak bir gazeteci olarak işe atandığını unutmamalıdır. (*)

Konu burada bırakılabilirdi; oysa ben kendi gözlemlerimi de verme çabasına gireceğim. Önce şunu belirtmeliyim ki, görüşmeyi yürüten görevli nice özenli de davransa, görüşülen kişi nice uygar da olsa, görüşme önceden hazırlanmadığından, kendiliğinden ortaya çıktığından, her an için bir kişilik çarpışmasının gelişme olanağı vardır. Görüşmeyi yapan ek sorularla konuyu derinlemesine inceleme çabasına girişebilir, görüşülen kişi buna karşı direnebilir; izleyiciler de bu arada eğlenceli bir oyun bulabilirler karşılarında. Görüşmeyi yapan bu durumu önlemeğe çalışacaktır, yine de onun görevi en uygun soruyu sorup, yanıt almak için baskı yapmaktır. Görevlinin kabalıkla suçlandığı çoğu durumlarda neden kanımca, görüşme yapılan kişinin doğrudan yanıt vermemekte direnmesidir. İkinci gözlemim, görüşmeyi yapanın yanıt almak için direnişi, kimi kez yan tuttuğu sanısını uyandırıyor. Sorular nice kesinse, görevli o ölçüde yan tutmakla suçlanır. Oysa, uzun süreli baskıdan, o kimsenin karşı görüştekine de eş tutumda davrandığı görülebilir.

(*) *In Television, a Personal Report, s. 108-9.*

BÖLÜM 6.

TELEVİZYON İLE PARTİ SİYASASI

Televizyonun kişileri etkilemekteki, düşüncelerini değiştirmekteki, gerçek ya da varsayılan gücü, demokratik toplumlarda salt yansızlık getiren yazılı kurallarla politik tutumunun sap-tanmasını gerektirmiştir. Sürekli gözlenip, incelenen bir alan olduğundan, yapım teknikleri de sanat ilkelerine göre değil kamu siyasasına göre düzenlenir. Bu bölümde ben televiz-yonun politik yayınları ile ulusal seçimler dönemlerinde kullandığı yöntemleri ele almak istiyorum.

Seçim Üzerindeki Etkisi

Siyasal partilerin televizyonun yazgılarını etkileyeceğine ilişkin kaygıları doğaldır; ancak bu kaygıyı haklı çıkaracak nedenlerin bulunup bulunmadığı kesin değildir. Bir İngiliz araş-tırma bürosunca sürdürülen bir soruşturmanın sonucu Ekim 1964 genel seçimlerinden önce "Observer"de şöyle özetlenmiştir.

"Politikacılar televizyon ekranında göründüklerinde her sekiz evden birisi sesi kısmıştır. Konuşmaların büyük bir bölümünü dinleyenler ise ertesi gün partilerin belirtmek istedikleri noktaları kesinlikle anı-m-sayamamışlardır. Soruşturma ayrıca, izleyicilerin yayınlar süregittikçe politikacılardan sıkılmağa başladık-larını da göstermiştir... Araştırma Bürosu izleyicilere belirli bir politikacının söylemek istediklerini anlayıp anlamadıklarını sormuştur. Değerlendirmede, dinleyicilerin üçte ikisi Heath'in ne üzerine konuştuğunu bile anlamamıştır. Brown ise daha çok anlaşılabilir. Yalnızca yüzde 17 onu anlamakta güçlük çekmiştir... Çoğu kişiler yayınların seçimlerini etkilemediğini, yalnızca pekiştirdiğini söylemişlerdir".

Bu kuşkusuz belirli bir seçim üzerine genellemedir. Her durumda televizyonun zaman za-man ulusal politikayı etkilediği, belirli konuları ya da kişileri önemli duruma getirdiği bir gerçektir. Buna ünlü bir örnek, 1960'da Amerika Birleşik Devletlerinde John Kennedy ile Richard Nixon'un yüzleştirilmesidir. Sonuçtaki etkisi çok büyüktür bu görüşürmenin. Bir politik savaşta televizyonun etkisi daha çok içerilen konu ile ilgili kişilere bağlıdır. Ko-nu bayat, politikacılar da canlılık getirecek kişilikten yoksunlarsa, televizyondaki politik programlar halkı sıkımdan öteye gidemez. Bu nedenle genelleştirme yapmak güçtür. Yine, de, politikacıların televizyondan çekinmelerine ya da yararlanma çabası içinde bulunma-larına karşın, televizyonun politik yayınlarının oy vermeyi yönelttiğine ilişkin kesin kanıtlar yoktur. Tersine, halkın propagandaya karşı kuşkusu bilinen bir gerçektir. Bilirler ki, politik partilerin hazırladıkları programların tek amacı oy toplamaktır. Karşı görüşler salt yerilmek için verilir.

Televizyonun politik parti yayınları etkisiz de kalsa, politikacılar televizyondan geniş halk kitlelerine seslenmekten vaz geçmeyeceklerdir. Bundan ötürü de, televizyonun politik yayınları partilerin ilkelerine ve gerçeklerine bağlı kalacak, televizyon sanatını, halkın isteklerini bir yana itecektir.

Yöntem Seçimi

Televizyonun politik yayınları yalın bir teknikle yürütülür. Bir yerde yalınlık, kamera ardında ya da önünde ustalıktan yoksun partiler için zorunludur da. Parti yayınlarının örgütleyicileri, önemini bildikleri karmaşıklığından ise ürktükleri araç ile sunacaklarını büyük bir yalınlıkla sunmak zorunda kalırlar. Bunun da ötesinde, işleri başlarından aşkın ünlü politikacılardan kamera karşısında oturup konuşmanın dışında bir istekte bulunulamaz. Kimi karşılıklı tartışmadan kaçınır, korkar. Kamera önünde oturup, önceden özenle hazırlanmış bir yazıyı okumayı benimser, bunun dışına da çıkamaz bu kimse. Gerçekte bu yerinde bir karardır; çünkü parti yayınları televizyon tekniği yönünden nice hırslı olursa o denli etkisiz kalır. Teknik yönden bilgisizlik yanında çoğunluk zaman darlığı da politik yayınların başarısızlığının nedenidir.

Murray Brown seçim propagandaları başlamadan önce parti yayınlarını başarılı bulur ve der ki, "Kendini çağdaş gösterme çabasındaki bir parti, çağdaş düşünceleri benimseyen, geçmişe değil geleceğe dönük bir partidir; bundan ötürü de en yeni televizyon yöntemlerini parti yayınlarında uygulamak üzere seçmelidir. Çağdaş bir parti televizyon programları yanısıra her tutumunda da zamanın gerisinde kalmamalıdır."

Profesyonel Politik Yayınlar

Ulusal politika üzerine en etkili yayınlar kuşkusuz profesyonel televizyon kuruluşlarıdır. Ancak, televizyonun kesin yansızlık çizgisinden ayrılmak korkusu yanında yasalar da genel seçim öncesi televizyon yayınlarına kısıtlama koyar. Kimi dönemlerde, belki de en gerekli anlarda, politik sayılabilecek her tür haber televizyon ekranlarından kaldırılmıştır. "Televizyona değinmeyen seçim yasalarının, seçimlerden söz etmeyen Televizyon Yasasının bulunmasını,, tuhaf karşılayanlar vardır. Gelecek için iyi bir belirti sayılmaktadır bu.

Seçim sonuçlarına ilişkin televizyon yayınları için G.W. Goldie şöyle der: "Ulusal seçimlerin sonucunun bildirilmesi televizyona çok büyük bir olanak tanır. O andaki bir olayı daha bilinmeyen önemli bir sonucu izleyiciye gösterirken, televizyon kendisini tümüyle bulur. Böyle bir fırsat ,aracın demokratik yerini, tutumunu belirler. Haber artık geçmiş bir bilgi değildir; orada gözlerimizin önünde oluşmaktadır. Evinde televizyonunu izleyen herkes bu durumda tek tek eşit ayrıcalık içindedir. Bu da ayrı bir coşku yaratır. Parti önderleri dağdaki çoban, fabrikadaki işçi ya da evindeki yaşlı hanım arasında haberi daha önce alma ayrıcalığı ortadan kalkmıştır; olanları birlikte izlerler. Televizyondaki at yarışları coşku yaratabilir; ancak, at yarışlarıyla herkes ilgilenmez. Politika ile de herkes ilgilenemeyebilir; yalnız başa gelecek bir partinin herkesi etkileyeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bundan ötürü de böyle bir durumda televizyonda bilinmeyenin yarattığı bekleyiş en üst düzeye ulaşır. Bilinmezlik gözlerimizin önünde çözümlendikçe, bizi etkileyiş biçimine göre ilgilimiz giderek artar ya da azalır.

"Demek ki, televizyonun gücü durumun ayrılmaz bir parçasıdır. Yapımcının sorunu, gerçekleri hızla, kesinlikle ve sorumluluk içinde bildirirken parti liderleri ile yetkililerinin, gazetecilerin, tüm ülkede sokaktaki kişilerin de görüşlerini, yorumlarını alıp vermektedir..(*)

(*) "Journal of the Society of Film and Television Arts", Spring 1960, s. 10-11.

Seçimlerini Bildirme Tekniği

İngiltere’de televizyonla genel seçimlerin sonuçlarının ilk sunuluğu 1950 yılına rastlar. O zamandan bu yana içerilen temel ilkeler ile kullanılan yöntemlerde bir değişiklik olmamıştır. Grace Wyndham Goldie’nin 1950’de benimsediği, temel değişiklere uğramaksızın süregelen bu yöntemler nelerdir? Bunları önem sırasına şöyle koyabiliriz:

1. Bu bir “canlı” programdır. Kayıtlar ile filmler olabildiğince az kullanılmalıdır.
2. Program sonuçları geldikçe sürekli yayınlanmalıdır. Bu da uygulamada 21.30 ile 4.00 arası, ertesi gün de 8.30 dan akşama dek sregider.
3. Program stüdyodan yönetilir, ayrıca ülkenin her yöresinden de yayın iletilir.
4. Sonuçların bildirilmesine öncelik tanımak gerekir. Sonucu sunmak için- görüşme, tartışma, yorum- tüm öteki eylemler kesilmelidir. Sonuçlar açık seçik yazılıp, okunmalıdır, partilerin kazandıkları ile yitirdikleri oylar da belirtilmelidir.
5. ncelik tanınan sonuçlar dışında televizyon anının olaylarını açıklığa kavuşturmak için birkaç yol deneyebilir:
 - a) Sonuç verileceği zaman seçim sayımı yapan dairelere gidebilir.
 - b) Ulusal nderlerle, kazanan, kazanamayan adaylarla görüşmeler yapılabilir.
 - c) Sonuçlar geldikçe önemleri üzerinde bir değerlendirme yapılabilir. Bu değerlendirmeler her tür görülebilir yardımcı eklerle desteklenmelidir.
 - d) Politikacılar ile uzmanların görüşlerinin yanısıra sokaktaki seçmenlerin görüşlerine de başvurulabilir.
 - e) Program önemli adayların geçmiş yaşam öykülerini de kapsamına alabilir. Canlı yorumlar yanında resimler gösterilebilir burada.
6. Programda değişmeyen bir kişiye gerek vardır. Bu görevlinin genel politika bilgisi bulunan, etkili, dürüst yansız, esprili bir kimse olması istenir.
7. Bu değişmeyen görevliye politik yorumcular, istatistikçiler, uzmanlar, görüşmeciler şu ya da bu yönelimin önemini değerlendirmede yardım edeceklerdir.
8. Durumun coşkusunu artıracak her şeyi kullanmakta yarar vardır; sözgelimi, bilgi-sayarlar (computer) ilk bilgiler üzerine olası gelişmelere ilişkin bilgi üretebilir, oranlamalar yapılabilirler.
9. Tümünün de üstünde, program açık seçik olmalıdır. Karmaşık işlem yalın görünmelidir.
10. Açıklığı kazanmak için önceden hazırlık gereklidir. Geleneksel anlamda bir n yazının yazılması olanaksızdır; belirli zamanlarda beklenecek sonuçlar yapımcının genel bir düzen tasarımı yapmasına yardım eder. nce haber iletebilecek seçim bölgelerindeki dış yayın noktalarının özenle seçilmesi genel tasarımın bir bölümüdür.
11. Programın niteliği büyük ölçüde yörel yorumcular ile görüşmecilere dayanacaktır.

Ulusal izleyiciyi yakından ilgilendiren bir konu için çok önemli ilkelere bunlar televizyon yayınında. Tüm politik yayınların kapsamı seçim sonuçlarındaki gibi coşkulu olabilseydi, kimse sıkılmaz, kimse yakınmazdı.

Parlamentodan Televizyon Yayını

Politik savaşın televizyondan yansıtılmasının bir başka yolu da parlamentodan televizyon yayınının yapılmasıdır. Bu bir yerde bir öneri sayılabilir. Düşünceye ilkede karşı çıkanlar da olacaktır- tıpkı iki yüzyıl önce parlamento görüşmelerinin basılmasına karşı çıkanlar

örneğinde... Kendilerini parlamentoya getirenlerden kaçmaktır bir yerde bu. Parlamento-
daki toplantıların çoğunlukla sıkıcı, tekdüze geçtiğini öne sürerek de karşı çıkanlar ola-
caktır bu görüşüme; ancak parlamentodaki her toplantının televizyonla verilmesini öner-
miyorum ben de; seçme yapılacaktır kuşkusuz- sözelimi, bir bütçe toplantısı, dış politika
üzerine partiler arasındaki çatışmalar, hükümete güvenoyu verilisi ya da verilmeyişi büyük
ilgi toplar. Öte yandan özetlenmiş bir biçimde her akşam parlamentonun günlük çalışması,
düzenle verilebilir. Sorumlu bir spiker yorumsuz bir yaklaşımla konuşmacıların adlarını
konuşmaların özetlerini, konuşmalardan alıntıları sunabilir. Geleceğe dönük bir tasarıdır
bu. Bir gün televizyon kameraları kesinlikle parlamentoya girecektir. Halkın temsilcileri
halktan kopamaz.

BÖLÜM 7.

TELEVİZYON İLE GENEL BİLGİ

Bilim alanı ile yetişkinlerin eğitimi dalında geniş deneyleri bulunan yetenekli bir program yapımcısı, James McCloy, Sir Lawrence'ın her gece dolu bir tiyatrodaki oyununu yüzyılın sonuna dek yinelerse, bir televizyon programında kendisini izleyenlerin sayısında izleyiciye ancak ulaşabileceğinin oranlandığını yazar. Böylece televizyonun genel bilgi ileticisi olarak iki büyük yararı belirlenir: Televizyon, alanlarında yetkili kişilere hizmet edebilir, bu kişilere de başka yolda bulamayacakları sayının çok üstünde izleyici sağlayabilir.

İlgili Uyandırmak

Televizyon temelde bir eğlence kaynağı sayılsa da, araştırmacı bir kişinin kolayca elde edebileceği her tür bilgiyi sağladığı da yadsınamaz. Önceleri hiç bilmedikleri ya da karşı çıktıkları konularda televizyon pek çok kişinin ilgisini uyandırmıştır. Eskiden salt konuya ilgi duyanlar karşısında yapılan konuşmalar ya da dergi sayfalarında yitip giden sanat üzerine yazılar bugün televizyonda milyonlarca dinleyici bulmaktadır. A.J.P. Taylor üniversitede öğrencilerinden gördüğü ilgiyi televizyonda tarih üzerine yaptığı konuşmasında konuya uzak binlerce kişiden de görebilmiştir. Arkeoloji üzerine filmli gösterilerde başarılı sonuçlar vermiştir.

Televizyon kurumları bu arada özel araştırmalara da girmiştir. İkinci Dünya Savaşı üzerine çok ilginç filmler toplayıp sunmuşlardır. Dört kıtada tanıtıcı filmler yapan yapımcılar vardır. Brezilyalı köylüler üzerine hazırlanan bir film üstün nitelikli bir yapıt sayılmıştır. Virüsler, oceanography, aerodynamics, bağlantılı (görecelik) üzerine programlar yapılmıştır. Picasso'ya ilişkin duygusal bir film ile çağdaş İngiliz ressamlarının ve heykeltıraşlarının yapıtlarını kendi açıklamalarıyla veren bir dizi hazırlanmıştır.

Daha altı düzeyde, "kendiniz yapın" dizisi de televizyonlarda sunulmuştur. Yeni olmayan bir evde onarım ve süsleme işleri gösterilmiştir bu dizide. Ayrıca, tatil, hayvanlar, astronomi, sinema, evlenme kılavuzluğu, bahçecilik, psikiatri, tiyatro ve dünyadaki hemen tüm ülkeler üzerine programlar yapılmıştır. Bu programlar salt eğitim saatleri içinde değil, izleyicilerin eğlenmek için televizyonlarını açtıklarında da gösterilmiştir. "Genel bilgi" kavramı içine tiyatroyu da sokarsak, İngiliz televizyonu Ibsen'den Shakespeare'den, Sophokles'den, Jean-Paul Sartre'dan sunduğu tiyatro yapıtlarıyla bu konuda başarılı bir sınav vermiş, zaman öldürücü niteleğinden uzaklaşmış olur.

Beğenilme İsteği İçinde Yaklaşımların Sakıncaları

Bu mutlu görünüm ardında, "özetleme" niteliğinin sakıncaları da yatar. İçinde yaşadığımız çağ, insanların bir şey üzerine çok değil, her şey üzerine pek az şey bildiği bir dönemi getirmiştir. Odada televizyonunun karşısına geçip, kısa program dizisinin — program nice iyi yapılırsa da — eski Yunan ya da hastalıklar üzerine gereken her şeyi söylediğine inanmak çok kolaydır. Sanat yapıtlarının eleştirilerini dinlemek — yapıtları gösterse bile — bir sanat galerisini gezmenin yerini alamaz. Televizyonun görevi konuları derinlemesine incelemek üzere önderlik yapmak, bir tür itici güç olmaktır.

Burada kötümserlik içinde değilim. Durumun iyi bir yönde geliştiğini gösterecek karıtlarımız var. Sözelimi, Burlington House'daki bir serginin açılışının televizyonda verilmesinin ardından, sergiye gidenlerin sayısı birden büyük bir hızla artmıştır. Son yıllarda İngiliz televizyonlarının arkeoloji üzerine yoğun çalışması da doğrudan bu konudaki kitapların satışlarını etkilemiştir. Arkeoloji kurslarına gidenler de çoğalmıştır.

Benim bu bölümde incelediğim programların tek bir amacı var; bilgiyi ilginç bir biçimde iletmek. Bunlar, tümüyle öğretici nitelikte programlar değildirler. Sanat yapıtı olmak çabasını da göstermezler. Yönetenler tek amaca yöneliktirler. Her program bilgi vermenin yanı sıra eğlendirmelidir de kuşkusuz, yoksa izleyicilerin ilgisi yavaş yavaş azalır. Ancak, programda eğlence ağır bastığı an, bilgi önemini yitirir, sıkır.

Özetlersek, bu alandaki bir yapımcının ilk görevi, ilgi ya da bilgide, amaçlayacağı düzeyi saptamaktır. Arkeolojiye ilişkin bir programa hazırlıyorsa, bu dalı seçmiş öğrencilere göre hazırlamayacaktır programını. Bu öğrencilerin programları okul saatlerinde verilmektedir. Yapımcının burada istediği, ölçütlerini düşürmeksizin, çekebileceği çok sayıdaki izleyicidir. Beğendirmeye yönelme tuzakları önündedir; seçtiği sanat ya da bilim alanındaki yetkili kişilerin saygısını yitirmeksizin büyük bir izleyici kitlesinin ilgisini çekebilirse, görevini iyi yapmış demektir. Bilgiçlik ile anlaşılmazlık kadar ucuzluk ile yüzeyde kalış da kötüdür.

Tarihten Görünümler

Konu olarak tarihi televizyon rahatlıkla kullanabilir; çünkü elimizde geçmişten görülebilir kalıntılar çok vardır, eski anıtlar, resimler, ev araçları, fotoğraflar, yakın çağlardan da filmler, tanıklar gibi... Televizyonun geçmişe dönük denemeleri çok geniş değişik türler göstermiştir; arkeolojik oyunlardan düşsel öykülere, dümdüz konuşmalardan yeniden oynanarak yapılan filmlere değin türlü programlar hazırlanmıştır. Genellersek: Tarih programlarının yapımcısı giyimli oyuncuların gerçek tanıklardan ya da profesyonel tarihçilerden yararlanabilir; stüdyoya eski nesneleri getirebilir ya da eski nesnelere kamerasını götürülebilir; resim ya da fotoğraf gösterebilir, ayrıca yakın tarih için çekilmiş filmlerden de yararlanabilir. Tüm bunları karıştırarak, ya da ayrı ayrı kullanarak yapımcı tek bir program ya da program dizileri hazırlayabilir.

Giysiler İçinde Aktörler

Tarih programlarının yapımında en az kullanılan, olasılıkla da en az başarılı yöntemdir bu. Napolyon'un, VIII. Henry'nin, George Washington'un oynanması geçmişi sunuşun açık bir yoludur; ancak kısıtlıdır, yapmadır, kötü de oynanırsa mahalle oyunlarına dönüşebilir "Siz de Oradaydınız" adlı bu tür dizi program, bir süre yayınlanmıştır. Program niteliği yönünden yapma idi; tarihi derinlemesine inceleme yerine olaylar ile kişiler anlatılmış, nedenler, etkiler yalınlaştırılmıştır.

Gerçek Tanıklar

Yaşlılar unuttur, denilmiştir bize hep. Oysa, her zaman için geçerli değildir bu, televizyon da büyük olayları yaşamış kişilerin deneyleri ile görüşlerini saptayarak bunun tersini bize kanıtlamıştır. General Eisenhower'la yapılan bir program zamanın en büyük tarihsel belgesi olmuştur. Sir Winston Churchill'in anıları da bir Amerikan televizyonunda, olaylara önemli önemsiz, küçük büyük katkıları bulunan kişilerin sözleriyle birlikte yayınlanmıştır.

Hitler'in yaşantısının yeniden yapımla canlandırılmasına olaya karışanlardan yararlanılarak çalışılmıştır. Tito'nun yaşantısı üzerine hazırlanan bir program da, Tito ile yapılan bir görüşmeden alıntılar ile yapımcının gözüyle Tito'nun yaşantısından alıntılar kapsar. Ünlü kişilerle yapılan görüşmelerde belirli bölümler için kimi kez özel izin gerekir, kimi kez de bu bölümler ancak bir süre geçtikten sonra yayınlanabilirler.

Televizyonun tanıkları iki türdür: "yapan" kişiler- politikacılar, yazarlar, bilim adamları, generaller- ile salt „bakan" kişiler -askerler, seyirciler, ünlülerin dostları. Çoğunluk bir program içinde iki türden tanıklar da bulunabilir. Bir savaş programı için kumandanın yanısıra erlerin de anıları önemlidir; programda ikisine de yer verilebilir. Tanımdan da belirlendiği gibi, tanıklar ancak yakın tarihe özgüdür. Gelecek için kayıtlar, filmler tanık yerine saklanabilir. Tarih programları yapımcılarının çalışmaları salt kendi çağlarının izleyicileri için değildir.

Profesyonel Tarihçiler

Televizyonun olanaklarından birisi de "bilen kişi,,den yararlanabilmesidir; konuda yetkili kişiyi milyonların karşısında küçük ekranda rahatça oturtup, bilgisini aktarmasını sağlayabilir televizyon. Burada tarihçi de bilim adamının, doktorun, sanatçının ya da bahçıvanın yaptığı işlevi görür. Bunun en başarılı örneği, Oxford'lu profesör A.J.P. Taylor'un konuşmalarıdır. Görsel bir araç olan televizyonda bir kimsenin bir saate yakın bir süre içinde başka bir şey göstermeksizin salt konuşması, böyle bir programın da başarıya ulaşması çok şaşırtıcıdır. Deneyin başarısına konuşmacının kişiliği, konuşma yeteneği, ayrıca da geçmişe karşı bizdeki geniş ilgi katkıda bulunmuştur. Tarih ilginçtir, yapımcı ile Prof. Taylor da çöşkulu konuları -çoğunlukla kişileri- seçmişlerdir. Başarılı bir konuşmacının kendi konusu yanında televizyonu da önemsemesi gerekir; izleyicinin ilgisini bir saat ancak böyle sürdürebilir. Prof. Taylor daha önce televizyon için yazılar yazmış, televizyona çıkmış bir kimse idi.

Eski Nesneler Stüdyoda

Eski de olmayabilir nesneler. Bir müzeden türlü örnekler getirilip, uzmanlardan bunları tanıyıp tanımlamaları istenebilir. Kimi programlarda televizyon stüdyolarına küçük paralardan, menzil arabasına değin türlü nesneler getirilmiştir. Müzelerdeki değerli nesneleri böylece televizyon kişilerin evlerine getirir.

Kameraların Nesnelere, Kalıntılara Götürülmesi

"Nesne" burada bir müze, bir kale ya da bir savaş alanı anlamına alınabilir. Birkaç yıl önce John Read İngiltere'nin kırsal konutları üzerine bir program yapmıştı. Evlerle bahçelerin filmini göstermişti. O dönemlerde dışardan yayın daha yeni başlamıştı. Dışarıya kamera götürmek, müzelerdeki nesneleri cam bölümleri içinde göstermek yeterli değildi kuşkusuz; program için bir öykü gereklidir. Bu nesneleri toplumsal yerlerine oturtmak, kişilerle ilişkilerini kurmak, onları görülebilecek tek kanıt yapan olayları iletmek yapımcının görevidir.

Eski Yunan ve Roma uygarlıkları üzerine yapılan programlarda kameralar bu uygarlıklardan arda kalan anıtları gidip saptamıştır. Ancak her dizi bir destanı yaratmış, cansız kalıntıları canlandırmıştır. Her biri anılarla dolu nesneler geçmişin düşünmesini kolaylaştırmış, aralarında geçmiş yeniden yaşanmıştır. Geçmişteki bir savaşı anma gününde düzenlenen programlar da kullanılan araç gereç dışında, savaşın yapıldığı yöre ile hava koşulları da bir filmle saptanabilir. Amerikan iç savaşlarının başlamasının yüzüncü anma yılında ünlü Amerikalı ozan Carl Sandburg televizyon programcısının çabalarıyla savaş alanına götürülmüş ve bir dizi hazırlanmıştır.

Resimler ile Fotoğraflar

Ünülerin yaşam öykülerini anlatan bir programda da portrelerden yararlanılmıştır. Venedik üzerine hazırlanan bir programda müzedeki nesnelerin, eski kalıntıların, yıkıntıların ötesine gidilmiş, resimlerden, fotoğraflardan, baskılardan yararlanılarak tarih en coşkulu, en esinlendirici biçimde canlandırılmıştır. Amerikan televizyonları da geçmişe dönük çizimlerini duygusal konularla "Mark Twain'in Amerikası" ya da "Gerçek Batı'yı" resimlerle vererek doyurmuş, çocukluk efsanelerini dile getirmişlerdir. Güney Kutbunda yaptığı bir geziyi bir İngiliz televizyon görevlisi görkemli fotoğrafları ile üstün nitelikli filmlerle de karışık bir program olarak hazırlamıştır. Fotoğraflar televizyonlarda biyografilerin değişmez parçalarıdır. Resimler ile fotoğraflar bölüm bölüm yakınlaştırılarak incelenebilirler de. Birer sanat yapıtı olan resimler, değişik yönlerden sözler ve müzik eşliğinde gösterilerle, canlı bir film havası yaratılabilir.

Film Arşivinin Kullanılışı

Yüzyılımızın tarihi en etkili biçimde filmlerin kullanılışıyla sunulabilecektir kuşkusuz. Yöntem yeni değildir; ancak televizyon, filmleri sinemadan daha etkili ve daha bilinçli kullanmıştır. "Titanic" olayını ele alan bir programı ilk transatlantik uçuşu, ilk tanklar, ilk uçakları da konu edinen bir dizi izlemiştir. Bu dizilerin her biri olaylarda denemeleri bulunan kişilerin stüdyodaki konuşmalarının yanı sıra tarihsel filmleri de kapsamıştır. Bu düzen, o zamandan bu yana sürdürülmüştür. Tarihsel derlemeler film yapımcısının düş gücüne ve teknik becerisine bağlıdır. Son yıllarda ikinci Dünya Savaşı'na ve çağdaş tarihe ilgi artmış, bundan ötürü de bu konulara yönelik programlar yapılmıştır. İngilizler daha çok tarih yapan kişilerin yaşam öyküleriyle ilgilenmişlerdir. "Zamanımızın Kişileri" dizisinde film arşivinden yararlanılmıştır. "Dünlerimiz" adlı dizide de filmlerle birlikte fotoğraflar sunulmuştur. Kuramda tarihsel filmlerin sona ermesi beklenebilir; nitekim bir filmin birkaç programda birden yer aldığı görülmüştür- kimi kez de bir film, birkaç başlık altında değişik yapımcılarca gösterilmiştir. Yapımcıların özgü film bulmaları giderek güçleşmekte, hem de pahalılaşmaktadır, çünkü ellerinde az bulunabilecek film olanlar, bunun pazarlama değerini biliyorlar artık. Başarılı bir derleme filminin yapılması değişik durumlarda çekilmiş filmlerden çekimleri ayırıp birleştirmeyi, arada ilişkiler kurmayı, biçimlendirmeyi, müziklendirmeyi, yorumlamayı kapsar. İngiliz televizyonlarından en yoğun, en yetkin yorumlar derleme filmler için yapılmıştır. Nitelikli bir yazar, yapımcı ve iyi bir teknik yönetmenle birlikte çalışarak, sözlerle resimler arasında büyük bir uyum kurabilir. Sözlerle görünüm arasındaki ilinti kesin ve belirgin olmalıdır. Müzikte de benzer uyum beklenir. Sözden ve müzikten yoksun sessiz filmlerde de "bağlayıcı" nitelikler görülür. İlk Rus filmleri bu türdendir. Filmlerde sahnelerin birbirlerini akıcı bir biçimde izleyişi gerçekçi bir izlenim yaratır ve izleyiciyi etkiler.

Haritalar, Çizelgeler, Örnekler

Savaş dönemi kumandanları televizyon programlarında konuştuklarında, tümü de haritalardan yararlanmışlardır; savaş alanlarını belirten ayrı çizimlerde de sözü geçen yöre ile

çevresi belirtilir. Televizyon eski savaş gemilerinin, eski Roma evlerinin, eski Yunan tapınaklarının, ilk lokomotiflerin örneklerini çizimlerle vermiştir. Burada yapımcıya düşen gerçekle yapma nesneleri bir program içinde kaynaştırabilmektir.

Yöntemlerin Kaynaştırılması

Bir tarih programı yapımcısının başarısı yukarıda saydığımız araç gereci bütünlüğü bozmadan birbirine kaynaştırış ölçüsüne bağlıdır. Sözelimi, gerçek olan tarih filmleri ya da fotoğraflarıyla yapma olan oyuncuları karıştırmak çok güçtür. Bu yolda yapılacak bir yanlışlık başarısız sonuç verir. Öte yandan, bir savaş filmi gösterirken araya uzmanları, tanıkları ya da savaş gemilerinin çizimlerini sokmak da kolay değildir. En etkili tarih programları iki karşıt türlerden birisine girer: Ya çok yalındır -salt bir konuşmacıyı ya da salt bir filmi içerir- da savaş gemilerinin çizimlerin sokmak da kolay değildir. En etkili tarih programları iki karşıt türlerden birisine girer: Ya çok yalındır -salt bir konuşmacıyı ya da salt bir filmi içerir- ya da değişik yöntemlerin birkaçı birden başarıyla kaynaştırılıp başarıyla kullanılmıştır. Yöntemler karıştırılırken gerçek film, çağdaş çizimler, müzelerdeki nesneler programda doğru uygun yerlerini bulmalı, program akıcılığından bir şey yitirmemelidir. Tarih programı yöneticileri ile yapımcılarının işlevleri, gerçekte, bilinen ve eldeki olguları anlaşılabilir bir görüntü ve ses sırasına aktarabilmektir. İzleyicileri bilgisine dayandıkları tarihçiden daha iyi tanırılar onlar, böylece de orta yolu bulurlar. Tarihçilerle tanıklar izleyici kitlesinin alabileceğinin üzerinde ayrıntılara girmek isteyeceklerdir. İzleyiciler de öte yandan, gerçekleri tümüyle öğrenmeden, yarım bilgiyle yetinmek isteyeceklerdir. Yapımcı arada, iki yana da ödün vermeksizin, uyumu sağlayacaktır. Ancak, geçmişe, geçmişin kişilerine duyulan genel ilgiyi bildiğinden, yapımcının tarih programlarını büyük izleyici kitlelerine satışı güç olmayacaktır; yeter ki, program canlı, duygulu olsun.

Bilimin Sunuluşu

Genellikle bilimin neden söz ettiğini uzmanlar dışında pek kimse anlamaz. Bunun nedeni bilim adamlarının açık seçik konuşmamları ya da konuşmak istememeleri değil, konunun kendine özgü güçlüğüdür. Konu alışlagelen kavramlarla anlatılamaz; kimi kez karmaşık ya da soyut simgelerle, kimi kez de ileri matematik uslamlara yoluyla anlatılır. Günlük yaşamımızla doğrudan ilintili olmadığından bilim tarihten daha karmaşık sayılır. Geçmişteki kişilerin sorunları bugünkü kişilerin sorunlarından pek ayrı değildir. Yalnızca yaşama yöntemleri ayırdır. Bilim ise günlük yaşamımızı uzaktan etkiler, insanlar yerine nesneler ve düşüncelerle ilgili olduğundan da anlam kazanmak için ussal bir çaba gerektirir. Genç bir kız onsekizinci yüzyılda kadınların ne giydiğiyi kolayca ilgilenir de, görecelik üzerine hazırlanmış bir televizyon programından ürker.

İnsanoğlunun aya gittiği, makinelerin günlük işlerimizin gördüğü bir dönemde bilimin sıkıcılığından söz etmek kuşkusuz şaşırtıcıdır. Ancak, bilim dünyasının karmaşık ve belirsiz düşüncelerle dolu bulunduğu bir gerçektir. Dahası da, bilim adamları birbirlerinin anlattıkları, bize ise uzak bir dille öteki bilim adamlarıyla konuşmağa alışkındırlar. Bundan ötürü de ben bilim programları yapımcılarının, tarih programları yapımcılarından daha güç bir görevle karşı karşıya bulundukları inancındayım. Yapımcılar izleyicilerin bilgileri ile ilgileri üzerine karar almak zorunda kalırlar. Sağlık üzerine bir dizi hazırlayacak bir yapımcı büyük bir dinleyici kitlesinin ilgisini çekmeyi umabilir; çünkü sağlık hepimizin paylaştığı bir konudur; sonra insanoğlu hastalara sürekli duygusal yakınlık duymuştur. Oysa hazırlanacak program fizik ya da matematik üzerine ise, ne ilgi ne de merak beklenecektir; bundan ötürü de yapımcı karmaşık dil ile düşünceyi topluma indirmeyi deneyecektir. Bu tür

programlar kimi kez yetişkinlerin eğitimi diye tanıtılabilir. Öte yandan, araştırma kuruluşlarını incelemek üzere kameralarla yapılan gezi dizisi alışılanın üzerinde izleyici toplamıştır; bunun nedeni bir yönden konunun günlük yaşantıya yakınlığı, bir yönden de anlaşılması sıradan bir izleyiciden ussal bir çaba gerektirmemesi idi. Yorgun bir günün sonunda sıradan bir televizyon izleyicisinin televizyona ussal bir çaba göstermesi beklenemez; bu kısıtlı anlama gücü aşılır, zorlama istenirse izleyici ya televizyonunu kapar ya da bir başka istasyon arar. Demek ki, izleyiciye bilim adamlarının ne yaptıkları, bu eylemlerin ardındaki ilkelere derinlemesine girmeksizin gösterilebilir. Bilim adamları tanıtılabilir. İngiliz televizyonları bu doğrultuda etkili programlar hazırlamışlardır, bunda çok da güçlük çekmemişlerdir.

Bilim Programlarının Tekniği

Gelişen tekniği ile televizyonun bilimde iletişim kurması kolaylaşmıştır; görülen bir aygıtla, çizilen şekillerle bilimden uzak kişilere bilimin anlatılması olanaklı kılınmıştır. Televizyon stüdyosu laboratuvara dönüştürülüp izleyiciye verilebilir. Bilim adamının konuğu olarak izleyici burada birçok gizliliği çözümler. Televizyonda konuşacak bir bilim adamı etkili bir iletişim kurmak için çalışma gereçlerini, aygıtlarını, örneklerini göstermek isteyecektir. Bunu filme alıp sunmak uzun hazırlıkları, ayrı ayrı çekimi, sonradan süreklilik sağlanarak birleştirilmesi gerektirir. Oysa, bir stüdyoda üç ya da daha çok televizyon kamerasının kullanılmasıyla süreklilik sağlanıp, program saptanabilir. Program önceden banda alınabileceği gibi, doğrudan canlı yayında da verilebilir. Bilim programları için canlı yayın da iyidir; çünkü her an için beklenmeyen bir olay ortaya çıkabilir; deney başarısız olabilir, güçlükle karşılaşılabılır ya da hiç oranlanmayan bir sonuca varılabilir. Böylesine değişik yönelikler gerçekte program için sakıncalı değildir, tersine coşku yaratır. İzleyici büyük bir ilgiyle sonucu bekler. Sözelimi, televizyon kameraları sık sık hastanelerin ameliyat bölümlerine götürülmüş ve burada gerçek bir ameliyat yapan doktor gösterilmiştir. Dün ya da geçen haftaya ilişkin bir olay değil de, o anda oluşan bir olay izleyicileri çok daha etkiler, duygulandırır.

Uzmanın Yaklaşımı

En iyi televizyon programları, kanımca, ya değerli bir bilim adamının ya da birkaç konudaki uzman kişinin, stüdyoyu laboratuvar yaparak ya da kendi laboratuvarlarını kullanarak sürdürdüğü bilim programlarıdır. Tüm öteki dallar içinde en çok bilim uzmanla kişisel iletişim kurmayı gerektirir. Uzman uğraşında kullandığı araç ve gereçleriyle görünmelidir. Yapımcının işlevi tartışmayı ve bilgiyi televizyon diline çevirmektir. Yapımcının görevi kendi görüşünü ortaya koymak değildir hiç bir zaman; o ancak anlaşılmayan bölümler üzerinde açıklama ya da daha yalın bir anlatım isteğinde bulunabilir.

Burada önemli olan programın tümüyle bilim adamının yapısı görünümünü kazanmasıdır. Televizyon görevlileri programda yalnızca bilim adamlarının yardımcısıdır, görevleri de bütünlüğü yalınlaştırmak, anlaşılır yapmak üzere önerilerde bulunmaktır. İzleyici açısından program bilim adamlarının denetimi altında görünmelidir. Televizyonun bilime ve bilim adamlarına yükümlülüğü bulunduğu genellikle onaylanan bir gerçektir sanırım. Çağdaş toplumda "iki kültür" arasında köprü kurulmağa çalışılırken, televizyonun da buna çok önemli bir katkısı bulunabilir. Bilimsel düşünceler ile savların karmaşıklığı ya da belirsizliği onların televizyon kapsamı dışında bırakılmaları için bir neden olamaz. Böyle yapılırsa, başlanamaz bir suç sayılır bu. Bilimsel ilkelere ilgilenen izleyicilerin sayısı az olabilir; ancak unutulmamalıdır ki, bir zamanlar tüm ağırbaşlı programların da izleyici sayısı azdı. İzleyiciye, eğitim fırsatı vermek zorunludur.

Toplumun Beğendiği Bilim

Tüm bu eğitici amaçlara karşın yine de kitlenin tutup, beğenebileceği bilim programlarına gereksinme vardır. Toplumun beğendiği bilimler oldukça çoktur. Astronomiden elektronik makineler, hastalık türlerinden uzaya dek uzanır. Toplum, bilim adamlarından ekonomi ile toplumsal gelişme üzerinde giderek daha çok yardım bekliyor, bilim de sürekli haberlerde yer alıyor: Doğum kontrol hapları, aya yolculuk, sigara içmekle ciğer kanseri arasındaki ilinti türünde. Konuya yabancı kişiler için bilim daha uzun süre anlaşılmasa da; ancak içinde yaşadığımız teknoloji çağında bilimsel haberler yalnızca ilginç değil gereklidir de. Sıradan kişiler bilimin kendini anlamasalar da, bilimin yaptıklarını anlayabilirler; giderek genel anlamdaki bilim programlarının izleyicileri artar. Herde bilime ilişkin haberler izleyiciyi sıkmayıp, tersine ilgisini çekecektir; bunun sonucunda beğenilen bilim konuları yanında bugün yetişkinlerin eğitimi için değerlendirilen özel bilim dalları üzerine de programlar yapılacaktır. Böylece beğenilen bilim ile akademik bilim arasındaki sınırın ortadan kaldırılacağını umabiliriz. "İki kültür" kavramı da bu arada halkın düşüncesinden silinebilir.

Yolculuk, Doğal Tarih, Antropoloji

Beğenilen bilimlerin üç dalıdır bunlar. Bu konularda hazırlanan programlar ussal bir çaba gereksinimi ile izleyici yitimine neden olmazlar. Yolculuk kolayca antropolojiye dönüşebilir. Doğal tarih de, yorgun izleyiciyi tedirgin etmeden, hayvanların dünyasına duyduğu büyük ilgisinden yararlanarak, daha derin incelemelere girebilecek bir konudur. Televizyonun doğal tarihi ilk incelemesi, hayvanat bahçesi uzmanlarının stüdyoya getirdikleri hayvanlarla başlamıştır. Burada uzmanın kişiliği çok önemlidir — yalın ve etkili bir biçimde konuşabilmelidir. Hayvanları yakından görme olanağının verilmesi, davranışlarının yalın bir dille anlatılması milyonlarca dinleyiciye hayvanat bahçesinde pazar günleri görüldüklerinden daha ilginç gelmiştir. Böyle stüdyoya bağlı sunuş bu geniş konu için yalnızca bir başlangıçtı. Daha pahalı, daha çok şey veren programlar er geç yapılacaktır. Çünkü hayvanların doğal yaşantıları hayvanat bahçelerinde geçmez, televizyon da onları gerçek çevreleri içinde göstermek istemiştir. Televizyonun doğal tarihi incelemesinin ikinci aşamasıdır bu. Bir uzmanla birlikte bir film ekibi yabancı yaşantıyı olduğunca filme almak üzere gönderilmiştir. Doğal tarih programlarının içeriğinde: *a. uzmanlar, b. yerinde çekilmiş filmler, c. canlı yayınlar* bulunur. Bu tür programlar giderek tümüyle filme dönüşmektedirler. Anlatım ve müzikle film biçimlendirilir.

Uzmanlara Gereksinme

Çoğu doğal tarih programı, yolculuk ile serüvene hayvanların da eklenmesiyle yapılmıştır. Bu tür filmler kimi kez profesyonel kimi kez de amatör film yapımcılarından satın alınır. Yolculuğa ilişkin programlarda kaçınılacak nokta yineleme sakıncasıdır. Bugün artık kimsenin gitmediği yöreler kalmamıştır. Türlü nedenlerle televizyon film kameraları pek çok yere girip çıkmıştır. Dünyanın hemen her yeri tanıdık olunca, yapılacak iş, eski yerlere daha derinlemesine bakmaktır; böylece "yolculuk" azalacak, "antropoloji" artacaktır. Hayvanlar, yolculuk, insanlar herkesi ilgilendiren konulardır. Ancak, yolculuktan antropolojiye geçerken amatöre artık yer kalmayacaktır. Bu alanda, antropolog olmayan bir kimse doğru resimleri çektiğinden güvenli değildir; film yapımına yabancı bir antropolog da gerekli resimleri nasıl çekeceğini bilmez. Bu ikilemin çözümünü David Attenborough şöyle önerir:

Bize gereken filmi ancak antropoloji buluşlarını yakından bilen birisi yapabilir. Bir antropologun böyle bir filmi sağlayamamasının birkaç nedeni vardır. Önce, kamera kullanma, film yapma işi bilimsel gözlemciliğini engeller, ilgisini araştırmasından uzaklaştırır. Türlü yönlerden yakın çekimler ile uzak çekimler

saptama çabası, saptadığı olaya katkıda bulunanları rahatsız edebilir. Daha da kötüsü, bir bilimsel gözlemci olarak değer yargılarında bir iniş görülebilir: Çünkü, sözgelimi, devinimleri izlemek yerine kameranın teknik ayrıntıları ile uğraşır. Filmin yapımı için biz bir antropologun tasarıya belirli bir zaman ayırıp, üzerinde çalışmasının gerekliliğine inanıyoruz. Bu antropolog sinema tekniklerini de kendi konusu gibi tüm ayrıntılarıyla bilmelidir. İnceleyeceği kişileri iyi tanımalı, çekime başlamadan da filmle ne anlatmak istediğini, ne vereceğini kasınlıkla saptamalıdır. Bu tür bir çalışmaya kısıtlı zamanlarını kendi kunularından ayırıp yönelecek pek az antropolog bulunabilir". (*)

David Attenborough, bu konuda çok beğenilen bir dizi hazırlamıştır. Dizi, hayvanlar üzerine yalın programlardan başlayıp, ilkel topluluklar ile insanlararası işbirliğinin nitelikleri üzerine yazılmış karmaşık ve değerli denemelere değin gitmiştir. Bu tür denemelerin video-bantlara alınma olanağına yeni kavuşulmuştur. İkel bir toplumun, yabancı yaşamının, geleneklerine bağlı kişilerin fotoğraflarının çekilmesi çok güçtür, konuda uzmanlaşmış kişinin çabası gerektirir. Böylesine güç bir uğraşın sonundaki kazanç nedir? Bu tür programlar toplumsal yönden büyük önem taşırlar. Toplamların, ırkların birbirini anlaması, birbirine yaklaşmasına programlar katkıda bulunurlarsa, stüdyoya getirilen hayvanlardan sonra büyük bir aşama yapmış olur televizyon.

Sanat Sorunları

Sanat programı yapımcısı iki sorunla karşı karşıyadır: Birisi izleyicilere ilişkindir — sayıları azdır, bir ölçüde de karşıdırlar — öteki, konuya ilişkindir — ekrana uydurma güçlüğü vardır.

İstatistiklerle bu tür programların izleyici sayısının çok az olduğunu biliyoruz. Bunun sonucunda da sanat üstüne pek az program hazırlanır. Bunun ötesinde; yapımcının amaçlayacağı "düzey"i saptaması da çok güçtür. İzleyici azlığını değişmez bir gerçek sayıp programını bu az sayıdaki izleyicilerin belirli ilgisine göre mi hazırlamalı, yoksa çok sayıda izleyici çekmeyi mi amaçlamalı? Konuya ilişkin sorunlar da eş ölçüde rahatsız edicidir. Çünkü televizyon sanat dallarının iletilmesi için yeterli bir araç değildir. Televizyonda en iyi ressamların yapıtları sunulabilir. Heykellerin sunulduğundaki yetersizliği mimaride de görürüz. İki boyutlu televizyon her şeyi düzleştirir, perspektifi bozar. Bunlar görülebilen sanatların sonudur. Bir de görüşe sunulamayan sanatlar vardır. Sözgelimi, şiir nasıl sunulmalıdır? Okuyan bir kişiye mi bakacağız? Şiirin anlamını yansıtan görüntüler mi verilecek? Yoksa, gözümüz kapalı dinliyormuşçasına, tümüyle boş bir ekranla mı karşılaşacağız? Roman nasıl ele alınacak? Televizyonda roman nasıl tartışılacak? Birisi alıntılar okurken bir grup roman üzerinde mi tartışacak, yoksa oyunlaştıracaklar mı romanı? Ancak roman da, şiir gibi, okuyucuların her birinde ayrı ayrı imgeler yaratır, kimsenin imgesi bir ötekinkine benzemez. Müzik nasıl verilmelidir? Müzisyenler çalarken mi gösterilmeli, yoksa bir kez yapıldıgınca, bir tür görünümle mi anlatılmağa çalışılmalıdır müzik — "Fantasia"da alışılmamış, tuhaf sonuçlar alınmıştı bu tür bir denemeden. Burada ben konser, opera ya da baleden söz etmiyorum; çünkü bunlar birtakım gerçek olaylardır. Benim incelemek istediğim konu televizyonun aydınlatıcı bir araç niteliğine girip girmemesi; bu görevini gereğince yapıp yapmamasıdır.

İzleyiciler

Önce izleyici sorununu ele alalım. Burada, biraz da üzülerek, sanat programlarının çok az kişiye izlendiğini söylemeliyiz. Sanat programlarının izleyicileri eğlence programlarınıninkilerle karşılaştırıldığında çok azdır, günlük gazetelerin satışı ile karşılaştırıldığında

(*) "The Journal of the Society of Film and Television Arts", Winter 1963-4, s. 15.

ise daha çoktur. Bunun belirlenmesi, özellikle bu tür programları, tutulmadığı gerekçe-
siyle, engelleyen yöneticiler için önemlidir. Tarihin bu döneminde böylesine sanata dönük
programların izleyicilerinin en tuttuğu programlar arasına girmeyeceği bilinen bir ger-
çektir; ancak, tutulmuyor diye televizyonun en az izlendiği saatlerde verilmesinin sonu-
cunda da izleyici sayısının azlığı süregider. Sanat programları yapımcıları bu ikilemi bilirler.
Bunun bilinci içinde de program yaparken, daha çok izleyici arama çabasına düşerler.
Bu sürekli bir baskıdır onlar için. Bir programa ilgi çekmenin geleneksel bir yolu, ünlü
bir kişiyi programa getirmektir. Tanınmış bir ressam — geleneksel olması daha da iyidir —
ya da ünlü bir eleştirmen programlara büyük ölçüde katkıda bulunabilir.

İnsanlara Yönelik Yaklaşım

Sanatın her türü insanların eylemlerini kapsar. Televizyonun bu yönde saygıdeğer bir
tutumu da sanatı yapan kişileri hiç unutmayıdır. Sanata bu düşünce içinde yaklaşmıştır
hep. Sanat programlarında televizyon, yapıtları yanısıra sanatçılara da eğilmiştir. Belirli
bir kişinin, neden belirli biçimde çalıştığı incelenmiştir. John Read bu türde bir film dizisi
hazırlamış, sanatçıları çalışırken gösterip, tanıtmıştır. Resimlerine, heykellerine konu
seçerken, çalışmasına yön verirken kendisini nelerin etkilediğini anlatmıştır her bir sanatçı.
Bu kısa anlatımlardan asıl amaç, sanata sanatçının gözleriyle bakmağa çalışmaktır. Kişinin
oturma odasında en ünlü sanatçılarla tanışma olanağını da yine televizyon sağlar. Bu tür
programları kuşkusuz gelecek kuşaklar daha da çok değerlendireceklerdir. Bugün biz
Leonardo'nun Mona Lisa'yı yaparken düşündüklerini anlatan bir programını televizyonda
görebilsek idik, nasıl sevinirdik! Bunların da ötesinde, bu tür yaklaşım çoğunluğun sanata
karşı direnişini de yumuşatır; çünkü genellikle kişiler resimlere ya da heykellere dudak
bükse de, öteki kişilerle ilgilenirler. Sanat onları sıkabilir, sanatçı ise ilgisini uyandırır.
Sanatçıyı bir kişi olarak tanıyıp sevenler, yapıtlarını da tümüyle bir yana itemezler. Böylece
televizyon şimdi ve gelecek için değerli belgeler sağlamanın yanısıra yeniliğe belirli oranda
açılarak, dar görüşlülükten uzaklaşan kişilerin sayılarını giderek çoğaltır.

Sanatçıların yaşantılarını veren programlar filmle hızlanmalıdır. Film kameralarının esnek-
liği nedeniyle sanatçının stüdyosuna, çalışmalarını sürdürdüğü başka yörelere gidilebilir,
yapıtının yavaş yavaş yaratılışı saptanabilir, evde günlük yaşantısı izlenebilir. Bu tür film-
lerin değerleri renkli yayınla daha da artacaktır. Salt ressamlar ile heykeltıraşlar değil,
tüm sanat dallarında çalışan sanatçılar televizyon kamerasının karşısına çıkmağa giderek
daha çok istekli görünüyorlar. Roman yazarları romanlarını tartışıyorlar, oyun yazarları
oyunlarını savunuyorlar, kompozitörler yapıtlarının gerisindeki anlamları söze getiriyorlar.
Sanat programları her ay yeni bir yöntemle karşımıza çıkıyorlar; yeni oyunlardan bölüm-
leri, yazıyla yapımcısının konuşmaları izliyor; sanat eleştirmeni yeni bir sergiyi tartışırken,
sergiden fotoğraflar gösteriliyor; ünlü bir roman yazarının evinde çekilmiş filmi veriliyor;
belirli yazar, şair ya da ressamların yaşam öyküleri asal bölümü film biçiminde eklerle
anlatılıyor. Burada şunu bir kez daha belirtmekte yarar görüyorum, bu kişilerin giyimli
oyuncularca canlandırılma çabası başarılı sonuçlara ulaşmamaktadır.

Sanatsal Yaklaşım

Sanat üstüne yapılan programların işlevi programların da birer sanat yapıtı türünde yara-
tılması değildir. Ancak, bu programlar her zaman için en üstün nitelikte programlar olmuş-
lardır; aralarında yıllarca unutulmayanlar, anılarda yaşayanlar da vardır. Bunlar arasında
müzisyenlerin yaşantıları üstüne hazırlanmış bir programa değinebiliriz; burada müzis-
yenler de insandırılar savının da ötesinde, müzisyenlerin iş yaşantılarını düzenlemeğe

çalışırlarken karşılaştıkları türlü türlü dertler, sıkıntılar da dile getirilmiştir. Bu tür programlar yepyeni ve düşsel bir televizyon denemekten kaçınmazlar, böylece de yöntemiyle, sunuşuyla çok üstün beğeni düzeyine ulaşan sanat üstüne hazırlanmış programlar izleriz.

Yine de Yeterli Değil

Televizyonun milyonlarca saatinden sanata yalnızca çok az bir oranının ayrılması üzücü bir durumdur. Oysa sanat insanlığın yaşantısının çok az bir bölümünü kapsayan bir olay değildir. Öte yandan politik konulara öylesine çok zaman, para ve yetenekli kişiler ayrılmaktadır ki... Bu durum yeni yeni düzeltilmektedir. Sözgelimi, "Avrupa uygarlığının bin yılı içinde toplumda sanatçının etkisinin türlü yönlerini incelemeği" amaçlayan bir dizi program, "Toplumda Sanatçı" adı altında uzun süre gösterilmiştir. Ancak, yine de iyi kitap okumağa, güzel resimler görmeğe, büyük müzik dinlemeğe alışkın kişilere televizyon pek bir şey veremiyor.

BÖLÜM 8.

TELEVİZYON İLE EĞİTİM

Eğitim büyük anlamlar içeren sözcüklerden biridir, tıpkı kültür, sevgi, bilim sözcükleri gibi. Bu sözcükler türlü çağrışımlar yaparlar. Sözelimi, "eğitim televizyonu" ile kesin anlatılmak istenen nedir? Salt okul televizyonundan söz ediyorsak, öğretici anlamıyla karıştırmamız gerekir. Çünkü okul televizyonu Shakespeare'den, İbsen'den oyunları, günün olaylarını, çağdaş sanatı da kapsamına alıyor artık. Öte yandan yetişkinlerin eğitimi için de programlar yapılmaktadır. Bugün Amerika Birleşik Devletlerinde televizyondan ders görerek diploma alan binlerce öğrenci var. İtalya'da televizyon dizileri 40.000'in üzerinde okuma yazma bilmeyen yetişkine okuma-yazma öğretmiştir; Mısır'da da benzer bir denemeye girişilmiştir. Değişik türde bir öneriyi de bir grup İngiliz yapmıştır:

"Sanayi için bir televizyon kurumu, hızla değişen teknik gelişmelerden tüm sanayi ile öteki ekonomi kesimlerinin haberdar olabilmesinde etkili bir iletişim aracı olduğu bilincine giderek daha çok varılması nedeniyle kurulmuştur. Teknik gelişmeler onları uygulayabileceklerce bilinmemektedir; oysa bunlar uygulanırsa, üretimde, ürünlerin niteliklerinde, dışsatımda büyük ölçüde ilerleme septanacaktır. Sanayi için Televizyon Kurumu bu görevi yapmak üzere yetki istemektedir".

Bu bir tür eğitim televizyonu için bir öneri değilse, nedir?

Sınıfta

Önce çocuklarla işe başlayalım. Sınıfta televizyonun, bence, dört yararı, dört kullanım türü vardır. Birincisi, öğrencilere pek çok değişik konunun uzmanlarını gösterebilir televizyon: Bilim adamlarını, ozanları, coğrafya uzmanlarını sözelimi. İkincisi, televizyon öğretmenin araç-gerecini bütünlüylebilir: bilimsel çalışmaları gösterme olanaklarından yoksun öğretmenlere televizyon laboratuvarın kapılarını açar; öğretmenin duvarda asılı haritasına bir kıtadan ötekine gidip gelen kameralar canlılık getirirler. Üçüncüsü, gerektiğinde televizyon öğretmenin yerini alabilir. Dördüncüsü, televizyon okuldaki çocuğun duygusal ve estetik deneylerini genişletir, onu karmaşık, karışık bir dünyaya sokar. Bu tür programları "alışlagelen okul programının unutulmaz kesintileri" diye adlandırmıştır bir televizyon uzmanı. Bu kesintiler soyut sanat üstüne filmlerden uğraşlara ilişkin dizilere dek değişiklikler gösterebilirler ve bu tür programlar eğitim televizyonu için de, öğretici televizyon için de zorunludurlar.

Amerika Birleşik Devletlerinde, Kanada'da, Japonya'da televizyonun evrenselleşmesine karşın, İngiltere'de ancak 6.000 okulda televizyon bulunmaktadır. Amerika'da durum şöyle anlatılmaktadır:

"Elli-beş kanaldan televizyon eğitim programı verilmektedir. Bunların çoğu da pek ilginçtir. Programların kimi, ayrı ayrı okullarca hazırlanırken, kimi de eğitim kurumlarınca hazırlanmaktadır. Para dolaylı ya da dolaysız olarak vergi kaynaklarından, ulusal ya da yörel kuruluşlardan, yörel sanayiden, varlıklı kişilerin bağışlarından, halktan toplanan yardımdan, programı hazırlayan örgütlerden sağlanmaktadır". (*)

Bu sözler Minnesota Üniversitesi, Radyo ve Televizyon Yayınları Bölümü Başkanı Burton Paulu'nundur. Anlatımında da Amerikalılara özgü tutum göze çarpmaktadır. Eğitim otomatikleştiğinde düşmeye ilk basacak kişi Amerikan vatandaşıdır. Her ülkenin kendi değerleri, kendine özgü üstünlükleri vardır.

Nitekim, Amerikalıların herkesi öğretmen sayma tutumuna kuşkuyla bakan İngilizler, her altı okul çocuğundan birine sağlayabildikleri televizyon olanaklarıyla yararlı programlar verebilmektedirler. Becerileri sıkı bir düzen öneren okul programları yapımcılarının tümü de uzman kişilerdir. Bu yapımcılar yalnızca izleyici oranını, sınıfın fiziksel koşullarını değil, eğitim düzeyini de göz önünde bulundurur. Böylece en başarılı eğitim programları, televizyon programı yapımcıları ile eğitim uzmanları arasında uyumun sağlandığı yerlerde yapılır. Yöneticiler ne denli yaratıcı ve esnek olursa, programlar da o denli yararlı sonuçlara ulaşır. Öğrenim ile öğretimde değişik denemelerden yararlanmak gerekir. Geleneksel öğretim yöntemlerinin yetersiz kaldığı, eğitim devriminin yapıldığı bu dönemde televizyonun gücü anlaşılmalıdır. Her ülke kendi gereksinmelerine göre televizyonu kullanmasını öğrenmelidir. Gelişmiş ülkeler televizyon yayınları aracılığıyla diploma vermeğe yönelirken, gelişmekteki ülkeler ilk eğitim ile yetişkinlerin sosyal yönlerden eğitimi üzerinde durmalıdırlar. Kimi ülkelerde belirli dönemlerde eğitimi salt köylüye dönük sürdürmek gerekebilir.

Dış Etkilerden Kaçış

Zaman zaman, toplumun gereksinmelerini izleyen değişiklikler, yeni aşamalar ortaya çıkar. Bir ulusun toplumsal ve kültürel düzeyini genel anlamda televizyondan çok eğitim televizyonu yansıtır. Eğitim programları bir yerde en saygı değer programlar sayılabilir, çünkü bir yandan devlet propagandasına, bir yandan da ticaretten gelen baskılara karşı direnir. Bu direniş kuşkusuz her zaman kolay değildir, her yerde de başarıya ulaşmaz. Çağdaş tarih ile günün sorunlarına, olaylarına ilişkin eğitim programları, özellikle, her ülkede yansız, beyin yıkamaksızın verilemez. Bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde işadamlarının eline geçen televizyon toplumsal yararları yönelmekten çok uzaktır. Eğitim korkutucu gelir onlara, programları da çoğunluk gelişmiş ülkelerin eğitim gereksinimleri ile yetenekleri düzeyine uydurularak hazırlanır. Kanımca, eğitim televizyonu ticaret çıkarlarından uzak tutulduğu süre yararlı sonuçlar verebilir. Bu durum özellikle televizyon yayınlarına yeni başlayan Afrika, Asya ve Güney Amerika ülkeleri için kesinlikle doğrudur; kimi Avrupa ülkeleri için de geçerli sayılabilir.

Gelecekteki Olasılıklar

Eğitim televizyonunun olası gelişmeleri üzerine birtakım genellemelerin yapılmasında bir sakınca yoktur sanırım. Birincisi, televizyon sınıflara öylesine sağlam ve yararlı yerleşti ki, bu uygulamadan yoksun ülkeler gelecekte kesinlikle bu olanaktan yararlanacaklardır.

(*) "Journal of the Society of Film and Television Arts", No. 12, Summer 1963, s. 7.

Özellikle öğretmen sayıları az olan gelişmekteki ülkeler için televizyon asal öğretim kanalı diye kullanılabilir. Batı Avrupa'da eğitimciler televizyonun yerleşmesine karşı direniş göstermektedirler. İkincisi, eğitim televizyonundaki en değerli denemelerin kapalı bir devreye bağlı bulunacağını varsayabiliriz; çünkü temelde bunlar okullar için hazırlanacaklardır. Tüm öğretmenlerce ve öğrencilerce anlaşılıp onanacağı varsayımıyla hazırlanan ulusal eğitim televizyonu programları ile belirli bir kümeye yönelik hazırlanan yerel eğitim televizyon programları arasında çatışmalar çözümlenemeyip süregidecek. Eğitim televizyon uzmanları, öğretmenleri, teknisyenleriyle, yakın gelecekte öğretim görevlileri kadrosundan sayılabilecekler. Üçüncüsü, üniversite sayısından çok öğrencinin bulunduğu Batı dünyasında televizyon bir ölçüde çözüm yolu sayılabilir. Yapılan oranlamalar gelecek yıllarda öğrenci sayısının giderek artacağını ve üniversitelerin yetersiz kalacağını göstermektedir. Özellikle ulusal bir eğitim bunalımı döneminde, bilim ve teknik dalında televizyonla eğitim yapılması en yararlı yoldur. Televizyonla eğitimin tümüyle başarıya ulaşması için öğrencilerin belirli kümelere ayrılması, öğretmen-öğrenci alışverişinin sağlanması, toplum içinde arkadaşlık ilişkilerinin kurulması gereklidir. Dördüncüsü, tümüyle eğitime ayrılmış bir televizyon kanalı er geç yayına başlayacaktır. Üniversiteden, eğitim örgütlerinden öğretmen ve televizyon sendikalarından temsilcilerin, ayrıca televizyon programcı yapımcılarının da katılmasıyla bu kanaldan yayın yapılabilir, böylece gerçekten öğrenmek isteyenlere seslenilir.

BÖLÜM 9.

KİŞİSEL BELGELEME

Kişisel belgeleme ile demek istediğim, daha çok yapımcı ya da yönetmenin kişisel çalışma ürünü olan, yalnız ele aldığı konuda değil, içinde yaşadığı dünya üzerine de kendi düşüncesini yansıtan programdır. Televizyon programları ancak bu tür filmlerde sanat yapıtı niteliğine yaklaşabilir. Yaratıcılık burada ortaya çıkar. Günümüzün televizyonu, çağımız üstüne kendi görüşlerini belgeleyen kişilerin programlarıyla anılacaktır. Bu kimseler nesnel yaklaşımdan çok, öznel görüşlerini sunarlar; konuları ile kendileri arasında kimseyi sokmazlar; nesnelerden çok kişilerle, yaşamın da "nasıl"ından çok "neden"i ile ilgilenirler. Yaşantının bir köşesini vererek tümü üstüne açıkça yorum yaparlar program yapımcıları. Her şeyin de ötesinde, bu programlar kafanın yanısıra yüreğe de seslenirler; başarıları ölçüsünde duygulandırıcıdır.

Kişisel Görüşler

Bir kimsenin iletişim aracı sesle görüntülerin karışımını veriyorsa, amacını yazılı sözlerle iletmesi en iyi yol değildir. Denis Mitchell yapmak istediğini şöyle açıklar:

"Söylemek istediği sözü, dünyadan vermek istediği bir görüntü yoksa bir kimse önemli bir yapıt yaratamaz. Ben, kişiler üzerine görüşlerimi en iyi televizyon filmleriyle anlatabilirim. Çağımızda insanoğlunun durumu, kanımca en iyi, belgesel biçimde anlatılabilir; daha gerçekçi olur bu tür anlatım. İzleyici böyle bir filmde gördüğü kişilerle kendisini özdeşleştirir; görünen kişilerle kendisi arasında yaratılan kişilerden daha çabuk, daha kolay ilinti kurabilir. "Şu çocuk benim oğluma benziyor," ya da "Şu, dün pazarda gördüğüm falancaya en çok andırıyor", diyebilir izleyici.

"Bu tür bir filmin yapımcısı kişileri gerçekte olduklarıncı göstermeğe çalışır. Günlük yaşantılarını yaşayan, kendilerini kendi sözleriyle tanıtan gerçek kişilerdir bunlar. Yapımcısının bir başka işlevi de kendi görüntüsündeki kişilerle gerçek dünyadaki kişiler arasında filminde bir uyum sağlamaktır. Bu kişiler üstüne söyleyecekleri vardır — olmalıdır da, yoksa ilgilenmezdi onlarla. Yapımcı, seçtiği kişilerin yaşantısını kapsayan gerçeklerden uzaklaşmaksızın, kendi yaşam görüşünü de vermelidir. Seçtiği kişilerle birlikte kendisinin de söylediği çok önemlidir .

Bu "kişisel" yapımcılar temelde, yaşam görüşlerini açıklamak için sıradan kişileri simge olarak kullanan, sanatçı kişilerdir. İlk bakışta karşıt görünen iki amaca yöneliktirler yapımcılar: Bir yandan seçtikleri kişilere yaklaşma çabası içindedirler, öte yandan ise, bu kişilerde kendi görüş ve tutumlarını yansıtmaya çalışırlar. Programlarını kameralar karşısında doğal davranışlarını sürdüren, gerçek yaşantıları içinde düşüncelerini açıklayan kişilerle doldurmak isterler. Doğallık da ancak resim ile sestten tam yetkinlik beklemeden elde edilebilir. Demek ki, teknik nitelikte yetersizlikler görülebilir belgelemede.

Teknik Niteliğin Kazanılması

Bu teknik kusurlar kaçınılmaz da olsalar, düzeltilebilir. Kimi belgesel film yapımcıları teknik yönden kusursuz, yetkin yapıtlar ortaya çıkarmışlardır. "Gerçeği yorumsuz veren" John Schlesinger'in "Sınıf" adlı filmi tekniği, fotoğrafları, ses kaydı ile en yetkin bir belgesel örnektir. Nasıl yapıldığı üstüne yapımcı şöyle diyor:

"Önce okulun tüm yönleriyle bir film yapmayı tasarlarken, tek bir sınıfı ele almak düşüncesi bir rastlantı sonucu ortaya çıkmıştır. Okulda bir hafta sürekli inceleme yapmıştık. Derken bir gün bir sınıfın çalışmasını gördükten sonra öylesine etkilendik ki, özgünlükle yapmak istediğimizden caydık. Bundan sonraki sorumuz, gördüğümüzün özünü anında, film yapma tekniğinden ödün vermeksizin yakalayabilmektir. Boş sınıfta beş gün salt teknik noktalar üzerinde çalıştık. Son iki gün ikinci bir kamera birimi daha getirip, çalışmamızı sürdürdük. Devingenlik gerekli idi. Beklenmedik durumlarla karşılaşabildik. Tepkileri yakalamak istiyorduk. Bunun için de yakın çekime çok önem verdik. İzleyicilerimizin filmi bir derslik sürede çektiğimizi varsaymaları, bizim için çok değerli bir övgüdür." (*)

Anında Yakalama

Kişisel belgeleme filmleri temelde görüleni anında yakalayabilme olanağına dayanır. Beşiz çocuk doğuran bir ananın filmi, doğallıkla, kötü fotoğraf ile kötü ses kayıtları verir. Geleneksel, iyi düzenlenmiş, tümüyle yazıya dayanan iyi ışıklandırılmış ortamıyla belgelemenin yerini gerçek yaşamın karmaşasına uyan bu tür anlık yakalamalar almıştır. Anlık yakalamalarda prova yapılamaz; teknik yönden eksiklikleri, kötü seslendirme, fotoğrafların yanlış ayarlanıp çekilmesi onları gerçeğe daha da yaklaştırır. Richard Leacock, "Sandalye" adlı kişisel belgelemesinde, bir savunma avukatını, duygusal bir anında, yalnız başına ofisinde oturmuş ağlarken yakalamıştır. "Chicago'da Denis Mitchell bir öldürme olayını polisle birlikte kamerasıyla izlemiştir. Bu tür gerçekleri yakalama girişimlerinin başarısı değişik etkenlere bağlıdır. Konular, kameralar ile teknisyenlerin bulunmasını önemsiz sayacak biçimde canlı ise belgeleme başanya ulaşır. Aşırı bir örnek verebilirsek, ölen bir kişi, sözelimi, film ekibinin çalışmalarıyla hiç etkilenmez, onun sorunu çok daha önemlidir. Haber tekniğinin bu tür film yapımında daha uzun, daha geniş konulara uygulandığı da öne sürülür. Bu belgelemelerde görülen devrim önderleri, siyasal parti başkanları, yarış birincileri durumundadırlar; kameraların varlığını anlayamayacak ya da bir yana itebilecek denli kendi işlerine dönüktürler. Bu konuda Richard Leacock şöyle der: "Bir ölçüde kolay yapım diye bildiğimiz bir filmin tanımını yazmağa çalıştım: Bizim de izleyebileceğimiz, belirli bir süre içinde sonuçlanacak bir olaya kendini tümüyle kaptırmış, ilginç bir kişi üstüne bir film." Yalnız bu da "bir ölçüde kolay" bir film yapımıdır. Nitekim Nehru üstüne yaptığı bir filmde Nehru'nun her gün benzer işlerle uğraşması, bir sonuca

(*) "Journal of the Society of film and Television Arts", Summer 1961, s. 9.

varan durumun hiç ortaya çıkmaması filmin niteliğini ve gerçekliğini bozmamıştır. Gerçekçi sinema üstüne son yıllarda pek çok şey söylenmiş ve yazılmıştır. Bunlar arasında gerçeğe aykırı düşenleri ayırmak gerekir. Sözelimi, sıradan kişilerin gündelik yaşantılarını, onlar araç-gereçle birlikte teknisyenlerin orada bulundukları bilmeden filme almak bugün için olanaksızdır; kameralar da, ses alma araçları da o denli küçülmemiştir daha. Çok az ekip gerektiren en modern araç-gereçle, yetersiz bir ışıkla çalışma sonucu ortaya çıkan görüntülerle sesler teknik yönden geleneksel araçlar, yöntemler ve ekiplerin ortaya çıkardıklarından daha iyi değildir. Küçük bir ekibin büyük bir ekipten daha iyi çalışacağı da kesinlikle belirlenmiş değildir.

Senaryo Yazımını Bırakış

Kişisel belgeleme yapımcısının asal amaçlarından birini kişileri oldukları sunmak diye alırsak, bunu biçimsel bir senaryonun yazılacağı varsayımı izler. Yazı kişilerin konuşmaları ile tavırlarını önceden saptar. "Nasıl"ı soran bir program önceden yazılabilir, "neden"i soran bir program ise çekimlerle elde edilir. Bu bilgisayarlar (computer) çalışması üstüne hazırlanan bir programla kişi ilişkilerini konu edinen bir belgesel arasındaki ayrımlardan birisidir. İlki önceden hazırlanabilir, ikincisi ise hazırlanamaz; hazırlanırsa başarılı olmaz. Kişisel belgelemede umulmadık, beklenmeyen olaylara açıktır yapımcı. Bu tür programlarda hem teknik hem de sanat yönünden esneklik. Kişisel belgeleme yapımcısına çekim için önceden yazdıklarını sorarsanız, size genel tavır üstüne yazılmış birkaç satır gösterir.

Bir Kişinin Yöntemi

Burada kendi denememden sözemenin bağışlanacağını sanırım. 1963 yılının yazında ilk kişisel belgelememi yapmağa girişmişim. Konum, son yıllarda İngiliz emekçi sınıfında görülen ekonomik, sosyal ve kişisel tutumlarındaki değişiklikleri önermekti. Alışlagelmiş tutumdan, genel ya da sayısal yaklaşımdan kaçınma kararı aldım. Konuya belirli bir toplum kesiminden bakmayacaktım. Öyle ise kimdi bu kişiler? İnceleyeceğim topluluğu seçtim. South Yorkshire'da kömür madeni yöresindeki köylüleri ele alacaktım. Bu kişilerle izleyiciler arasına hiç kimseyi, hiç bir şeyi sokmayacaktım. Kişileri saptadıktan sonra, üç ay onlarla birlikte yaşadım. Bu tür film için uzun süren bir ön hazırlık ile araştırma zorunludur. Seçtiği kişilerin duygularını, kişiliklerini verecek bir yapımcının onlarla en az birkaç hafta birlikte bulunması gerekir. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, seçtiği kişilerin gerçek kişiliklerini, gerçek tavırlarını anlaması için iki ya da üç hafta yeterli değildir; ikincisi, programı için seçime başlamadan, toplumca ve bireylerce dost sayılması, herkesin ayrı ayrı güvenini kazanması da görevinin bir bölümüdür. Yabancıya kimse duygusunu, düşüncesini açıklamak istemez. Kömür yöresindeki köylülerle geçirdiğim süre içinde yüzlerce kişiyle tanıştım ve bunlardan yirmisini programım için seçtim. Programımı gerçek bir düşün çevresinde geliştirmeğe karar vermişim. Çünkü eski anıları deşen, yörel yaşam felsefesini belirleyen, kişilerin duygularını daha kolay açığa çıkardığı bir olaydır düşün. Kişilerim de, doğallıkla, gelinle güveyin yakınları ile akrabaları olacaktı. Çekime başlamadan saptadığım kişi sayısı çekim süresinde giderek çoğaldı. Üstelik de, sonradan rastgele çekime giren bu kişiler programa, üç aylık inceleme döneminde seçtiklerimden çok daha yararlı oldular, katkıları daha üstün nitelikte idi.

Film için önceden bir şey yazmamıştım. Yalnız çekime başlamadan önce, birbirini izleyecek çekimleri, çekimleri sınırlayacak düzeni saptadım; bir liste yaptım. 26 çekim yapacaktım, böylece de ulaşmak istediğim çizgi belirlenmişti. Oysa, programın en son durumu önce

belirlenen izleme biçiminden çok ayrı idi. Düzen tümüyle değişmişti. Değişik zamanlarda yapılan konuşmalar yanyana gelmiş, kimi konuşmalar kesilmiş, başkasına eklenmişti; bunların nedeni de, değişik zamanlarda, değişik kişilerce söylenenlerle belirli konulara — yoksulluk, yüreklilik, para türünde — değinilmesi ya da birlikte daha etkileyici olmalarıydı. Programın son durumu üzerinde çalışırken, başlayış tutumunu tümüyle unutup, programa her gece yepyeni bir biçim verdim. Sonunda, bu maden işçileri ile aileleri üstüne düşüncelerimin bir yansımasını verdi program, bu anlamda da onlarınkinin yanısıra benim yaşam görüşüm de ortaya çıktı.

Film Yapımcılarının Önyargıları

Program yapımcısının seçtiği kişilere, gerçek duygu ve düşüncelerine yaklaşma çabasının yanısıra bu kişilerde kendi yaşam görüşünü de yansıtmak istemesi birbirleriyle çelişir, bu çelişkiye daha önce de değinmiştim. Yapımcı, çekimlerin, konuşmaların, davranışların, açıklamaların seçimini yaparken, kendisine en doğru ve en yakın olanları seçer. Peter Morley'in de dediğince:

"Yalnızca filme alınacak konuda değil, çekimlerin düzenlenmesinde de öznel bir seçim yapılırken, yalın, arı bir gerçeğe nasıl ulaşılabilir? Kişisel tutum, sonucu kesinlikle etkiler." Bu bir gerçektir. Yapımcılar filminin sonunda kendi yaşam felsefelerini özetleyerek, kişisel bir yapıt ortaya çıkarırlar. Filmin sonunda verilen bu görüş, filmle birlikte geliştiği için, izleyici de katılır bu görüşe, — söyleneni onaylar. Sonda varılan görüş filmin özüdür, yaşantıya takınılan tavrın anlatımıdır. Birtakım kişisel denemeler sonunda varılmıştır bu görüşe. Bundan ötürü, bu filmler nesnel yaklaşımın karşısında, öznel nitelik taşırlar. Söylenenler sıradan kişilerin sözleridir, özenle hazırlanmazlar. Konuşmalar yalındır, açıktır, önyargıları ortaya koyar, yüreklidir, korkaktır, komiktir, içtendir. üzüntülüdür, kızgındır, kincidir — sırayla tümü de yer alır. Yürekten gelen sözler yine yüreği karşısına alır. Nesnel günün olayları programı ile kişisel belgeleme arasındaki ayırım buradadır işte; birisi katı kurallara uyarken, öteki önyargılı kişisel görüşün bir anlatımıdır.

Öznel Programlara Gereksinme

Değişik program türleri birbirini bütünler. Bundan ötürü televizyon değişik türleri kapsamına alma sorumluluğunu yüklenmelidir. Bir program ötekinin zayıf noktasını düzeltebilir. Nesnel belgelemeler insanları bir makinenin parçalarını mışçasına alıp, genellemeler yaparak, sayılar vererek izleyiciyi şaşırtabilir. Kişisel belgeleme ise, tersine, dünyanın küçük bir köşesini seçip, az sayıdaki kişiler üstünde ilgiyi yoğunlaştırarak bu küçük yaşam kesiminin gerçekte tüm yaşantıyı verdiğini söylemek ister; duyguya yönelerek, gerçekler ile düşünceyi sınırları dışında bırakır. İşte bu nedenle ben, nesnel belgesellerle öznel belgesellerin temelde birbirini bütünlediğine inanıyorum. Yalnızca birini önemseyen bir televizyon, içinde yaşadığımız çağın yeterli görünümünü veremez.

İngiliz sanayii üstüne değişik nesnel incelemeleri kapsayan bir belgeseli çelik, gemi yapımı, araba yapımı işçilerini veren oldukça öznel bir dizi filmin izlemesi konuya güçlülük kazandırır. Yine, ırk sorununu önyargılardan uzak ele alan bir programın ardından, siyah-bez evliliğini inceleyen bir program düşünce ile duyguyu birleştirir.

Bu iki belgeleme türünü, nesnel ile özneli, eş değerde tutmam onarırsa, nesnel programların sayılarının pek çok, öznel programların ise pek az oluşuna üzülmemiz gerekir. Bunda temel etken, kanımca, kişisel programların önceden kestirilememesidir. Bir sanat yapıtı nice bireysel, nice yürekli ise, başarısı da o ölçüde belirsizdir. Günün olaylarının belgelenmesi belirli bir örnek üstüne biçimlendirildiğinden sonucu kestirmek kolaydır. Yapımında

yetenekli bir ekip çalışırsa, programın başarısı önceden sağlanmış demektir. Kişisel belgeleme ise yalıtılmış bir kişinin yarattığı bir programdır çoğunluk; en iyiyi yapmak için tümüyle kendi yeteneği, kendi becerisine dayanır bu kişi. Program şaşırtıcı yeniliklerle dolu olabilir, bunların da hoş a mı gideceği yoksa korku mu yaratacağı önceden kestirilemez. Coşku dolu pek çok kişisel belgelemeyi izleyicinin anlayamadığını ya da tümüyle yanlış anladığını biliyoruz. En iyi belgeleri izleyiciler en kötü diye tanımlamışlardır; pek çoğuna da ilgisiz kalmışlardır.

Bir başka sakınca da özel programların nesnel programlarla karıştırılmasıdır. Kimi kişisel belgelemenin ardından izleyiciler mektuplar göndererek, gerçeklerin değiştirildiğini bildirmişlerdir; programı tümüyle yanlış anlamalarının bir sonucudur bu. Programın neye ilişkin olduğunu anlayamamışlardır. Bu yanlış anlamada program yapımcıları amaçlarını açık seçik ortaya koymada başarı gösterememiş sayılabilirler; ancak izleyicilerin programların neye ilişkin olduğuna önceden karar verme alışkanlıkları da bu yanlış anlayışın başlıca nedenlerinden biridir. Programı önceden kuşkuyla karşılar izleyicilerin büyük çoğunluğu; bu da televizyonlarda kişisel belgeleme görmeğe alışmadığındandır. Öznel programlar televizyonlar gereğince yerleşmiş değildir henüz. Burada, kuşkusuz, televizyon yöneticilerinin kişisel film yapmak isteyen her gence sonsuz özgürlük tanımasını önermek istemiyorum. Her şey gençlerin bilinebildiği ölçüde yeteneğine ve düşüncelerinin olası etkisine bağlıdır. Nice yetenekli de olsa genç, bir kişi yapacağını tümüyle belirlemeyip, gerçekçi bir film çekeceğini söylediğinde televizyon yöneticisini büyük bir sorumluluk altına sokar.

Gereç Yetersizliğinin Güçlükleri

Amaç tekniği saptar, her teknik de kendine özgü kaynağı gerektirir. Kişisel belgeleme "görüleni anında yakalama" diye tanımlandığına göre, bu "özü" araştırma tekniği de saptar. Teknik ise kullanılacak araç ile gerci etkiler. Bir durumun ya da kişinin istenen "özgü"-nün yakalanıp, sonra da programa belirli bir dünya görüşünün sokulması her şeyden önce çok sayıda film çekimi ile haftalar sürecektir düzenlemeyi gerektirir. Elektronik kameralar ile konunun karşısına geçip, bunu canlı vermek yeterli değildir — seçilen yerlerle kişilerin tümünü verecek sayıda kameranın bulunduğunu varsaysak bile yetersizdir. Kişisel belgelemenin başarısı, bu nedenlerden ötürü, görüntü ile ses kaydetme ve bunları sonradan düzenleme becerisine bağlıdır. Teknik terimlerle söylersek, bu tür program yapımcıları yıllardır iki asal koşulu karşılamakta engelleyici olmayacak film ile ses alma araçlarını gereksinmekteydiler. Bunlardan birisi, zaman yitirmeksizin — kameraları, ses alma aygıtlarını, ışıkları kurup, ayarlamaksızın — bir anda resimle sesi saptayabilmeleri, ikincisi, araçların programda görünecek kişilerin ilgisini çekmeyecek ölçüde küçük olması idi. Teknik ile araçlar arasındaki ilinti iki yönlüdür. İstenen teknik değişik aracın kullanılmasını gerektirir; yaratılan yeni araç ise program yapımcısını yeni yeni teknikler denemeye doğru iter.

Gerçekte, 1950'lerde taşınabilen teypler çıkıncaya dek İngiliz televizyonunda kişisel belgeleme bilinmiyordu. Belgeleme o zamana dek ya bir olayın stüdyoda yeniden yapımı ya da bir olayın, önceden yazılmış öyküsüne uyan, nesnel bir belgesel filmi anlamına kullanılmakta idi. Kısacası, o dönemde televizyonda kişiler yoktu. Programlarda kişiler salt sayısal bir gerçeği kanıtlamak üzere görünmekte idiler. Kişiler genellemelerin birer simgesi sayılmaktaydı — "doktor", "hasta çocuk", "öğretmen", "göçmen" vb. Kişilikleri, duyguları, umutlarıyla kişiler ancak kişisel belgelemede ortaya çıktılar. Bunun da asal nedenini ben

gerekli teknik araç yoksunluğunda buluyorum. Video-bant yoktu o dönemde; araç-gerecin taşınması için kamyonetler gerekmekteydi. Bu koşullarda olayları, kişileri gerçek durumlarıyla anında yakalayabilmek olanaksızdı.

Teyp'in (ses kayıt aracının) Etkisi

Geleneksel araçlardan atılım resim yönünden değil, ses yönünden olmuştur. Taşınabilen küçük teypler yayınlara canlılık getirmiştir; davranışlar filme anında alınamasa da sesler kolaylıkla alınabiliyordu artık. Sıradan kişiler küçücük bir aygıtla yanlarına yaklaşan görevliyle açık açık, rahatça konuşup, içlerini dökebiliyorlardı. Büyük aygıtların araya soktuğu uzaklık aşılmış, kişilerle yakınlık kurulmuştu. Sonra bantlarda konuşmalar istendiği biçimde düzenlenebiliyor, saatlerce süren konuşmalar, özü çıkarılınca, iki-üç dakikaya sığdırılıyordu. Denis Mitchell bu sesleri, sessiz resimlerle birleştirerek televizyona yenilik getirmiştir. İlk program gençler üzerine yapılmıştı. Banta alınan seslerle görüntülerin birleştirilmesindeki belirgin ikelliğe karşın kişilerin gerçek duygu ve düşüncelerine yakınlaşan ilk program olmuştur bu. Programın en etkili yönü gençlerin banta konuştukları kendi sözlerinin özenle seçilen resimlerle verilmiş biçimi idi. Sessiz kameranın taşınması pek güç değildi; olayları ivedilikle yakalamak için de kolaylıkla kullanılabiliyordu. Bu tür uygulama televizyon programlarında giderek daha çok görülmüştür. "Tutukevi", "Kentte Gece", "Sokaklarda Sabah" adlı programlar banta alınmış seslerle, görüntü karışımının en güzel örneklerini vermişlerdir. "Kentte Gece" programındaki karanlık sokaklarda dolaşan, üzgün, yaşlı adamın sesi anılardan kolay kolay silinmez:

"Yaşantım boyu en ağır edebiyat yapıtlarını incelemekten tek eğlencem; bu arada iktisat, matematik, politik ekonomi, psiko-analiz, felsefe ve psikoloji ile de ilgilendim. Aristo'nun, Plato'nun, Tolstoy'un, Rousseau'nun, Voltaire'in, Einstein'ın, Nietzsche'nin, Kropotkin'in yaptıklarını okuyup inceledim.... Şimdi, yetmiş iki yaşında, söyleyeceğim tek şey, anılarla yaşamak da güzel."

Sözlerin duygusallığının yanısıra resimler de çok ilginçti. İkisinin karışımı ise programa üstün bir nitelik kazandırmıştır. Bir işte öncü olmanın en büyük sakıncası, herkesin benzer örnekler verip, yaptığınızı yenilemesidir. Kimi bunu iyi yapar, kimi de başarısız örnekler ortaya çıkarır. Pek çok genç yapımçı sesleri banta alarak kişiliklerin "özüne" kolayca iniyeceğini sanmıştır. Teknik yönden sesin banta alınması gerçekten kolaydır; ancak kalemin de kullanılması gerekir, bu pek kolay değildir. Teypi çalıştırmayı bilen her teknisyen yaratıcı bir yapımçı değildir. Bu tekniği en iyi kullanan kişiler, tekniğin sınırları ile kısıtlamalarını bilenlerdir.

16 mm'lik Kameranın Gelişmesi

İkinci teknik aşama 35 mm'lik kameranın yerini 16 mm'liğin almasıdır. Böylece film kamerası ile ses kaydı da bir arada yürümeğe başlamış, aracın taşınması kolaylaşmış, yapım da ucuzlamıştır. Artık kişilerin gerçek yaşantılarına yaklaşma olanağına kavuşulmuş, bu yaşantıların bölümleri teknik yetersizliklerle karşılaşmaksızın filme alınmıştır. Bu "tenkik aracın kullanışsız tek yönü, hızlı devingenlik için ağırlığı ile oda içinde büyük gürültü çıkararak çalışması idi. Bu nedenle yapımçı yine sessiz çekimi yeğleyecekti. Bir de ışıklandırma sorunu çözümlenmiş değildi. Bugün bile hiç ışık kullanmaksızın ya da çok az bir ışıkla film çekimi olanaksızdır. Kameraların ağırlık sorunu ile kameranın sesi ise çözülmüş durumdadır.

Gerçekçilik Tekniği

Teknik gelişmeler film yapımının geleneksel kurumlarını derinden etkilemiştir. Sözgelimi, belirli bir çekim artık konu saptamağa başlamıştır. Kameranın işlevi, eylemleri en iyi biçimde izlemektir. Bir toplantıda konuşanlar filme alınıyorsa kamera her konuşanı çekecek, mikrofon da sırayla bu konuşmacıların sözlerini yakalayacaktır. Bu tür bir film-yapımında yönetmen gereksiz sayılacaktır. Çünkü ivedi kararları kameraman verecektir. Her çekim için ayrı ayrı tartışma yer almayarak, kameranın çekim yönünü sanatçı gözle saptamaya zaman olmayacaktır. Gördüğümüz ile duyduğumuzu tümüyle oluşagelenler saptar, kameraman ile ses kayıtcısı da buna ayak uydurmağa çalışır. Bundan ötürü, gerçekçi sinema uygulayıcılarının kimileri "yönetmen" sözcüğünü kaldırıp, yerine "film-yapımcısı"nı koymuşlardır. Gerçekte, birim içinde en önemli kişi yine de kesinlikle kameramandır. Filmin amacı olan ile söyleneni saptamak ise, bundan sonra yapılacak çekimlere yeni bir düzenleme vermek ya da kimini kısaltmaktır. Kanada Televizyon Kurumu için değerli gerçekçi filmler yapmış olan Ronald Kelly bu konuda şöyle der:

"Geceleyin büyük bir hastanedeki yaşantı üzerine bir film yaptım. Her şeyi olduğunca filme alacaktım. Ben de hastanede olacakları önceden bilmediğim için, filmin içeriğine ilişkin bir düşüncem yoktu önceden. Çekimleri bitirdikten sonra, sanat yönünden, en büyük sorunla karşı karşıya kaldım. İlgüdüyle filmi geleneksel biçimde çekimleri seçip, birbiri ardına sıralamaya koyuldum. Ancak başaramadım. Çekimimle çalışmam birbirine uymuyordu. Sürekli ve uzunlu çekimlerim-yaşanana uyuyordu-şimdi ise yapmak istediğim, uzunlukları keserek, onları gerçekten uzaklaştırmaktı. Sonunda geleneksel yayına hazırlama türünü bir yana bıraktım. Yeni çekim türü, yeri yayın türü getirmeliydi."

Gerçekçi filmlerde bu nedenle, yeni film yapım türleriyle karşılaşırız. Belirli bir dönem içinde bir kişiyi ya da kişileri izleyen filmler böylece birbiri ardına ortaya çıkmıştır. Bu kişiler bir politikacı, bir sanatçı, beşizleri olan bir ana, bir suçlu ile avukatı olabilir. Bu tür filmlerin iki önemli içerik yetersizlikleri vardır; alışlagelmemiş kişilerle ilgilenip, alışlagelmemiş durumları ortaya koyarlar. İncelenen kişi nice değişik, nice coşku verici ise, film de o ölçüde başarıya ulaşır; sıradan bir kişinin birbirine benzer günlerinden birinin izlenmesi ise sıkıcıdır. Bir ara gerçekçi film, önüne gelen herkesi, her olayı çekmek anlamına da alınmıştır. "Teknik için teknik" türünde bir anlayışa dönüşen bu durum çok sakıncalıdır. Geleneksel sıkı — düzenin tümüyle bir yana atılması gereksizdir. Yaşam, bildiğimize, belirli bir biçime girmiş durumda değildir; önemli olan ona bir biçim vermektir. Bu biçim, daha önceden de belirttiğimce, yönetmenin imgesinde de yaratılabilir. En başarılı gerçekçi film örnekleri, doğrudan haber vermede görülmüştür.

Videotape (video-bant) in Gelişmesi

Kişisel belgelemeden söz ederken hep doğrudan filme alınan programlara değindim. Tanımladığım teknik gelişmeler de film yapımı alanındakilerdir. Gelecekte bu tür televizyon programları video — banta alınabilir. Hem görüntüyü hem de sesi kaydeden video-bantın filme karşın üstünlükleri çoktur. Bu bantların ortaya geç çıkmasının asal nedeni kesilip, yayına hazırlanmasındaki güçlütür. Kimi değişikliklerle bu durum da düzeltilmiştir. Bu bantların üstünlüklerini sıralarsak, bir saat hiç durmaksızın çekimi olanaklı kılarlar. Bu bantlar da öteki ses bantları gibi istendiğinde silinebilir, yeniden kullanılabilirler. Yerinde kayıt yapıldıktan sonra bant hemen geri alınıp, çalıştırılabilir, çekimler iyi alınamamış, başarısız ise yeniden çekim yapılabilir, ertesi günü beklemeğe gerek kalmaz. Yanlış gördükten sonra yapılan ikinci çekim ilkinin kendiliğinden siler. Elektronik kameraların duyarlılığı nedeniyle

daha az ışık gerektirirler. Gece yarısı kusursuz çekimler yapılabilir. Üstelik gün ışığında da gerçek geceyi andıran çekim olanağı vardır. Gerektiğinde birden çok kamera da kullanılabilir. Böylece de zamandan kazanılır. Bir bant üstüne görüntü ile ses birlikte alınır. Tüm bunlar video-bantın yararları, üstün yönleridir.

Video-bantın kullanışsızlığına ilişkin iki noktaya da değinmek istiyorum: Birisi teknik, öteki sanat yönüne ilişkin. Devingenlik güçtür; gerçekçi türde çalışma yapmak olanaksız gibidir, çünkü herşeyin önceden hazırlanması gerekir. Sanat yönüne gelince ,yönetmene durumun ya da kişinin özünü yakalama olanağı tanımaz — gerçekçi film çekimi bunu sağlayabilir. Ancak, filmin akıcı çekimine karşın, video-bantın bir kimsenin bir saatlik konuşmasını kaydetme üstünlüğü nedeniyle o kişinin gerçek kendini, "özünü", uzun konuşmasında ortaya koyduğu da unutulmamalıdır. Banta alınan programların özenle hazırlanıp, çekilmesi gerekmektedir kuşkusuz. Ancak önceden tasarlama yetersiz değildir; yaratıcı herkesin de bildiğince, sıkı-düzen başının kaynağıdır.

Oyun ile Belgelemenin Birbirine Karışması

Kişilerin durumlar ile sayılar ölçüsünde önemine inananlar kişisel belgelerden yana olacaklar, bu programların savsaklanmasında da savunuculuğunu yapacaklardır. Gerçek bir kişisel belgeleme yapımcısı sanatçı bir kişidir; her sanatçı gibi onun da değişik anları olur, yanlış anlaşılır ya da anlaşılmayabilir, bu nedenle de kendisine karşı çıkan çok kişi bulunabilir. Kişisel belgelemeler arasında beni bir sanat yapıtının ölçüsünde duygulandıranlar olmuştur. İnsanoğlunun durumunu derinliğine inceleyip ortaya koyan bu yapıtları anımdan silemem. Bir tiyatro oyununun etkisine benzer bu. Aslında kişisel belgeleme ile oyun arasında benzerlikler vardır; ikisi de bir öyküyü anlatır, kişileri derinlemesine inceler, söz ile görüntü oyunlarına girer, bizi çok değişik düzeylerde duygulandırır. Yalnız kişisel belgelemenin kapsamı daha dardır. Öte yandan, oyundan belgelemeye geçen kimi kişilere göre kişisel belgeleme oyunu yenebilir; onlarca, sıradan kişilerin konuşmaları, oyun yazarının yazdıklarından daha gerçek, daha duygulandırıcıdır. "Gerçekçi" oyun çelişkili terimleri kapsar. Gerçek bir belgeleme sanatçısının kişileri bir oyun yazarının ustalığıyla, kimi kez daha da büyük bir ustalıkla, ortaya koyabileceği görüşüne ben de katılıyorum. İyi bir belgeleme, oyundan kesinlikle daha güçlüdür, kişisel durumların, kişisel deneylerin öylesine alanları vardır ki, bunlar gerçek, yaşamaktaki kişilerle açıklanamazlar. Kişiler kendilerini bir yere değin ortaya koyabilirler, bunun ötesine izin vermezler ya da gidilmez.

Gerçekte, belgelemeler ile oyunlar arasında giderek bir yakınlaşma görülmektedir. Kimi belgelemeler geleneksel oyun türünü — başlangıç, orta, son — uyarlayıp, programlarına inişler çıkışlar sokmuşlardır. Belgelemelerde simgelerle anlatıma bile başvurulur. Oyun yazarları ile romancıların kimi, televizyon belgelemelerine dönmektedirler. Oyun ile belgelemenin, düşsel ile gerçeğin arasındaki sınır artık kaldırılmaktadır. Kişisel belgeleme yazarı ile oyun yazarının ortak yönleri çoktur; yaratıcı bir kişi hem kişisel hem de gerçek yapıtlar ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 10.

TELEVİZYON İLE KİŞİLER

Sözü edilen kişiler televizyonda görülenlerdir. Burada iki noktaya değinmek istiyorum: Birincisi, kişilerin iyi televizyon programları yaptıklarına ilişkin, ikincisi de, bu kişilerin ya-lın bir biçimde sunulmaları gereğine ilişkin. En etkili televizyon görüşmeleri arkada kala-balık yapmayan dekorla, ya da hiç dekorsuz olanlardır. Bir kimsenin yüzü duygularını, düşüncelerini yansıttığı anda yakalanırsa, görüntülerin en güçlüsü verilir; ilgiyi bu görün-tüden uzaklaştıracak her çaba gereksizdir, yanıltır. Yaşayan bir kimseyi sunuş tekniği çok yalındır. İyi ışıklandırma ile iyi düzenlenmiş çekim yeterlidir. Bu tür bir etki de, doğallıkla en iyi stüdyoda ayarlanabilir; ışıklandırma kolaylıkları vardır orada çünkü. Ancak, dışarda da başarılı sonuçlar alınabilir. Sözgelimi, maden ocağı işçisi kulübesinde ,başbakan maka-mında, ev kadını alış veriş yaptığı sokakta konuşabilir. Yer önemli değildir; yeter ki, yüzü görelim, sesi duyulm. Tekniğin katı teknik terimleri içindeki anlatımdır bu. Kişi tekniği de vardır; seçim yapılması etkili olacak, güvenilecek bir kişinin aranıp, bulunması gereklidir. Bu konuda birkaç genel ilke önerebilirim.

Kişiler yazılanı okumadan daha başarılıdır. Okurken doğallıktan uzaklaşırlar. İlginç bir kişi uzun süre ilgiyi üzerinde toplayabilir; bundan ötürü de konuşurken yüzünün sürekli göste-rilmesinde bir sakınca yoktur. Çoğu kimse televizyon stüdyosunun yapma havasından çok evinde daha çok etkili olur. Bunlar önemli görevlerdeki kişilerse, durum değişiktir kuşkusuz. Sıradan kişilerin seçimleri — ev kadınları, işçiler vb. türünde — güçlük yaratan bir tekniktir. Dışa dönük kişiler her zaman en iyi olmazlar. En canlı kişilerin televizyon karşısında derin bir sessizliğe gömüldükleri görülmüştür. Çoğunun ruhsal durumu da her gün değişebilir. Bir yerde şansa kalıyor seçim işi; ancak ben aranacak gerekli değerler arasında içtenlik, durgunluk, dünyaya gülen gözlerle bakmayı sayabileceğim. Yapımcının görevi de karşısın-dakinin değerlerini ortaya çıkarmak yönünden çok önemlidir.

SONUÇ

Televizyon öteki iletişim (haberleşme) araçlarından üç yönde ayrılır: Olayları anında resimlerle ve sesle verebilir, çok daha büyük sayıda izleyicisi vardır; genellikle evlerde yalnız ya da birkaç kişi birarada izlenir. Bunların en önemlisi ilkidir, canlı yayınlardır.

Canlı Programların Azlığı ile Özgünlük Sorunu

Bu tür programlar televizyonlarda pek görülmüyor artık; böyle canlı yayınlardan anılarımızda yaşayanları da pek azdır: II. Elizabeth'in Taç Giymesi, Sir Winston Churchill'in cenaze töreni, ilk Sovyet astronotunun Moskova'ya varışı, Başkan Kennedy'in cenazesi, Tokyo'dan Olimpiyat yarışlarının verilmesi, yurttaki genel seçimler vb. bugün anılarımızdan silinmeyenlerdir. Bu tür yayınlarda özgünlüğe pek az rastlanır. Yapım biçimi ya da teknikte değişiklik görülemez. Son yılların en özgün değişiklikleri gerçekçi sinema denemeleri ile belgelenelerde video-bantların kullanılmasıdır. Tüm öteki yapımlar ile programlar değişiklik yerine giderek artan bir yetkinlikle karşımıza çıkmıştır. Sürekli yetkinlik programlarda yenilik yaratma kadar önemli sayılır. Kimi programlar yeni bir biçim getirmez de, yepyeni bir düzeye çıkarır programı.

Gelecek Aşama

İleriye doğru yapılacak bir atılımı kestirmek güçtür. Televizyondaki aşama taşınabilir elektronik kameralarla gelecektir. Gerçekçi sinemanın mantıksal sonucu canlı gerçekliktir. Bunda da taşınabilir kameraların yardımı gereklidir. Giderek televizyon büyük eksikliğini — uluslararası iletişim aracı olarak gücünü — anlayıp giderebilir. Televizyonda uluslararası alışveriş tüm öteki araçlardan — basından, radyodan, sinemadan — daha azdır. Üzülecek bir noktadır bu da. Üstelik, uluslararası alışverişin ancak büyük olaylarda, sporda, şarkı yarışmalarında yapılması geliştirilmektedir de... Televizyon değişik ülkelerde yaşayan kişileri yakınlaştıracak büyük bir yapıcı güçtür, kullanılmayışının nedeni ise teknik kaynaklardan yoksunluk değil, isteksizliktir. Gücünü çok sayıdaki izleyicisinden alan televizyonu denetleyenlerle yönetenlerin kimlikleri de çok önemlidir. Teknik ile amacın ilintisi sürekli değişiklik içindedir, ancak yine de yaratıcı kişilerin ortaya koymak istedikleri düşüncelerle görüşleri en iyi anlatacak tekniğin seçilmesi gerektiği üzerine bir genelleme yapılabilir. Teknik için tekniğin bir anlamı yoktur. Bu kitapta ben tekniği siyasa ya da içerikten ayır-

madım. Yapımcıların ilk soracakları soru, "Ne yapacağız"? ikincisi de "Bunu yapmak için en iyi yol hangisidir?" olmalıdır. Bu kitabı yazarken kitabın konusu olan ikinci sorunun ilk soruya sürekli danışmaksızın yanıtlanamayacağını göz önünde bulundurdum hep.

Yöneticilerin Düşünceleri

Son sözleri, taktikten çok stratejiyle ilgilenen, televizyon programlarının geçmişi ile geleceğine sürekli bir öykü olarak bakabilecek durumda bulunan, yöneticilere bırakacağım. Granada'nın yöneticisi Denis Forman şöyle diyor:

"Başlangıçta konuşulan sözler vardı. Sonra, görülen resimler geldi. Günün olayları da üç bölümde incelenmeğe başlandı: Haberler, konuşmalar, belgelenmeler. Daha sonra magazin haberleri çağı başladı — büyük haberler, tuhaf haberler, kültüre ilişkin haberler verildi. Bu tür haber çağı bugün de süregitmektedir. Haberleri görmek duymaktan daha ilginçtir, bu nedenle bir spikerin konuşmasından çok, olayı görmek yeğ tutulur. Magazin programlarının stüdyoda hazırlanması, artık hoş karşılanmamağa başlanmıştır. Gösterilen filmin ardından bir uzmanın konuşması bile yetersiz sayılmaktadır. Bir siyasal parti başkanının istifası üzerine kendisi ile yapılan bir görüşmede bile istifasını verişini gösteren bir film istenir. Stüdyodan dışarıya çıkmak çok para gerektirir. Parayı bir ölçüde reklâmlar karşılayabilir. Haber toplamakta bir sonraki aşama, uyduların kullanılmasıdır. Bunun parasının ulusal kaynaklardan değil de özel kesimden sağlanacağı kestirilebilir. Böyle bir durumda ise özerkliğe bağlı yapımcılar ile yönetmenler büyük bir ikilem içine düşeceklerdir.

BBC yönetmeni Kenneth Adam'a göre durum şöyledir:

"Televizyonun kaynaklarını araştırmağa çalışırsak; önce radyo gazeteciliği karşımıza çıkar, sonra belgesel sinema ile karşılaşırız, üçüncüsünün de foto-gazeteciliği diye adlandırabiliriz ya da "grafik devrim" diyebiliriz buna. Söylemek istediğim, televizyon alanında bugün yapılan, gelecekte de yapılacak olan, geçmiş denemelerin mantıksal bir gelişimidir. Televizyonda çalışan bir kimse kameraların neler yapabileceğini, haberi yayına nasıl hazırlayacağını, bağımsızlığını koruyarak ne ölçüde işbirliğine gireceğini bilecektir."

Televizyon varolan tekniklerden yararlanan — ses ile görüntüyü karıştıran sinemanın yöntemlerini kullanan — bir araçtır. Bu teknikler işe yeni başlayanlara ya da konuya yabancı kişilere karmaşık gelebilir, üstelik onları ürkütebilir de. Oysa, televizyonda çalışan pek çok kişi gazetelerden gelmiş ve başarılı uygulayıcılar olmuşlardır. Gerçekte beklenen, kişilerin televizyonun önemine inanarak çalışmağa başlamalıdır. Bu tutum içinde işe girenler tekniklere güçlük çekmeksizin alışacaklardır. Kişi inanmadığı bir işte çalışmamalıdır.

**İŞ İDARESİ, REKLÂMCILIK, PAZARLAMA KONULARINDA
BUGÜNE KADAR YAYINLANAN ESERLER :**

No.	Eserin Adı	Yazarı	Çeviren	Yayın Tarihi
1	Çalışmanın İlmî Organizasyonu ve İŞ İDARESİ	Roland Caude	Süheyl Gürbaşkan	Mart 1971
2	"S.Y.R." Satış Yerinde Reklâm	Maurice Cohen	Süheyl Gürbaşkan	Nisan 1971
3	Satıştan Sonra Servis	J. Ziller	Taner Çelensü	Mayıs 1971
4	Piyasa İncelemeleri	Y. Fournis	Taner Çelensü	Haziran 1971
5	Endüstri ve Marketing	Nihat Güvenal	—	Temmuz 1971
6	Yöneticileri Yetiştirme Metodları	G. Berger	Süheyl Gürbaşkan	Ağustos 1971
7	Reklâm ve Rekabet	Jules Backman	Gürsan F. Şeyhun	Eylül 1971
8	Pazarlama Psikolojisi	Robert Toubreau	Süheyl Gürbaşkan	Ekim 1971
9	Yeni Mamûl Tanıtımı	R. Leduc	Taner Çelensü	Kasım 1971
10	İşyerinde Yönetimin Denetlenmesi	M. R. Williams	Gürsan F. Şeyhun	Aralık 1971
11	Üretim Planlaması	P. H. Lowe	Ayşenur Ökten	Ocak 1972
12	Kâr İçin Pazarlama	L. Hardy	Süheyl Gürbaşkan	Şubat 1972

13	Otomatikleşme Çağı	Leon Bagrit	Ayseli Usluata	Mart 1972
14	İşletme ve Yönetim	Philippe de Wott	Süheyl Gürbaşkan	Nisan 1972
15	Uzun Vâdeli Öngörü ve Strateji	Christophe Dupont	Süheyl Gürbaşkan	Mayıs 1972
16	Organizasyonların Gelişmesi	Pierre Morin	Süheyl Gürbaşkan	Haziran 1972
17	Satış Promosyonu Politikası	Maurice Cohen	Süheyl Gürbaşkan	Temmuz 1972
18	Elektronik Bilgi - İşlem	Peter C. Sanderson	Ayseli Usluata	Ağustos 1972
19	Satınalma ve İkmal Stratejisi	J. Danty - Lafrance	Süheyl Gürbaşkan	Eylül 1972
20	Halkla Münasebetler	C. Lougovoy	Süheyl Gürbaşkan	Ekim 1972
21	İşletmelerde Organizasyon	G. Pedraglio	Süheyl Gürbaşkan	Kasım 1972
22	Plânlı Pazarlama	Ralph Glasser	Ayseli Usluata	Aralık 1972
23	Yaratıcılık Nedir	P. Bessis - H. Jaqui	Süheyl Gürbaşkan	Ocak 1973
24	İş İdaresi Denetimi	Jean Meyer	Süheyl Gürbaşkan	Şubat 1973
25	Satış Görüşmeleri	Paul Lavaud	Süheyl Gürbaşkan	Mart 1973
26	Geleceğin Reklâmcılığı	D. S. Cowan - R. W. Jones	Taner Çelensü	Nisan 1973
27	Mali Bütçe Analizi	Yılmaz Karakoyunlu	—	Mayıs 1973
28	Televizyonun Etkileri	Halloran - Masson	Ayseli Usluata	Haziran 1973
29	Ücretlerin Saptanması ve Dengelenmesi	E. Krebs - P. Fadeuilhe	Süheyl Gürbaşkan	Temmuz 1973
30	Pazarlamada Yenilik Araştırmaları	Théodore Lavitt	Süheyl Gürbaşkan	Ağustos 1973
31	Teşebbüslerde Gelişme Sorunları	Robert de Ravel	Süheyl Gürbaşkan	Eylül 1973

(Televizyonun Gerçek Gücü) adlı bu eseri,
İngiliz televizyon uzmanlarından Norman Swallow yazmış;
Ayseli Usluata dilimize çevirmiştir.

